

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2018

XVII. ÉVFOLYAM 2. (155.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Laza Pozman Erika
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia (olvasószerkesztő)
Kemenes Henriette (szerkesztőségi titkár)
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszai Hajnal,
Varga Gábor fõmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér
12., emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447-060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

Lapszámunk *Művészet* rovatában DAMÓ ISTVÁN *Az Úr haragosai, avagy az el nem hangzott párbeszéd* című rajzai láthatók

Damó István: Mese a lét adta játékról, 2009, színes tinta

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

- 3**
SZÚCS LÁSZLÓ
Gondolatok az értéktárról
- Irodalom** **4**
LŐNHÁRT MELINDA
Válaszutak; desszer(ete)t; Szakadék; (hol paranoiám van, ott...) (vers)
- 9**
TAMÁS KINCSŐ
Lila hajtű (regényrészlet) Nyolcasok; A felszerelés; Vasárnapok (próza)
- 18**
DEBRECZENY GYÖRGY
Versek Thomas Bernhard nyomán; nem esik messze (Thomas Bernhard nyomán); szemlélődés és megfigyelés (Thomas Bernhard nyomán) (vers)
- 25**
LOKODI IMRE
Milyen is egy szürke gém? (próza)
- 30**
KESZTHELYI GYÖRGY
Akasztott kabát; Arculatok háza; Korcs társulat; Borostás letargia (-N-); A zarándok (vers)
- 35**
SZOMBATI ISTVÁN
Rajzok, életképek – Táskák a sarokban; Vágyaink gödrében (próza)
- Művészet** **38**
SZILÁGYI ALADÁR
A Damó-gravitáció rejtelméi
- Kultúra** **52**
A mese mindenkinek ott érinti meg a lelkét, ahol szüksége van rá – Tóth Tünde rendezőt kérdezte Tóth Hajnal
- 58**
Egy mosolyban lehet derű, elfogadás és fricska – Szabó T. Annával beszélgetett Tóth Hajnal

A CÍMLAPON: Mese a lét adja játékról c. sorozat, 2009, színes tinta, kollázs, papír, 70 × 50 cm

A Várad folyóirat működését a Bihar Megyei Tanács biztosítja

60
PÉTER I. ZOLTÁN
Egy Ady-vers születésének előzménye

70
FRIED NOÉMI LUJZA
Tervasztalon a kultúra (idei kulturális programokról)

Társadalom **70**
PÉTER I. ZOLTÁN
Nagyvárad kertvárosa (helytörténet)

76
ALFÖLDI IMRE
Tejfoggal kőbe (2.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról (1924–1947)

81
FRIED NOÉMI LUJZA
A szabadulás után sem könnyű (riport)

Kritika **86**
BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE
„Ahogy mesélni könnyebb” (Vida Gábor Egy dadogás története c. kötetéről)

88
SALL LÁSZLÓ
Lelkünk rá (Király Kinga Júlia Apa Szarajevóba ment c. regényéről)

90
SIMON JUDIT
Madarat táncáról (a Nagyvárad Táncegyüttes Senki madara c. produkciójáról)

93
NAGY ORSOLYA
Senki nem ártatlan, senki nem gonosz – Martin McDonagh: Három óriásplakát Ebbing határában

Törzsasztal **96**
KRUSOVSKY DÉNES
Engem az irodalom teljessége érdekel

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Mese a lét adja játékról c. sorozat, 2009, színes tinta, kollázs, papír, 50 × 70 cm

Támogatónk a Communitas Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ Gondolatok az értéktárról

Néhány nappal e lapszámunk zárása előtt alakult meg a Bihar megyei Értéktár Bizottság, a különböző szintű, hierarchikusan szerveződő értékgyűjtő testületek egyikeként. Ezek a bizottságok igazából úgy működnek, mint a különböző ligákba szervezett labdarúgó-bajnokságok, hiszen a helyi, megyei értékek közül kiemelkedő jelöltek érhetik el a tájegységi, majd a külhoni nemzetrészi, esetünkben az erdélyi szintet, s válhatnak az adott értékek az elit klub tagjaként hungarikummá. (Egyelőre az egyetlen ilyen példa Torockó épített öröksége – méltán.)

Amint a váradi értéktár bizottság alapító találkozásán elhangzott – ahol jó félszáznyian képviseltek különböző intézményeket, önkormányzatokat, szakmai és civil közösségeket a Partiumi Keresztény Egyetem egyik előadótermében –, a most formálisan létrejövő értékkereső igazából nem jelent újdonságot, hiszen a maguk szakterületén a megjelenetek közül jó páran évek, évtizedek óta dolgoznak különböző jellegű eszmei vagy kézzelfogható értékek – mint a Nagyvárad esetében különösen fontos épített örökség – ismertebbé tételéért, tudatosításáért rendezvények, kiadványok, emléklek hagyása által.

Ami a megnevezendő értékek sokféleségét illeti, ez némi kockázattal is jár, hiszen könnyen eshetnek, eshetünk abba a hibába, hogy össze nem mérhető, ezért igazán össze nem is mérendő értékeket helyezünk ugyanarra a polcra, mond-

juk, egy korszakos művészi életművét valamely egytáléttal. A másik gyakori eset, hogy azt gondoljuk: ami régi, az máris magától értetődően értékes – pedig legfeljebb csak érdekes –, s ami múlt, az csak dicső lehet, ezért az aranykönyv lapjaira illesztendő. Ezzel párhuzamosan nem kevesen hajlamosak legyinteni a ma teremtett értékekre. Ezért is túlzó az értéktárakkal kapcsolatban a múlt emlegetésének túlsúlya, különösen akkor, ha az is cél, hogy a fiatalok érdeklődését is felkeltse ez a kezdeményezés, s hogy senki ne kötelező feladatként tekintsen a részvételre.

A lényeg tehát, hogy bihari értékeink felmutatásakor ne féljünk jelenükre is ugyanolyan büszkén gondolni, mint múltunkra. Igaz, ennek az is a feltétele, hogy ismerjük is azokat az értékeket, amelyek itt és most jönnek létre. Még akkor is, ha tudjuk, az érték időtállóságához a Körösön is sok víznek kell lefolynia.

LŐNHÁRT MELINDA
Válaszutak

Menni akartál, ha kell, szökni is,
látni, és tudni, és hallani, mit is,
hogy milyen lehet kint a piactéren?
Halszagú, lepcsés kofák közé kerülve
másféle zsibongást akartál, hogy érezd,
milyen a palotakerten túli világ.
Színeket, szagokat, utcákat akartál.
Belekóstolni abba, amiről azt hitted,
szabadság. Bármilyen legyen is,
csak egészen más, mint a kifeküdt
selyemdivány, pecsétgyűrűs, szakállas,
bíborszínű kaftánba bújtatott királyi,
atyai méltóság. Mit neked annyi választott
tanító, poros pergamenszaggal orrodban,
hát mondd, ebbe a sikátorba vágytál?
Ebbe az éjszakai fülledtségbe, szurokba,
torokban dobogó szívbe, tévelygésbe?
Ebbe a gyilkolás utáni csendbe és sötétbe?
Sejted már, mi a puszta erő nyirkos tenyerének
izzadságfoltja a tőr nyelén? Bármikor rászorul,
ahogy nyakad köré az orvul támadó.
Melyik megvilágítatlan kapualjból szöknek majd
rád egy-két erszényedben lapuló aranypénzedet
kifigyelve vagy akár poros saruidért, melyekben
útnak indultál? Rád gondoltam, jó hercegem,
Sziddhártá, Rád gondoltam ma reggel,
mikor a rég nem látott helyre megérkeztem, de
semmi nem volt már a régi, csak én, vagy tán
még én sem, mert minden új volt, és minden más,
és minden olyan idegen. Mint egy régen elrontott
számítás, és minden, mint egy tévedés,
s belém sajdult, milyen kevésen
múlik sokszor minden,
s mennyi sokon
milyen kevés.

LŐNHÁRT MELINDA (1975, Kolozsvár) tanár, költő.
Első kötete, A látható hiány a Várad kulturális folyóirat kiadásában jelent meg 2014-ben Nagyváradon. Kolozsváron él.

desszer(ete)t

bátyámnak

keserű a boldogság
a tömbökig felér
gomolygó vattacukrok
és méz fehér kenyér

vajként olvad a szádban
szemedben kicsorog
kis testét falatonként
a kuglercsillagok

leszopogatják szépen
a csontot megkapod
kis lábaskába téve
a holnap ott gagyog

libacomb egyszer kétszer
öt forint új ruha
a postás köszön csenget
vért hányik anyuka

és papírforgórétek
és vizet vegyenek
nézd csak ez a kis féreg
hogy munkát kenyeret

eladó minden nálunk
a világ moziban
nincs könnye vágya semmi
éhes kis teste van

remegne fájna kérne
ha szólna vallana
lebegő dinnyehéjként
csónakot bontana

csillámló sziklafalként
a tündérnevetés
ha felragyogna újra
merészen mint a kés

magadhoz szoríthatna
de súlyos nem mered
s mert gyáva vagy szeretni
hát végül engeded

ne mérd és ne vond vissza
ajándék alamizsna
legyél szép szemű tiszta
állatok rejtett titka

Szakadék

Mert más nyelven beszél a szeretőm: új nyelvünk van,
olyan kis szösszenetekből adódik össze minden,
akár egy sóhaj, egy mosoly, egy legyintés a híd.
Mi mégis összetartozhatnánk valahogy. Most így.
Épp összeegyeztethetők. Akár egy jobb mondatban
az alany s az állítmány. Lehetne. Meglehetnénk. De
feltételes módból kijelentőbe hogy kerül át,
ha átkerül, s hogy alakul ez az ige?
Nem tudni. Üvegpillér. Meseszép. S ha megindul
egy egész ménes rajta? Hogy marad meg a személy
és a szám lázas, csatakos, óriült virradatban?
Ha megriadt, veszett vágtaiba kezd,
lesz ki meglássa vagy aki meghallja?
Megtorpan majd a sereghajtó Pegazus?
Vagy szárnyra kap és átrepülhet rajta?

(hol paranoiám van, ott...)

hol paranoiám van, ott paranoiám van
a falban, a félben, a voltban, a mában,
a testben, az estben, a tájban, a házban

hol paranoiám van, ott paranoiám van
a lázban, a leszben, a nincsenben, nemben,
nyakban, gerincben, fejben, hátban

hol paranoiám van, ott paranoiám van
az élben, a késben, a törtetésben,
a taposásban, a hősködésben

a versengésben, nagy akarásban,
közös felelőtlenségvállalásban
hol paranoiám van, ott paranoiám van

étel-italban, asztalban, ágyban,
kávében, borban, cigarettában,
szétmorzsoltságfogcsikorgatásban

az észben, ízben, porban, párban,
a vízben, vázban, fűben-fában,
szívben és szemben, az orrban-szájban

megkövesedett keserű füstben,
az állítmányban, télben-nyárban
a tagadmányban, tavaszban, őszben

nézd, istenem, úgy kergetőztem
és elcsitulnék a halálban

szúrd ki szemem, törd össze tükröm,
úgy fáj, ahogyan nő a szárnyam
ha paranoiám van, hát paranoiám van:

*mindenki néz, senki se lát,
idézgetik a Bibliát,
s mit én látok, olyat nem látnak,*

*tekintetük üldöz hiába,
terelj vissza örök vakságba,
a semmit látó nemtudásba*

TAMÁS KINCSŐ LILA HAJTÚ (REGÉNYRÉSZLET)

Nyolcasok

Körbe küldi a téglalap alakú karámban. Ballag a szürke homokon, olykor a csizmája hegyét nézi, olykor a lovasát.

– El tudja indítani a lovat?

Gabriela eddig élvezte, hogy ringatja a ló. Szorosabbra veszi a gyeplőt, térdével megszorítja a nyeret, lábszárát elemeli, majd a csizmabelsővel határozottan az oldalához csap.

– Elég, ha sarokkal megszorítja! – kiált oda az edző.

Felhő lépésből lassú ügetésre vált.

Két kör bal száron. Aztán inti, átlósan közeledjen, jobbra fordítsa a lovat. Amikor látja, megy ez, szól, hogy álljon meg. A ló elé áll és mondja:

– Ne húzza a száját. Meghúzza, elengedi. Felhő tudja a dolgát. Ez egy.

Kettő: vágta már életében?

A nő tétován csóválja a fejét.

– Igen vagy nem?

– Igen, de nem sokat – válaszolja bizonytalanul.

– A vágta kétütemű mozgás. Ha ügetésben sikerült a nyeregben maradnia, menni fog. Elindítja, egy kör lépés, három kört üget bal száron. Próbáljon kikönnyíteni! A lónak is jobb, magának is. Azt jelenti, hogy minden második lépésnél felemeli a fenekét a nyeregből. Ha lehet, éppen akkor, amikor a ló az ellenkező oldali mellső lábát lendíti, mint amilyen irányba halad, azaz a külső lábát. Külső mellső lábát. Világos? Ezt jól látja a nyeregből, a lapocka erőteljes mozgásából. Az átló után a sarkon beugratja vágta. Adjon neki csizmát, ne sajnálja!

A nő bólint, indítja a lovat. Amíg lépésben halad, magában elismétli, amit hallott. Kissé oldalra dől, figyel, melyik lábával lép a ló. A lapocka mutatja. Az első ügető körben kísérletez, ki-kiemelkedik a nyeregből, majd huppan egymás után többször, míg végre elkapja a ritmust. Valóban úgy a legkényelmesebb, amikor a ló külső lábát emeli. Az edző inti, hogy még egy plusz kör. A nő élvez a sikert, szíve a torkában dobog, mert az átló következik. Vajon sikerül beugratnia a sarkon és fordítani egyszerre?

– Rajta! – kiáltja a férfi.

Igyekszik egyenesen tartani a lovat az átlóban, majd a karámhoz közeledve biztatja, a kanyarban megtolja csípőből, így látta ezt falun a csőzle-

TAMÁS KINCSŐ (1982, Csíkszereda) gyógyszerésznek tanult Marosvásárhelyen, később Kolozsváron. Sepsiszentgyörgy közelében, a Baróti-hegység lábánál lakik. Kötetei: A Csinált-patak állatkertje (novellák, 2016), Módos asszony üres kézzel (regény, 2017).

gényektől, akik a nyári estéken a felvonulásra készültek. Most végre ő ül a nyeregben, nem vágyakozó kislányként ácsorog a kapuban, akit a nagymama óvva behúz a szoknyája mögé, amikor a lovasok előttük robognak el.

És Felhő beugrik. A nő kapaszkodik a szárukba, levágtázza a két kört. Máris fárad.

Az edző megállítja.

– A két gyeplőszárat úgy mozdítsa, mint az autó volánját. Nem egyiket húzzuk, hanem mindkettőt. Autót vezet, nem?

– De – mondja a nő kipirosodott arccal.

– Na, megy ez. Ügessen két kört bal száron, aztán jobbon – mondja a férfi és cigarettát húz elő a mellényzsebből.

Fél szemét behunyva figyel, hogyan boldogul a nő. A tartása kiváló, sarok és kobak egy vonalban. „A sarkát nyomhatná lejjebb”, gondolja a férfi, „de ez majd jön idővel.” A hatéves, betanított, jól belovagolt kanca kecsesen, könnyedén mozog, szőre csillog a déli nap fényében. A nő nincs ötven kiló, combjai nem mutatnak vastagnak a nyeregszárnyakon. Két öklét szorosan egymás mellett tartja, hüvelykujja felfelé mutat, a gyeplőszár és az alkar a ló szájától a könyökig egy vonalat alkot, nem törik meg. Felüléskor elmagyarázta, hogyan tartsa kezében a szíjakat, hogy a fogás biztos legyen.

– A gyeplőszár a gyűrűs- és a kisujj között feszül, a hüvelyk- és mutatóujj között hagyja el a kezét. A szárukra nem támaszkodunk, nem kapaszkodunk a ló szájába. A gyeplő határozott, de nem durva kontaktust teremt a ló és a lovas között.

A nő fogása jó, a szártartás feszes, nem erőszakos. „A helyes ülés, a jó egyensúly tehetség és alkat kérdése”, gondolja a férfi. „Ej, ha mindenkivel ilyen könnyű lenne...”

A karám bejáratához ballag, fogja a zárórudat, vállára emeli, a homokra rakja. Odainti a nőt.

– Ezt a rudat kerüli, amíg nem szólok. Próbáljon minél szabályosabb köröket leírni.

Eddigre a könnyített ügetés egészen jól megy. Azonban szűk körön tartani a lovat nem olyan egyszerű. Gabriela koncentrálni, hogy ne az egyik szárat húzza.

– Amerre fordítja a lovat, azt a sarkát tolja előre, a heveder mellé, a másik lábat lazán engedje hátra. A lovat testsúlyból fordítjuk, nem kézből. És most léptessen át a rúdon, a végeken fordul. Nyolcast ír le. Érti?

A nő bólint. Nyolcasokat lovagol. Háta, dereka megizzadt, a nap egyre melegebb, a sál az arca előtt lobog. Zavaró. „Elég is lenne mára”, gondolja. Szeme sarkából figyel, ahogy az edző a pálya közepén akadályt épít. „Csak nem akar ugrattatni is?” A férfi az állványok közé két rudat rak X alakban. A közepe alig harminc centi magas.

– És most ugyanezt nagyban. Üget, nekihajtja, az akadály előtt szorítja térdből. Ha nem elég határozott, a ló kikerüli. Mert a ló mindig az egyszerűbb megoldást választja.

Az első kör nem sikerül, Felhő megtorpan a rudak előtt, megáll.

Csizmát az oldalába. Gabriela kikerüli az akadályt, üget egy kört, közben az jár a fejében, hogy nagyon leszállna már. A térde, combja fáradt, nincs szokva az erőltetett tartáshoz. Másodszorra sikerül átléptetni az akadályt. Kissé kibillen a nyeregben, de a lovon marad.

A férfi bólint.

– Léptesse le a lovat, négy kör! – kiált oda a lovasának.

Gabriela kiveszi lábát a kengyelből, lógatja. Pihen. Arcán mosoly.

Zsibbadtan száll le a pajta előtt.

– Elfáradt?

– El.

– Jó. Mikor jön még? – néz a nőre. – Jön még?

– Jövök.

– Izomláza lesz estére. Találkozunk jövő vasárnap tíz órakor. Megfelel?

A nő tekintetét a ragyogóan tiszta, kék égre emeli. Vasárnap. István, Istvánka. Mit szólnak, hogy ebédidőben lelép?

– Megfelel – vágja rá, mielőtt túlagyalná a dolgot. – Mennyivel tartozom?

Az edző barátságos árat mond. Hetente egyszer teljesen rendben van, gondolja a nő. Segít leszerelni a lovat. Felhő alig izzadt meg a nyereg alatt.

– Családja, gyereke? – kérdi a férfi, amíg a hevedert bontja.

– Van egy fiam. Férjem is.

– Maga tehetséges. Ha tud, jöjjön még. És ha úgy dönt, hogy jön, vásároljon nadrágot, cipőt, csepszet. És kobakot. Tudja, hol a lovasbolt? Az Ág utcában. Kesztyű sem árt.

A nő kiszáradt, rózsaszín ajkai mosolyra futnak. Nem is bírja összebb húzni, hazáig tart a boldogság. Egyenesen az anyósa házáig hajt, hogy a fiúnak elmesélje, hol járt. Egy óra, néz a karjára. „Még összeüthetek valamit ebédre.”

A felszerelés

Három napig tart az izomláz. Nem csak comb- és fenéktájon, egész felsőtestében, hátában, karjában is. Minden székről felállás, elindulás, helyváltoztatás fáj. István a szeme sarkából figyel megváltozott feleségét. Gabriela nem jajgat, nem tüntet. Hétfő reggel, miután a fiút lerakja az óvodában, Istvánt kiszolgálja reggelivel, kávéval, útnak engedi, pörgős ritmúsú zenét rak, az asztal és a konyhapult közt kisterpeszbe áll és óvatosan csípőkörzést végez, majd néhány guggolást, nyújtást. Gép elé ül, hogy a be- és kimenő számlákat, nyugtákat rendezze. Övé István régiségboltjának előkönyvelése. A legapróbb félmozdulat is a vasárnapi lovaglást juttatja eszébe, figyelmét rövid percekre képes a képernyőre, a feladatra fordítani. Ami halasztható, halasztja. Közepes fazékba vizet rak főni, zöldséget pucol a leveshez. Francia hagymaleves lesz. István imádja a francia fogásokat. Utána tehéntúrós gombóc sok mazsolával. A mazsolát kibontja, forró vízzel felönti, hogy puhuljon. Répát pucol a leveshez. „A lovak szeretik a sárgarépát, valahol olvastam gyerekkoromban.”

Kiteregeti a ruhákat. Hazaértére, az autó megtelik a ló szagával, a ruhákból dől a pajtaszag, azonnal gépbe rakja, ne váltson ki utálkozást a fiúkban. István és a fia gyomra kényes, nem bírják a nehéz ételeket, szagokat.

Odakint tíz fok fölött a tavasz. Megnyitja a teraszajtót. A bokszert rögtön megjelenik, lesi gazdája minden mozdulatát. A nő odalép, megpaskolja a fejét, beszél hozzá. Annyira jó kedve kerekedik, hogy a második kávé mellé rágyújt a konyhában. Lábát az asztal sarkára kalangyalja, úgy dohányszik a konyhaasztalnál. A laptopon új oldalakat nyit, mindenik a lovaglásról szól. Zárja az ablakokat a cukorbetegségről, diétákról, kezelésről. Anyjával naponta beszél telefonon, érdeklődik, hogyan alakul a vérnyomása, szedi-e a gyógyszereit, mennyit mutat a reggeli vércukormérés. Minden beszélgetéskor hozzáfűz valamit, amit éppen olvasott, hátha megfogyan anyja fejében. „Két hét alatt profi hipochonder lettél”, gondolja, miután lerakja a telefont. Az asszony szívesen részletezi, mi fáj, hogyan aludt, hogyan nem, hány gyógyszert szed és mikor. Gabriela nem mondja, hogy lovagol. A kérdésre, hogy „Ti jól vagytok-e?” tömören válaszol: Minden rendben.

Mielőtt a fiút kiveszi az óvodából, felkeresi a lovasboltot. Apró helyiség, a bejárati ajtó nyitásra, csukásra magas hangú rézcseggel botlik, ami hosszan szól, mint a ficánkoló csikók nyakában. Balról, az ajtó mellett állványon nyergek, a falon kantárok, színes kötőfékek. Piros, fekete és zöld nyeregalátétek átlátszó műanyagba csomagolva, hogy ne porosodjanak. A jobb oldali falon polcok, egymás mellé sorakoztatott kartondobozokban kefék. Gabriela nyolc különféle szőrű kefét számol. Zsírok, bőrpoló sze-

rek, villanypásztor. Minden, ami sportlovagláshoz, lótarthoz kellhet. Sarkantyúk, zablák, fáslik. Egy hosszúkás fémtárgyat a kezébe vesz, elképzeli sem tudja, mire való.

A bejárati ajtóval átellenben asztal, rajta kasszagép, az asztal mögött néhány lépcsőfok, majd üveges ajtó. Sokáig nézelődik. Sehol senki. A falon rámozott képek, fiatal, csinos lány talpig feketében, lóval. Minden fotón mosolyog.

Végre nyílik a fehér, üveges ajtó, alacsony termetű, sötétbarnára festett, szemüveges nő lép be, kezében ívpapírok. A bolt egy magánház utcai frontján kapott helyet, az asszony a lakásból érkezik. Rendezget az asztalon, odébb tolja a számológépet, közben odaszól:

- Jó napot kívánok! Miben segíthetek?
- Lovaglósizmát szeretnék. Nadrágot, kesztyűt.
- Önnek? – méri végig tetőtől talpig a nőt szemrebbenés nélkül a boltos.
- Igen, nekem.
- Hol lovagol?
- A városi lovardában.
- Mironnál?
- Lehet – húzza lefelé szája sarkát Gabriela. Nem ismeri névről a tulajt.
- Egy kancsal, szemüveges, hangos alak?
- Az.
- A lányom is itt kezdte – fordul a csizmák felé a boltos. – Ő most Szentlászlón van – int a képekre a falon. – Hatéves korától lovagol.
- Díjugratás? – kérdi Gabriela.
- Meg díjlovaglás. Nemzetközi versenyekre jár. Hányas a lába?
- Harminchetes.
- Na, az most éppen nincs. Nyolcas lovaglócipőt tudok adni.
- Magas szárú, fekete pár cipőt nyom a nő kezébe. Talpán szolid recék, sarok, elöl cipzár, bokában kétoldalt gumírozott.
- Ehhez csepsz jár – vesz le a polcról egy pár fekete, cipzárral ellátott téglalap alakú bőrt, alján dupla gumipantalló, másik végén kapocs. – Nem hordott még ilyet, igaz? – mondja a nő tétova arcát látván.
- Nem – rázza fejét a nő.
- Ide üljön, próbálja fel a cipőt. Télen nem baj, ha belemegy a vastag zokni.

Gabriela lassan ereszkedik a kerek, fonott tetejű székre, felhúzza bal lábra a fekete cipőt. Szép varrások rajta, orra hegyes, elegáns. A boltos nyújtja az egyik bőrdarabot. A nő forgatja, nézi, előlről vagy hátulról dugja a pantallóba a lábát.

– Várjon – mondja a boltos és a nő elé guggol.

Belebújtatja a cipő orrát a pantallóba. A csepsz szépen rásimul a fekete cipőre, takarja a nyelvet záró cipzárt, a gumírozást, csak a cipő orra látszik, haránt a szép varrás. Hátulra kerül a cipzár, a boltos gondosan aláiga-

zítja a nő szűk farmernadrágját. A kapocs kívülre. Gabriela feláll a székről, nézi a tükörben. Csodás. Mintha csizma lenne, csinosan idomul a lábszárhoz.

– Azért jobb, mert több mozgást enged a bokának, felvenni is könnyebb, mint a szűk csizmát, levenni is.

Jól mutat. Bár a cipőben kotyog a lába, megvásárol mindent, amit a boltos a kezébe ad. Fekete lovaglónadrágot bőr bevarrással a belső combon, fenéken, vékony, fehér kesztyűt, szürke, napellenzős kobakot fekete béléssel. Meg se moccan a fején.

A beszerzés örömétől megrészegülve ül kocsiba, a sok új holmit az anyósülésre halmozza. Legszívesebben a kávézóba hajtana, hátha találkozik ismerőssel, akinek elújsághatja, hol járt, mit vásárolt. Az utastérben friss, festett bőrszag terjed.

– Anya, mi ez a szag? – kérdi a gyerek fintorogva.

– Anya bevásárolt lovagló felszerelésből – mosolyog a nő, s a visszapillantó tükörben figyeli a fiú arcát.

– Pfúj! És miért ilyen bűdös?

„Az semmi, de mennyibe került”, gondolja a nő. „Apád vajon mit szól hozzá.”

A fiú elkéri, felpróbálja a szürke kobakot. Kiszálláskor kérdi, mit tegyen vele. Hagyd az autóban, mondja a nő.

Még mielőtt István hazajönne, gondot jelent, hova rakja, ahol nem megy a bőr szaga. A cipős szekrényben csinál helyet, a nadrágot a gardróbba viszi, a fehér kesztyűt a fekete szövetre helyezi. Röviden gyönyörködik benne, majd a házimunkához lát, minden rendben legyen, mire István hazaér.

Vasárnapok

Vasárnaptól vasárnapig él. Hét közben elvégzi a feladatait, bevásárol, főz, rendben tartja a házat, számlákat, kifizetéseket. Délután park, de inkább játszótér és fagyalt, a görkorcsolya kikerül a csomagtartóból, dübörgött eleget a kanyarokban.

Lovaglónadrágban nem horzsolódik a térd, kesztyűs kezében biztosan áll a gyeplő. A nő ragyog az új felszerelésben. Liviu, a moldvai edző, aki egykor az ország vezető lovasklubjának dolgozott, elégedetten szemléli lovasát. Ügetve ugrattatja az akadályt, a nő ügyesen ráhajtja a lovat, ülése egyre stabilabb.

– Két év múlva megyünk az olimpiára! – biztatja tanítványát.

Gabriela mosolyog, tekintete a fiút keresi. Vasárnaponként elhozza, hadd homokozzon a pálya szélén, levegőn van. Addig is nem bántja a tudat, hogy hétvégeken megszökik a közös családi programokból.

István nem örül felesége új hobbijának.

– Összetöröd magad, hordhatjuk a meggykompótot a kórházba – mondogatja. – Mindenünk megvan, éppen egy törött kezű, lábú anya hiányzik a házból.

„Három évig más nőt szeretted, hetente találkoztatok” – gondolja a nő. – „Ennyi nekem is jár.”

Egészen addig nincs baj, amíg Liviu a hármas akadályt bevezeti. Első két ugrásnál nyeregben marad, a harmadik kapu fölött elveszti stabilitását és elengedi a lovat. Oldalra esik, puffan a kobak. A nő feláll, leporolja a ruháját. Vissza a lóra. És vissza a tempóból. „Ez tényleg versenyre akar menni velem”, csodálkozik.

Nincs izomláz. Minden vasárnap több kör tanügetést kér az edző, lábak kengyelen kívül. „Figyeljen a légzésre!”, kiált. Késő. A nő hasfala begörccsöl, hiába lélegez rövidet, hosszút, nem szűnik. A tanügetés fárasztó. „Ez adja a kondíciót, az állóképességet.” Reggelente, mielőtt az első cigarettára rágyújtana, lábat nyújt, elvégez ötven felülést, ötven guggolást. Negyedik vasárnap úgy ül a nyeregben, mintha előbb tanult volna lovagolni, mint járni.

A május heves viharokkal, gyorsan zöldülő fákkal érkezik. A várost elborítja az orgonaillat, a terek, parkok megtelnek színnel.

– Rossz hírem van – mondja Liviu edzés után. – Költözöm a lovakkal, ötven kilométerrel arrébb, az erdő alá. Nyárra visszakapom Biankát, Felhő hároméves csikóját. Eddig kint volt a ménesben. A két lónak hely kell, találtam egy kiadó nyaralóházat, már épül az istálló. Lesz rendes fogadószobám, ahol magácskát fogadhatom egy teára. Nincs senki, akihez alkalmazkodnom kell. Elegendem van Miron nagy pofájából.

Mit mondhatna a nő, minthogy ötven kilométer nem gond, hetente egyszer belefér.

Nem fér. Az út két óra, a nyergelés, leszerelés fél óra, az edzés másfél. Sok. Egyszer sikerül elmennie, ekkor már június.

Az aszfaltról meredeken balra szűk földút vezet. Kaszálók, a domb derekától erdő, fenyőbe hajló tölgyes. Hegyek és kék ég, illatos, virággal teli mezők.

Liviu boldogan fogadja, mint aki jó ideje nem látott embert, csúcsos tetejű rönkházba invitálja a nőt. Tágas előtér, asztal. Dohányszag. Mutatja a konyhát, a szerszámoskamrát. Az istálló felől hétévesforma kislány fut elő. Román. Napbarnított arcában élénk, nefelejcskék szemek, világosbarna, majdnem szőke haj, a rövidebb tincseket arcába sodorja a szél. Kérdez, Liviu felel, fut tovább. Viszi itatni a lovakat. Bianka, Felhő kancacsikója

engedelmesen követi, kötőféken. A nő ámul, a kicsi lány milyen biztos, értő kézzel irányítja a két lovat.

– Ki ő? – kérdi Gabriela.

– Félárva lányka a faluból. Vakációra kaptam segédnek, otthon négy kisebb testvére maradt, azoknak se nagyon van mit enni. Hátha az Úr megbocsájt a bűneimből cserébe.

Liviu simít a haján, hátraigazítja a szemébe hulló ős szálakat.

– Gyere, mutassam meg a pályát. Tegnap lekaszáltam.

A magácskát már csak játékból használja, rég tegeződnek.

A pálya nincs bekerítve, egy darabka kaszáló csupán, lejt, és tele vakondtúrással. Apró boglyákban áll a friss széna.

– Na? – kérdi a férfi büszkén. – Faragom a rudakat, egy-két hét és kész a teljes akadálypálya.

A nő csalódottan áll, nem tudja, mit mondjon.

A terep hepehupás, de Felhő ügyesen mozog a vakondtúrások között. Edzés után felküldi, lovagolja le a négyzet alakú tisztást, kinyújtott karral inti, mettől meddig, mikor forduljon. A tisztás alsó fele forrást rejt, az érdes élű sás és nád a ló szügyéig ér. Gabriela keresztülhajtja a lovat. Felhő nem akar belegázolni, félti a kecses lábait. Valahányszor kerülné a magas növényzetet, a nő az ösvényre kényszeríti.

A férfi utasítja a kislányt, rakjon kantárt a csikóra, vezesse elő. Szőrén felpattan Biankára.

– Gyere, mutatok valamit – mondja és vágtában indul a földútnak, amin a fát hordják az erdőről szekérrel, traktorral.

A ló másképpen mozog a szabadban. Orrlyukai kitágulnak, nyakát előrenyújtja, úgy szedi a lábát a csikó után. Hegyre fel kényelmes a vágta, Gabriela az ágak alatt a ló nyakára simul, kezét engedi a ló fejével együtt mozdulni, nem feszül a gyeplőszár. Hegyemenetben nem veszti el a ritmust, különben is Liviu diktálja a tempót, ő csak engedi a lovat, hogy kövesse gazdáját.

Az erdő után tisztás nyílik, mint egy fennsík, feltárulkoznak a hegyek, amelyeket odalentől nem látni. Szürke sziklák, magasan köröző sasok. A lovak legelnek. Liviu a nőre néz:

– Érted már, miért jöttem el abból a koszfészekből?

Gabriela bólint. Nem akarózik autóba ülni és legurulni a szűk fekete földúton.

Másodszor a családdal érkezik, éppen útba esik a hétvégi kirándulás közben. Meggyőzi Istvánt, olyankor induljanak, hogy napvilágban beleférjen egy óra lovaglás. István megsimogatja a lovat, amit a felesége nyergel, majd indul a fiúval szétnézni a farmon. Találnak egy piros traktort, amibe be lehet ülni, Istvánka nem tágít a kormánykerék mellől. Apja ölbe veszi, hogy elérjék a pedálokat. Az üléskárpit foszlott, rozsdás rugók merednek kifelé. Traktorozunk, amíg anya lovagol, mondja. Mielőtt leszerelik a

lovat, István is nyeregbe ül, hadd lám, milyen. Liviu kimért hangon, udvariasan beszél. Mutatja, hol az ösvény a tisztáson, menjen három kört, hadd érezze a lovat.

Felhő azonban levágja a sűrű széleket, István nem tudja behajítani a magas fűbe. A kanca oda viszi, ahova akarja, az első kör után megáll a gazdája előtt, hiába húzza a gyeplőt a férfi jobbra, majd balra, a ló nem fordul. Liviu rácsap a ló farára: „Eridj, né, ne légy lusta!” Nagy nehezen, sűrű biztatásra indul.

– Neki miért nem engedelmeskedik? – kérdi a nő. István tartása görbe, ülése bizonytalan, de kezdő lovasnál rendben van ez.

– Nem mindenki születik harcosnak – feleli a férfi és hosszan fújja a füstöt. Majd hozzáteszi: – mint te.

A nyár utazással telik, sűrű vendégséggel a kertben. Gabriela soha többé nem jut el a hegyek közé eldugott farmocskára. „Mi a franc ez? Ja, a hirtelen, tavaszi felindulásod...”, morog a férj, amikor a cipős szekrény alját túrva az egymásba hajtogatott pár csepszbe botlik.

DEBRECZENY GYÖRGY
*Versek Thomas Bernhard
nyomán*

nincsen semmi

*járok a házban és szeretettel
simogatom a tárgyakat
ebben a házban nincsen semmi
ami kriptára emlékeztetne*

*járok a temetőben és szeretettel
simogatom a sírokat
ebben a temetőben nincsen semmi
ami kriptára emlékeztetne*

*ebben a temetőben
valahogy minden olyan élő
ebben az országban nincsen semmi
ami kriptára emlékeztetne*

*semmi ami Európa
árnyékszékére emlékeztetne
tényleg nincsen semmi
amitől undorodni kellene*

nem akart telni

*kérdeztem magamat
és válaszoltam
de az idő csak
nem akart telni*

*ellenőriztem a koffereimet
hogy jól be vannak-e zárva
ellenőriztem magamat
hogy jól be vagyok-e zárva*

DEBRECZENY GYÖRGY
1958-ban született Buda-
pesten, jelenleg is ott él,
könyvtárosként dolgo-
zik. Legutóbbi kötetei: *fáj
is meg nem is* (Syllabux,
2016), *sötét lesz AJ, Téka
Kiadó, 2017, szelektív
üveghegyeken innen,
Syllabux, 2017.*

*kérdeztem magamat
és nem válaszoltam
de az idő
így sem akart telni*

*pedig minden koffer
jól be volt zárva
és én is jól be voltam zárva
magam ellenőriztem magamat*

a temetőben jó

*a döblingi temetőben jó
a döblingi temetőbe jó
melegen fel kell öltözni
a temető maga a művészet*

*Döbling maga a temető
a művészet maga a temető
jó melegen fel kell öltözni
hogyha a temetőbe igyekezünk*

*Döblinget fel kell öltöztetni
jó melegen
hogyha a döblingi
temetőbe igyekezik*

*de ha a döblingi temető
Döblingbe igyekezik
le kell vetkőznie
és ez maga a művészet*

a temetések

*az emberek azért
járnak temetésekre
hogy megfázzanak
lebetegedjenek*

*az emberek azért
fáznak meg
hogy temetésekre
járhassanak*

és lebetegedhessenek

*az emberek azért
fáznak meg
hogy a temetéseken
lebeghessenek*

*azért járnak temetésekre
az emberek hogy
megfázhassanak
lebetegedhessenek*

és végre meghalhassanak

az ablakot kinyitja

*kinyitja az ablakot
a fenyőágakra nyíló ablakot
hallgatja a fenyőágakat*

*kinyitja az ablakot
kinyitja a vízre néző ablakot
és hallgatja a vizet*

*kinyitja az ablakot
az erdőre néző ablakot
hallgatja az erdőt*

*kinyitja az ablakot
a szakadékra nyíló ablakot
még sincs a házban huzat*

azt kérdezi

*nézi a barokk angyalt
a lépcsőfeljárónál
és azt kérdezi
ma ki a latrinaszolgáló?*

*nézi a barokk latrinát
a lépcsőfeljárónál a szolgáló
és azt kérdezi
ma ki az angyal?*

*nézi a lépcsőfeljárót
a latrinaszolgáló angyal
és azt kérdezi
ma ki a barokk?*

*nézi a barokk angyalt
a latrinaszolgáló
és azt kérdezi
ma ki a lépcsőfeljáró?*

azt mondom

*mindennap azt mondom
magamnak
nekem abszolút
hallásom van mindennap*

*mindennap ezt mondom
magamnak
abszolúte ezt
hogy nekem hallásom van*

*azt mondom én
a mindennapoknak
nekem abszolút hallásom van
nekem magamnak*

azt mondom én
az abszolút mindennapoknak
hogy nekem hallásom van
mindennap van hallásom

mindennap azt mondom
a hallásomnak
hogy nekem mindig
abszolút mindennap van

ha mondok valamit

ha mondok valamit
nem értik amit mondok
ha nem mondok valamit
nem értik amit nem mondok

ezek a végtelenül unalmas esték
mondtam
ezek az íztelen ízléstelen vacsorák
mondtam

ezek az élvezhetetlen lőrék
mondtam
ezek a nehézkes társalgások
mondtam

de nem hallották meg
amit mondtam
nem értették meg
amit mondtam

nem mondtam hogy szenvedélyes
tönkretevők munkálkodnak itt
kíméletlen zsákolók
vagyis kizsákmányolók

nem mondtam hogy mintha
a középpontban a gyomor állna
és azt sem mondtam
hogy a fejet kikapcsolták teljesen

de nem hallották meg
amit nem mondtam
nem értették meg
amit nem mondtam

mondtam

nem esik messze

Thomas Bernhard nyomán

a kalaptű
a paraván előtt fekszik
nagyjából itt
fontos hogy ide essen

(megmutatja a botjával)
nem azért vagyunk itt
hogy szívességet tegyünk
a kalaptűnek

pedig ha idejében kalapozunk
és rendben mennek a dolgok
hamar megtelik a kassza
és futja kalaptűre

a kalaptű mögött
a paraván látható
nagyjából itt
(megmutatja a botjával)

ez itt a kassza
ez meg itt a paraván
a kalaptű pedig
nem esik messze a kalapjától

szemlélődés és megfigyelés

Thomas Bernhard nyomán

*a szemlélődés
és megfigyelés
élvezet
a leghatalmasabb*

*ha a szemlélt
vagy a megfigyelt
nem tud róla
akkor a legalantasabb*

*akarom mondani
akkor a leghatalmasabb
a hatalom számára
akkor a legalkalmasabb*

LOKODI IMRE

Milyen is egy szürke gém?

Hírlik, kivágják a nagy égerfát, Raffai úr égerfáját, ahol a folyó széles ívben megkerüli a legelőt. Megül rajta száz, ezer varjú, ha leszállt az est, fürtökben lógnak, egyáltalán nem rebbentek fel, amikor filmeseket vittem a folyópartra forgatni valami készülő mesefilmhez. Nem is értem, a folyónak minek megkerülni a legelőt, az ár levághatná a partokat, vehetné egyenesbe, nincs, ami elébe állhatna, kivéve Raffai úr égerfájának vaskos gyökereit. De nem, valamiért nem teszi, inkább lustán nagy félkörívet rajzol a televénybe, hord ide jócskán kavicsot és uszadékot a havasról, többnyire fenyőgallyat hord, elhossa a rönk- és fűrésztelepek szennyesét. Őszi és tavaszi nagy vizek után fuvarosok hetekig bányásszák a kavicsot, cigány asszonyok jó háttal kötnek uszadékból, cipekednek lefelé a berkeken, csecsszopó kölykök lógnak a keblükön, lepisilik anyjuk köldökét, a csalánok vörösre égetik lábszárukat, azt gondolnám, ilyen lehet az asszonykín. A fuvarosok nagy aknákat hagynak maguk után, meggyűlik bennük hét kövön, hetvenhét kövön felszivárgó folyóvíz, tiszta, mint a belenéző ég. A fuvarosok öblös lapáttal merik fel, isznak a kútba feküdt felhőkből hűvös kortyokat, köszörülnek a torkukat, bepárasodik a szemük, üvegpohárszemük van, nyáron ide járnak a leányok fürdőbugyit öblíteni, fürdőzések idején, szépen eltakarja őket a magasra nőtt vízparti hosszú fű, sás, és katángkóró, békében elvan a fauna, benne a vörös róka szeme vérmesedik, ha látja maga fölött elhúzni a szürke gémet, mindig elrepül valaholi szállására. A madár nagy imbolygó árnyékot vet a folyóra, a kölykök a vadzabosból lesik meg a meztelen lányokat, már csak olyan ez a meddő rozsnok, hogy több benne a léha, mag nélküli szalmaszál: csak zizeg, mintha a szél fújna, ha nem is.

Emlékezetes hely nekem, nincs sok dolgom, elmegyek a fától elköszönni.

Emlékszel még Zére, kérdezem a fától, még ott áll a lábán, de a favágók minden percben jöhetnek a láncfűrészszel. Öles, masszív fa, nem is tudom, mi lesz vele, ha csak nem az, hogy a folyóba dől, amelyre most még szépen, békésen ráhajol és eljövendő nyarokról ábrándozik, majd gátat vet, begyűl az apró hal, a márnák nem, a márnák a sűgőkon maradnak, vagy elhúznak felfelé. Nem is tudom, hogy lett ilyen görbe fa, holott az éger nem szokott meggörbülni, mint parasztasszony a földeken. Általában egyenesen tör felfelé a vízpartokon, valahogy nem száll rá a döngkert felől közelítő réti sas, kifejezetten a varjak komor éjszakai szálláshelye csak. Itt láttam Zét

LOKODI IMRE (1960, Nyárádremete) újságíró, az Erdélyi Magyar Televízió műsorvezetője. Marosvásárhelyen és Kolozsváron végzett műszaki iskolát. Romániai és magyarországi irodalmi lapokban, Budapesten megjelent antológiákban publikált. Novelláskötete Nekuláj almája címmel jelent meg 2016-ban, a Mentor Könyvek Kiadó gondozásában.

fürdeni, itt láttam kijönni a vízből, a hajlott hátú éger gyökereibe kapaszkodni, és barnult köldökéből csorgott ki a napfény, lefolyt gömbölyű, kíváncsú elején, a csokoládé combjain, a lábszárán, s mint egy fénytalapat, megült a folyó felszínén. Gyere, Zé, nyújtottam a kezem, Zé azt mondta, hagyjam, boldogul ő egyedül; ekkor szakadt meg a fa bennem szerteágazó gyökere. Akkor láttam először csúnyának, vadnak, zavaros pataknak a folyót, ugyanolyan randának a legelőt. Most, ősz felé végképp utolérte a sorsa, mindenki elkerüli, csak előbb a marhacsordák, aztán a vasszájú juhnyájak kopasszák le porig, végül a csiperkészők. Gondolom, azóta sincs itt vágy, szerelem, semmi sincs már. Ha erre járok horgászni, mindig megpihenek a vén éger tövében, nem sokáig már. Nem is értem, minek kívágni, nem árt senkinek. Különben is, mire jó az égerfa, mert majdnem hogy semmire. Semmifa. Itt nem járnak az asszonyok patakra égerfakérget hántani, soha nem főznek nagy üstökben vörös festéket gyapjúnak, teljesen semmitmondó, ötletlen vidék ez. Lepusztult vidéken tud az ember lepusztulni végképp, nem? Mindenesetre megfogadtam, nem foglalkozom Zével többé, hagyom. Azóta az eső megvert itt többször, százszor is, kiadós, csontig hatoló havasi esők, aztán valahányszor látom tisztulni, a nagy, beláthatatlan égszínkéből mindig hiányzik egy darab. Zé égszínkép fürdőbugyija, mert Zé mindig a galagonyabokor takarásában vetkőzött fürdésre, ott láttam a bokor ágára akasztott égszínkép bikinit, aztán azt se, szürke lett minden, mint a folyópart fövénye. Az égbolt itt fölöttem azóta is lukas, legfeljebb befoldozza magát valami szürke, kozmikus anyaggal. Még láttam egyszer álmomban Zét itt a galagonyafába vegyülni, a szép lobogó nőt, vérpirosra érett galagonyát, amikor a folyó vize hűlni kezdett, mert a szarvas a felső viaduktnál már a folyóba pisilt, a márnák pedig elrejtőztek a gyökerekbe. Ha erre járok, átölelem galagonyabokrot, magamhoz húzom mindenestül. Tudják, milyen egy galagonyabokrot ölelgetni?

Mondják, itt az égerfa környékén tűnt el végképp Rezes Jankó. A gazember. Eltűnt a lopott marhabőrrel, amit egy késő este vitt el Vidákéktól, amit a hátsó csűrkapura feszítettek. Arról a Rezes Jankóról beszélek, aki a múltkor megfenyegette utcánk jó emberét. Azt mondta, Gergely bácsi, magát kicsapom a helyéből, né, lássa, így vágom ki a tövéből. Mutatta, hogy dől el a szál akác kint a folyóparton, annyi különbséggel, hogy a szál akác jóval magasabb Gergely bácsinál, hosszában kétszer-háromszor is kiteszi utcánk emberét. Mert csökkentek itt a férfiak, mondják, megszületnek, nőnek valameddig, aztán csak a törzsükben híznak, vastagodnak, amíg a guta nem üti meg szerre mind. Az az igazság, hogy Rezes Jankó nem lehetett részeg, mert aki részeg, az kidől maga is, amikor éppen azt mutatja, hogy dől el a szál akác a folyóparton, de Rezes Jankó nem, úgy állt srégen ott a Gergely bácsi udvarán, mint egy félig-meddig kilógatott karó, és nem is szalmahullás volt Rezes Jankó lába alatt, hanem sikamlós sár, sárga hitvány agyag, ilyenkor csak esni tud a cigány, ha beivott gabonapálinkából. De nem.

Manapság különben sem mérnek decire, féldecire gabonapálinkát, semmilyen nem mérnek, tudom, hogy az emberek a demizson pálinkákat a pádimentumok alá rejtették, miután megett a razzia, mert a szénfekete purdét, Cukit, ha jól mondom, úgy ellátták metilalkohollal, hogy azóta a meggyesben szagolja az ibolyát. Csalán nő a sírján, mert ahová cigányt temetnek, ott csalán nő csakis, legalábbis azonnal megjelenik a felütött fakereszt körül, még mielőtt letelne a hatvan nap, hogy letapossák a párásztázók. Most, hogy eltűnt Rezes Jankó, visszafogottabb az élet a folyóparton, pedig aligha számított valamit. Szerencsétlen az, állították a szőke, sudár emberről, akinek ráadásul kék szeme volt, tiszta tekintettel, csak akkor zavarosodtak be a szemgolyói, amikor a kelleténél többet ivott, a Recsegő panzióban hangoskodott, az elején lelógó nadrágszíját forgatta. Né, a faszát kínálja Rezes Jankó, mondták az agglegények, elkapták, isteneesen megagyalták Rezes Jankót, azt is mondták, sasfát kell állítani vele. Rezes Jankó azóta nem hord fát a folyóparttról, általában akácra ment, szálig megkereste a patakokban, mert azt tartotta, hogy cigányfa a patakok fája, akárcsak a folyóparti fűz vagy a kövér éger, ám az akácban több a pénz, kevesebb a füst. Csak nem jó kinyitni a kályha ajtaját, mert a tűzben pattog az akác, mint a bolha, szikrát vet a tövis, beleég a szem aljába, mondta nekem egyszer, amikor találkoztunk a folyóparton és mellém telepedett. Nemcsak a szem aljába, hanem Bazsának a valagába is beleég, amikor a tűz mellett cseszkődünk, mondogatta Rezes Jankó a vízparton. Úgy nyérit a drága kancám, szép Bazsa, mint Mária Terézia királyné. Mondogatta Rezes Jankó a vízparton.

Rezes Jankó akkor tűnt el, amikor a Vidák legények megüzenték, takarodjon, vagy megölik.

A görbe égerfa legalsó ágán átvettek valami venyigéből font hurkot, azt mondták, Rezes Jankót felakasztják, a szemét a hollók ássák ki, dögkereti rókák szedik föl hulláját.

Mostanában megint eljárak a Zakotára, a görbe éger környékére horgászni, ahol a folyó széles ívben megkerüli a legelőt. Oda, ahol Rezes Jankó mellém szokott telepedni, és elmondja, hogy a márnák mind elhúznak felfelé, ha apad. Tudja, mert este csillagfényénél szokta a halak vonulását meglesni. Oda menjek, mondja Rezes Jankó, ahol a nagy üszkös cövek áll, mint valami vízi szörny, körülötte csendes az öblöcske, jöhetnek balinok, vagy ha jól leeresztem a zsineget a sűgőkon, bejelentkeznek a zsemlek és a márnák is, nem csak mind apró hal. Jártam azelőtt az üszkös csönknél, de elűztek a közeli dögkert lidérces hangjai. Nemhogy a sötét nagy madarak, amikor jön a nagy eső, hanem az elveszett őzfiú is feszt ott bög anyja után, jönnek a rókák, ugatnak, felfalt őzfiú szőre a róka száján fénylik, a vízpartról éhükben meglépett szukák kölykeznak a kiásott ökörkoponyák üregébe, szekérnyomba gyűlt vízben zöld békák párzanak, fészekből kiesett madárfióka búzlik, legyek, mindenhol legyek lepnek meg, újságpapírba törölt

segg bűzével szívja tele magát a csalán és a páfrány, rothadó fatönkön serény óriáshangyák ecetesítik a levegőt, oszló haltetem bűze a folyóról, a rothadó mátégomba taknyát csiga hordja szét. Ha arra járok, látom, hogy a cöveken áll a szürke gém fél lábon, az aknából kavicsot vakaró fiúk lapos kővel kacsáznak feléje, a szürke gém néha felrebben. Látták Rezes Jankót a dögkert környékén, mélyen hajolt az árokba, mondták, kiássa a dögöt, összeszedi a tojásokat a vízparti füzek csúcsára satírozott szarkafészekből, kiissza valamennyit. Ha minden igaz, este tüzet gyújt a folyó partján, pattog a nyesett száraz akác, Rezes Jankó asszonyával, szép Bazsával üzedik, ilyenkor szép Bazsa kéjesen visít, vagy lehet, nem is, csak a dögkert valamelyik kései madara, amikor a vízen megyek át, s a horgászbotomra támaszkodom. Ha napnyugta után Rezes Jankó látja, hogy az égerfáról lógó hurok megtelik fénnel, szépen elalszik. Tudják, milyen egy görbe égerfáról csüngő, holdfénnel telt hurokkal elaludni?

Ülök az égerfa tövében, hátravetem magam, a kék eget nézem, megjönnek a kölykök is. Nem tudom, visszajáró vízi kölykök, vagy csak most kezdik a csatangolást? Jöttünk szürke gémet látni, mert szürke gémet mi még nem láttunk, mondja az egyik kis szeplős, és apró kézfejről lenyalja a kiserkent vért, a szederinda sűrűn feltépi a kölykök elevenjét, szájuk sarkában a lilás vadgyümölcs. Mondom, ha szürke gémet akarnak látni, rejtőzzenek a vadzabosba, majd látják a szürke gémet, mint egy leszálló gépet a felszállósáv fölött, kitárt szárnyakkal egyensúlyozni a kiálló üszkös fához, ahol majd fél lábon áll, nézi a vizet, csak ritkán nyitja nagy V betűre a csőrét. Fogalmunk sincs, honnan jött, honnan kapott ide a szürke gém. Azt sem tudni, hol az éji szálláshelye, van-e párja, hol fészkel, amíg a házastárs a vizet nézi, a szürke vizet, vagy éppen a zavarost, ha felkavarják a kavicszó vad fuvarosok, vagy ha éppen a kutat keresik, ahol a lányok nyáron fürdőbugyit öblögetnek, nekik pedig a szemük párásodik. Várákozunk csendben, mert mondom a kölyköknek, a vadzabosban csendben legyenek, hátha megjön a szürke gém. Tudom, valahonnan észak, vagyis a havasok felől kell jönnie, mert mindig arra repül el, ha fellebben az üszkös cölöp mellől, ami lehetett hídláb, amit a nagy víz görgetett lefelé, vagy a rönkmunkások melegedőhelye, vagy ki tudja, mi. A meddő rozsnokba búvó kölykök türelmesek, csak fel ne gyúljon a vadzabos, mert száraz mogyorólevélből szivart csavarnak, s égjen a faluvég, a meddő rozsnok szalmája, mint tatárdulás idején, amikor lehet, még nem rejtőztek erre szürke gémeik, hanem csak a tágas mezőségi mocsarakban, ahol a vízimadárnak hurkot vetett a rejtőzködő magyar, hogy éhen ne forduljon fel. Nincs esély, intem a vadzabosban búvó kölyköknek, jönnek a fuvarosok, a késő őszi fuvarosok, megköpik a markukat, rakják bölcsőbe a maradék kavicsot, úgy szól, mint a koporsóra hulló száraz rög, s attól tartok, nem sokára megjelennek a favágók, a kezükben lógtatják a hatalmas láncfűrész, felbúgatják a fűrész motorját, vége mindennek, nem fog jönni a szürke

gém, különben is menni készül, október elején mindenképpen megy, elhúzza a folyóparti akácok ágai fölött, tollába kap a tövis, egy villanás, forogva hull alá a pihekönnyű tollú, ez volt a nyár, eddig. A fuvarosok öblös lapáttal merik fel a vizet, ahol a lányok nyáron fürdőbugyit öblítenek, már látszik a fuvarosok lehelete, az üvegpohárszemük kezd párásodni, és még mindig nincs szürke gém. A kölykök elvonulnak, hagynak maguk után szétdőlt, letaposott vadzabost. Van szerencse, kiáltanak a fuvarosok, kiáltom is vissza, nincs szerencse, mert itt kiáltani kell, bár a dögkert némulóban, csak a rókák és a sakál, ha igaz, hogy feljött ez az átkozott ragadozó Dobrudzsából, és mind kiássa a dögöket. Az iszapon felkapott a vadzabos, mert a meddő rozsnok a nedves talajokat szereti, ilyenkor már fekete szeme van, túlérétt, feketedik.

Bevetem a horgomat kalandor márnára, megzörren a léha rozsnok, megmutatja magát a szürke gém. Egyenes és merev nyakkal figyel a hosszú fűből, jól látszik a fekete bóbitája, mint egy hatalmas, fekete polyvába burkolózó vadzabszem. Egyszer csak meglendül, átrepül a folyó fölött, a fuvarosok égre emelik a lapátokat, integetnek neki hideg tükördarabokkal. Ez lehet a búcsú, az elköszönés. A madár nyílegyenesen levágja a partokat, egyenesbe veszi, nincs, ami ellenálljon, az égerfa gyökere lefelé nő, szélesen elágazik a televényben. Mesélem a kölyköknek, ott volt a rozsnokban a szürke gém. Látom, a kis szeplős fiú arcán alig észrevehető árnyék suhan át, nagyot nyel, összenéz a többivel, akik ráhagyják, hogy a kudarcot koravén, meglehetősen jól álcázó kérdéssel üsse el: mi lett, kivágták a görbe égert? Hm, milyen is meglátni a kék égbolt darabka szürke foltját?

KESZTHELYI GYÖRGY

Akaszttott kabát

Hét végén mintha
az ősi igazság számai
határoznák meg a valós összeget.
Süllyedések, emelkedések,
menekvések sáros lábnyomai,
ajtó sarkára akaszttott kabát –
megadom magam.

AK-47,
átpasszírozott életvitel,
hasadó fegyverszünetbe hulló
fehér galambok.
Netán még cogito,
úgy tűnik, ergo sum.
Legyűr a lázas rendszabály.

Arculatok háza

Hat óra tíz perc – a lelki szegények
bennem szunnyadnak keresztbe-kasul,
ám boldog egy se léssen,
mert az én országom nem a mennyeké.
Áttekinthetetlen, jutányos tél vagyok,
sehovatartozó gardrób, vasajtók
mögé zárt, oldatlan arculatok háza.

*

KESZTHELYI GYÖRGY (1955, Kolozsvár) költő, író. **Ver-**
set és prózát ír, grafikai
munkákat, olajfestmé-
nyeket is készít. Kötetei:
két verseskötet a MEK-
en, Lélekzárka (kisre-
gény, Bookart, 2014),
Lódenes embermadár
(versek, Kriterion, 2015).

*Merre csavarogsz, restaurátor?
Akadna munka bőven.
Már majdnem ott vagyok, ahol sosem leszel –
világtalan jósnőket várok,
elgyötört, tépett ajkakat,
szájpadlások szédítő magasát,
senkiháziakat, amputált lelkeket,
akik kezüket-lábukat tördelve
hisznek a csillagokban.*

Korcs társulat

Január közepén új zöldövezet,
lila hagyma – könnyfakasztó tavasz,
(szökni próbáló emlékezet?)
korzó, promenád a konyha szűk sétánya,
az egykor búskomor, sötétbarna
olajfesték felett élénk téglafal,
karnyújtásnyira apró nap ocsúdik
domború, tejfehér üvegbúrába zárva,
világít éjjel vagy nappal,
kétszázhusz volttal meg egy foglalattal.
A hold, szokása szerint kereket old
a redőny száraz csontváza mögött.
Kell ez nekem? Korai kísértés,
corpus delicti, bűnök virradása,
kávészacc-jövő, kártyavetés.

Ez nem kastély, nem is lakónegyed,
a közelben egykor kerékbe törtek
két parasztot, mert fát tettek a tűzre.
Nevük mögött fegyelmezett tömbök,
néhány szoba, szállók, olcsó órabérek,
házi őrizet, sietős aktusok,
közveszélyes, fekete partnerek.
(elemezgetem groteszk tisztaságod,
rágódom rajta, tépem, koptatom,
gyakran átöblít a féktelen zápor,
vacak ing csüng a ruhaszárítón.)

Öreg vidék ez, nyáladzó kutyákkal,
csak nevetni tudok a hullaszállítón,
mea culpa – fekete öltönyök –
árva csavargók, büntetőjogok.
Pár kilométernyire nyekergő bégetés,
farkasfalka lohol időtlen testben.

A tegnap előttem, a holnap farzsebemben,
törpefenyőként ember nő a padon,
korcs társulat, fajtiszta pusztaság,
testbe burkolózva – fagyban, hőségben –
mindenem elvész, mindent elhullatok.
Miféle álmok ez? Miféle látomás?
Mindenevő okok, okozatok,
mozgó holttestek a földig érő égen.

Borostás letargia

-N-

Hol voltál, hol nem, ott, ahol
maradnod kellett volna még hosszú évekig,
ott, ahonnan kiestem, hiányoztam?
Hol voltatok, tékozló percek,
órák, hónapok, miért születtek, éltek tovább,
mint félrevezető útjelző táblák
a gesztenyefák északi oldalán?
Olyan ez a szöveg, mint egy gyászbeszéd,
búcsúcsók az első kézfogás előtt.
Nevessetek csak. Szép kis paródia,
hosszannája az árnyékos oldalaknak,
melyek nap nap után belém sötétednek
estétől reggelig, de akár fordítva is.
Borostás vagyok, képzett hajléktalan,
beleépültem az időtlen nyomorba,
minden hétköznapom feneketlen katlan,
egy életévem hetet jelent, akár a kutyáknál,
egy negyvenes körte számomra napsugár,
te pedig úttest vagy, gyalogátkelőhely,

ahonnan egyszer utánad néztem,
míg egyre csökkentél, fogyatkoztál
a neonfényben, sötétedés után.
Ez volt a vágyam, a mézeshetem,
a betartatlan, megtépázott szabály.
Ma sem tudok rólad jóformán semmit,
távozásodat is mások jelentették,
csak az a fehér életgép, a halálos játék
kísért, mint egy kivégzőosztag.

Pocsék egy helyzet. Pazarló, léha testben
folytatni a nyűgös kezdőmondatot...
levágott karral nem írhat az ember,
a szertelenség továbbcsönkítése,
ütődött nyarak téli fagypontjai
fájnak, mint üszkös végtagok.
Hol voltál, hol vagy, te maradandó szókép?
Beköltöztél egy másik folytatásba?
Hiába kérdezek, faggatok, hiába
bámulom azt az iszapos partot,
ahonnan meleg vacsorát tálaltam
a falkába verődött, apró halaknak –
nincsenek letisztult, koherens válaszok,
csak szótagokká hegedt sebhelyek vannak.

A zarándok

A repedt vályogkemencét
hatalmas trailer cipeli át a városon,
sárga konstrukció, akár egy villamos.
A kemencéről voltaképpen nem tudni semmit.
Szíve akár a telihold, szendereg,
lenvászon terítő, parlagfű és néhány satnya
mezei virág – szerény illendőség –
istenadta ornamentumok
kísérik, mint közönyös gyászhuszárok.
(ez is csak egy pallérozott álom,
szemfényvesztés.
Ekképpen veszek búcsút önmagamtól).

*Folytatom hát éjjeli misémet,
az alig szent lecke valahogy így szól:
Bármerre próbált szerencsét eddig,
a magasztos miliók bármelyik pontján,
folyton csődöt mondott, a forró fészek mélyén
csak az a bitang honvágy lobogott folyton-folyvást.
Ebben az átkozott vályogkemencében
odaégett már annyi dedikált, keltezett érzelem,
idegen galaxis, keletlen szenvedély,
hogyan visszabomlott az ökrök, a bivalyok közé,
a kert alá, portulák mellé építette magát,
oda, ahol a pajta, a jászol téblábolt
és kegyetlenül üres lett az udvar.
Csak nagyanyó nyugszik a diófa tövében.*

*Parázslík benne a hatvankettedik nyár,
a hatvankettedik deformált ősz
édeskés illatú magzatvize.
Javítgatja az ezerkilencszázötvenötödik
évben született, felsíró képzavart,
amelyből eleget senki meg nem érthet.
Bizarr kontrasztok. Egészen mást akart –
friss cipót, kalácsot, higgadt harmóniát,
furcsamód mindenki a tenyerébe csapott,
minden üzlet rögtön megkötetett...
mégis, mintha szöknének előle.
Azóta is süpped és szakad a part,
zizeg a paraszt, akárcsak a haraszt,
liheg a gebe, utolsókat rúgja,
ő pedig falvának rendületlenül...*

SZOMBATI ISTVÁN

RAJZOK, ÉLETKÉPEK

Táska a sarokban

Helló, Szilvia! Remélem, akkor is hallasz, ha nincs nálad a mobil, mint ahogy én is hallom minden egyes szavad, amikor otthon felejttem a marok-telefonom. Ha szombat, akkor, tudod, a zene hullámhosszán vidékre röppenünk, amíg te otthon a Hattyúk tavában csillogsz, glóriázol. Csak akkor csapódsz hozzánk, ugrándozol velünk, ha nem vagytok műsoron. Ilyenkor könnyed mozdulattal, játékosan billegsz, felvezetsz bennünket, míg a vége felé, mint a West Balkánon, nevetve számolod a feldobált bugyikat. Ha hozzánk tudsz csapódni, a bulizás elmarad, fordulunk vissza, vagy egy dögös szállodában várjuk a napkeltét.

Most, hogy magam jöttem, mint karó a szélben, recsegek-ropogok, csak a szentlélek tart valahogy egyben. Nemrégem tusoltam, hogy tisztuljak keveset, s míg a barátaim a kutya harapását szőrével gyógyítják, tolvajként osonok, próbálok meglépni, hogy szellőztessek picit. Már csak az a kérdés, mit érdemes látni ebben a városban.

A Yesterdayt dúdolom. John Lennon intelmeit várom, mint általában, ha nem tudsz elkísérni, nem fogod a kezem. Nyilván úgy billegek, mint egy sánta kecske. Hiába sürgetem, jöjjön egy villamos, az istennek se csenget. Te jártál már Katona fura városában? Bevallom, Szilvi, ha be kéne mutatnom, biztos belebuknék. Nagyváradhoz talán csak annyiban hasonlít, hogy a katolikus templom itt is olyanforma, mint a Szent Lászlóé a Sebes-Körös partján. Sárgán futó kígyók erre viszont nem siklanak, helyettük négy keréken járó benzingőz ténfereg. Úgy érzem, somolyogsz. Lökött vagy, mondanád, megint kiborultál? Nézd meg Kodály házát, vagy Katona színházát!

Gondolom, nem „látod”, fellépek egy buszra, bár ebben az órában, akár csak otthon, a nyugdíjasok kasztja furikázik. Nem kell lyukasztani, él az ingyen bérlet meg a Való Világ, ami a busz-tévéen sokkal színesebbnek hat. Mit mondhatnék, Szilvi, engem nem zavar. Otthon, mikor tiszta vagyok, kocsival mászkálok. Itt meg az a fontos, ha már lejöttünk haknizni, fogjak kezét Bánkkal.

Sulisok közt állok, nyilván valami sportversenyre terelik őket, mert nem látok táskákat. Bár lenne ülőhely, akárcsak a vének, inkább álldogálok, hátha többet látok a környező világból. A nagyra nőtt kamaszok, dörzsölt farmerben, ronaldós pólóban topognak, számolnak, vitáznak: ki hányszor verte meg Darth Vadert, Skywalkert netes játékokban. A vének

SZOMBATI ISTVÁN író, nyomdász. Váradon született és tanult. Érettségi után nyomdászként ténykedett a betűk világában. Lapokban közölt. Szerepelt az Ajtók c. prózaantológiában. Önálló kötetét (A sikoly) a Dacia Kiadó hozta (1988). Budapesten él.

körülöttem, akár a zsiráfok, nyújtják a nyakukat: van-e ismert fazon, kivel jár újabban Xénia kisasszony, a polgármester lánya? Mert az igazi kirakat nem a képernyőn, hanem itt villog!

Merre vagy, Mariska, van új a nap alatt? Bajban vagyok, Rezső! Mi a baj, kis szívem, tapossák a lábad? Fél centit se látok, megint otthon hagytam az utcai szememet! Ne búsulj, édesem, majd én közvetítek! Mit látál, Rezső? Mit kellett volna, kérdez vissza a férj. Azt mondta Szikszai, rossz érzése támadt, gyanús csomagot lát a kocsi hátuljánál... Ne foglalkozz velem, köhécsel a férje, Dani zöld hályogos, úgy lát, mint a bagoly, ha kinyomják a szemét. És ha felrobbanunk, kérdezi Mariska, nem izzad a kezed? Nyugodjál meg, szívem, egy világoszöld táska – valamelyik lányé – sohase robban, nem lehet András vagy Gertrudis királyné hűvös üzenete.

Vágyaink gödrében

Míg megvolt a putrijuk, nem kapták kézhez az új lakás kulcsait, Kriszti volt nekem a világ. Vele keltem és feküdtem, anyám somolyogva súgta betegeskedő apámnak: észrevetted, Dénes, Robi kanosodik. Ahogy kinyitja a szemét, szalad a teraszra, figyel Krisztinát, kijön-e tornászni sárga biki-niben?

Amikor tehettem, olyan pólót vettem, mint a nagyobb srácok, akik már rendesen túráztak, frankóbb csajokkal mászkáltak a korzón. Bár még alig serkent, pelyhedzett az állam, mindennap lehúztam apám mordályával. Mint egy pingált majom, vártam a gombgyárnál egy gesztenyefa mögött. Ha megint a mester fiával vagy a gyári Don Juannal fogsz kacsázni felém, a képetekbe lépek! Nem árt, ha tudjátok, bokszsuliba járok!

Mielőtt lecsengett a műszak, loptam egy szál rózsát a szemközti parkból. Ha valaki meglátott, rosszállóan nézett, lilulva, pirulva, zavartan dűnnyögtem: anyámnak ígértem, de megment a zsebpénzem. Aztán, akár csak a nagyim, ha Krisztus elé térdelt, én is imádkoztam, egyedül gyere, álmaim tündére, szépítsd meg a lelkem, próbálj meg átvinni a vágyak túlszéljára, holnap 13 és fél éves leszek!

Azt hiszem, péntek volt, éppen tizenhárom. Nem vagyok babonás, kéményseprő se jött, macskát se láttam átmenni előttem. A vérvörös rózsza mégis szúrni kezdett. Kriszti két sráccal jött. Hiába köszöntem, levegőnek néztek. Don Juan átfogta a vállát, a másik vézna fickó a táskáját cipelte. Nem volt mit csináljak, megettem a rózsát. Mentem a rakpartra, sírtam Attilával. Úgy nézett a világ, mintha nem léteznék.

Osztálytalálkozó

Gyönyörű nyári nap fésülte a tájat, elbújtak a felhők, harminc fok árnyékban, kezdtünk gyülekezni volt iskolánk előtt, számolgattuk egymást, megvan-e még mindenki, aki nincs, megmaradt-e bennünk? Rögtön megfogadtuk, nem lesz ócska mese, mindenki kinyílik, akár a kökőrcsin. Pacsizás és ölelkezés után kapkodtam a fejem, mint egy karmester, ha nincsen kellő összhang a pódium körül. Hétvége, szombat. „Kivettünk” egy osztályt az Ady líceumban. Én, ha jól emlékszem, az ablak mellett ültem Jóska barátommal. Mikor unatkoztunk a számok világában, az ablak felé néztünk, vártuk, hogy intsenek az udvaron virágzó gesztenyék ágai: addig gyertek, fiúk, míg nem kezdünk potyogni.

Forgattam a fejem, kíváncsian vártam, vajon ki kezdi? Nem volt nagy tolongás. A fiúk a lányokra, a lányok a fiúkra vártak. Én, szokásomhoz híven, a „szép lányokat” néztem. Megannyi üdén nyíló rózsza, nem láttam rajtuk az évtizedek nyomait, csak a szarkalábak fickándoztak picit fényes szemük körül.

Aztán, néhány perccel később, mint télen ruha nélkül, enyhén citeráztam: máris földre vittek a tegnapi padtársak? Olyan szemmel néztek, mint a dilisekre. Pedig nem lettem „vékonyabb”, mint amilyen voltam. Időnként úgy érzem, tudós, feltaláló, polihisztor lettem! Felfedeztem, hogy erőlködés nélkül át tudok aludni ötven hosszú évet... Aztán hirtelen befogtam, lakatot tettem. Úgy éreztem, mindenki várja, hihetőbben szóljak, próbáljam kinyögni, milyen tételt húztam az élet asztaláról: kit, mikor, s miért próbáltam becsapni önmagamon kívül...

Valóban „felfedező” voltam, vagy csak ámítottam magam a polihisztor-sággal? Ti már nem hiszitek, hogy ma volt a tegnap, hogy úgy vagyunk még egyben, akár a győztesek?

Ha mégis elsuhanak azok az évek, merhetem remélni, hogy egy gyors lábú csikóval a nyomotokba érek?

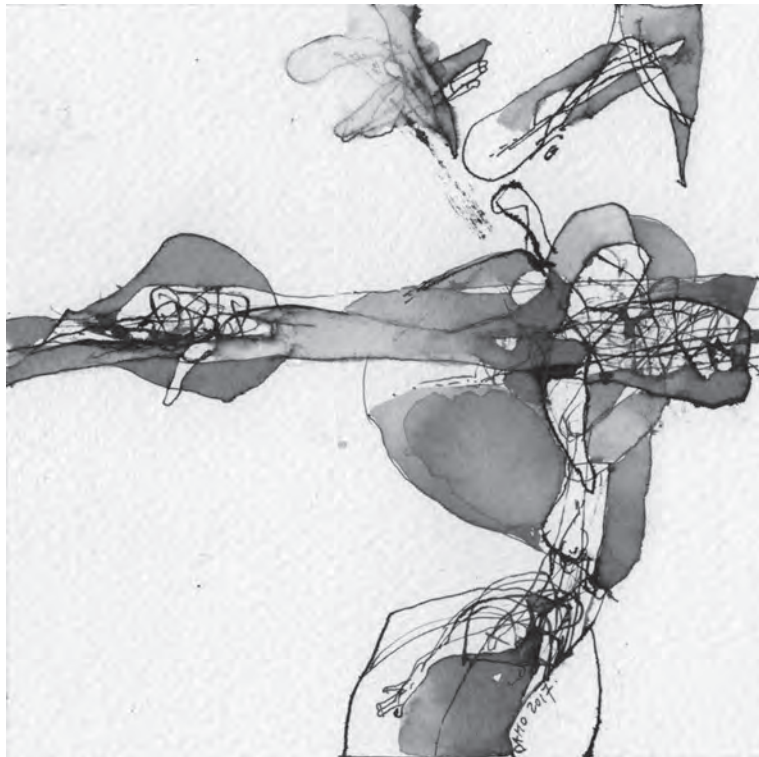
SZILÁGYI ALADÁR

A Damó-gravitáció rejtelsei

Művészet

*Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.*
(József Attila: Esmélet)

Amikor kollégám megkérdezte: nem írnék-e lapszámunk képzőművészéről, Damó Istvánról, szívesen elvállaltam a felkérést. Örömet tettem, hiszen megőriztem jó emlékezetemben a grafikusművész bukaresti Creangă kiadós, Kriterion-os korszakának könyvillusztrációit, borítóterveit, és máig tartó, Kecskemétre költözése utáni korszakának viselt dolgairól is volt tudomásom. Ismereteimet felfrissítendő,

Az úr haragosai c. sorozat, 2016–2017,
színes tinta, papír, 13 × 13 cm

DAMÓ ISTVÁN (1951, Nagyszében) Brassóban érettségizett, 1978-ban szerzett diplomát a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Főiskola grafika szakán. 1980–1990 között a Kriterion Könyvkiadó és a Ion Creangă Gyermekkönyvkiadó grafikusaként dolgozott. 1990 óta Kecskeméten él. Munkásságát a kép- és sokszorosító grafika mellett a könyvillusztrálás egészíti ki. Emellett festéssel, könyvtárgyak és művészkönyvek készítésével is foglalkozik.

nyomban felütöttem a neten Damó honlapját, és első kínálatként kigyönyörködtem magam a Karácsony Benő regénye által ihletett sorozata: *A megnyugvás ösvényein* darabjain. Prima vista magával ragadott ezeknek a munkáknak a dinamikája, elevensége.

Ugyan mi válhat egy *rajzbűvészi* ére-nyekkel megáldott/megvert grafikus számára – még ha fest is! – fontosabb elemmé a vékonyabban-vastagabban

38

meghúzott vonalnál, hiszen akár a keze ügyébe került ceruzával is képes „festeni”, átmenetekben gazdag, változatos tónusvilágot teremteni. A lendületes, tiszta vonalvezetés, éppen a gyakran sokkolóan terjedelmes fehér felületek közegében, a foltok és a vonalak állandó küzdelmét eredmé-

nyezi. Ez a varázslat érvényesül művésziünk fekete-fehér grafikái esetében, színes munkái pedig a levegős képtérben ennél is felfokozottabb energiákat érzékeltetnek. Maga a

39

„Damó-tér” önszabályzó, metafizikus világ, melyben az anyagtalansággal határos anyag, avagy az anyaggal határos anyagtalanság öntörvényű, belső gravitációnak engedelmeskedik. A megelevenedés/megelevenítés (Kecskemét = animáció?...) mutatványai, mintegy önnön absztrakt jellegűket cáfolva, válnak reális – tehát létező – figurális entitásokká. Mert hát ezeknek a síkból már-már szinte térbe forduló,

lebegő, cikázó, egymástól távolodó, egymáshoz közeledő, egymással olykor csupán fekete köldökzsinórral kommunikáló, széthullott, szétrajzolt, minden összerakási kísérlettel dacoló, már-már plasztikus képződményeknek a játékos folthatásai, raj-

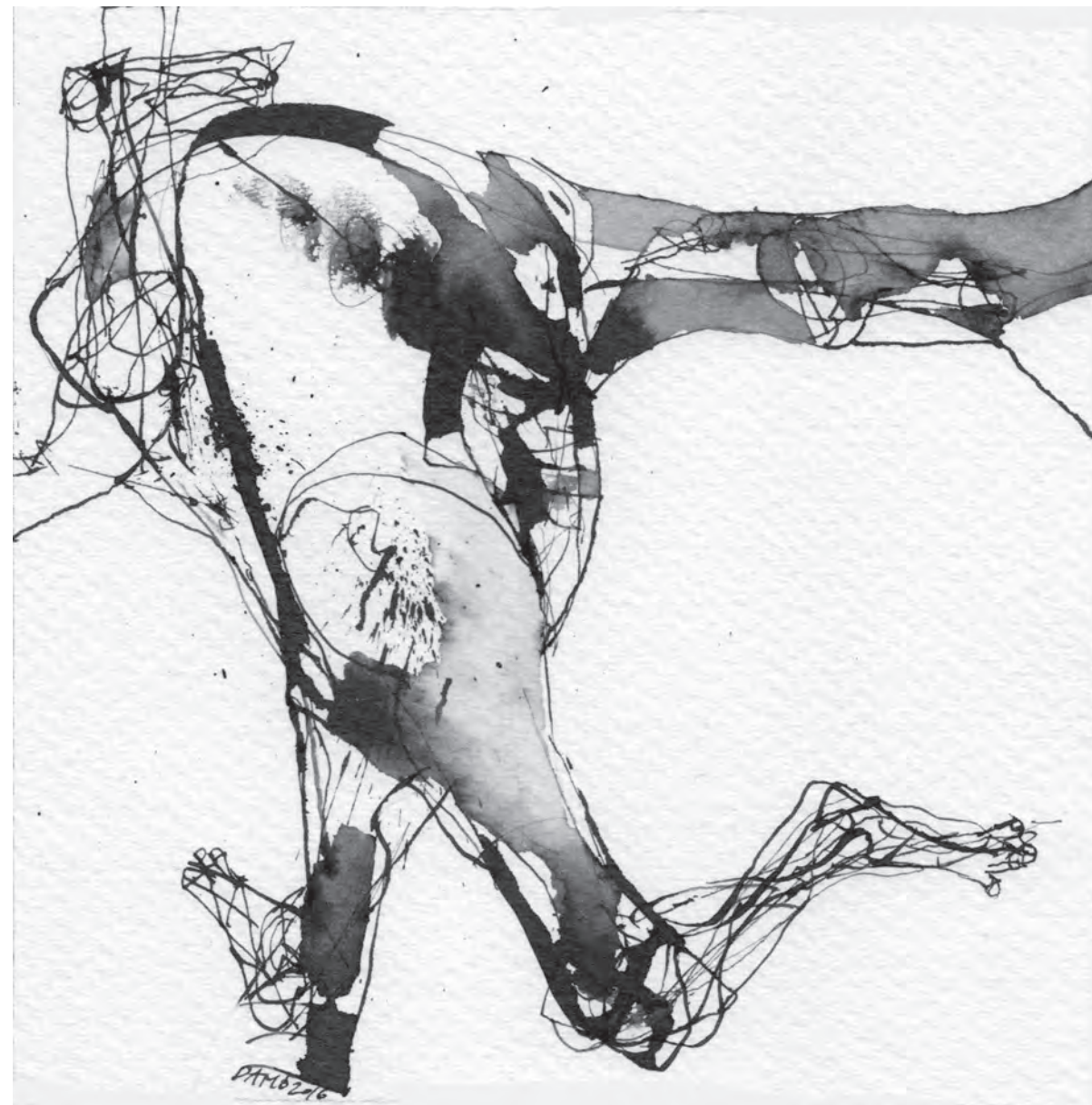

Az úr haragosai c. sorozat, 2016–2017,
színes tinta, papír, 13 × 13 cm

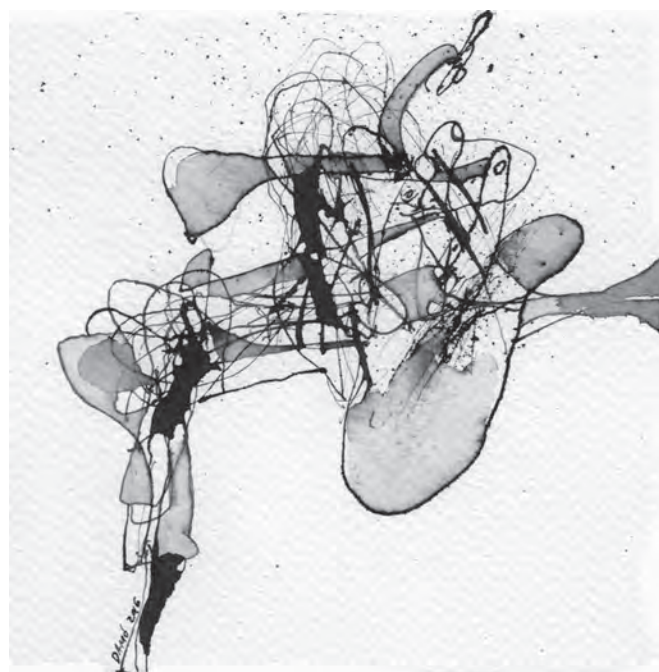
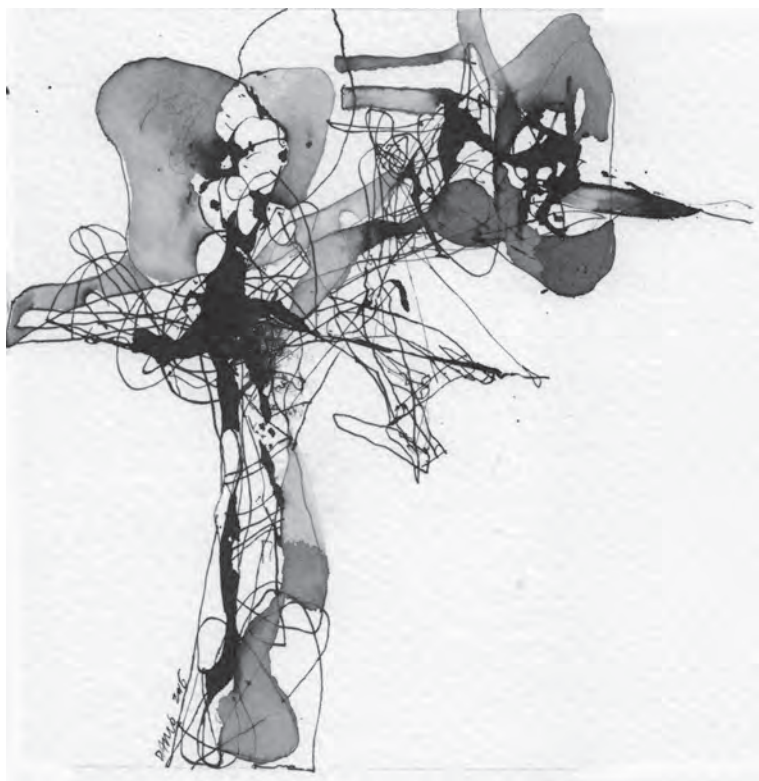
40

zos kontúrjai számos esetben azonosítható valóságselemeket is rejtene: az antropomorf, biomorf, állati-növényi részletek, vonagló vetélmények kavalkádja nem valamiféle végítélet-víziót sugall. Ellenkezőleg, Damó tudatosan fölépített, mozgalmos, artisztikus látomásai az életöröm igényelését sugározzák. Rajzainak hozzáállása, meleg színei nem valamiféle álszent derűlátás hordozói, ez a szín-forma világ egy-

szerre ironikus, groteszk, olykor tragédiába hajló drámaisággal is telített. Művésznünk tudatosan, vállaltan gondolkodik-építkezik ciklusokban. Egy-egy közös cím alatt futtatott sorozata, állandó vizuális örömeiket kínáló darabjaival, nem utolsósorban saját-

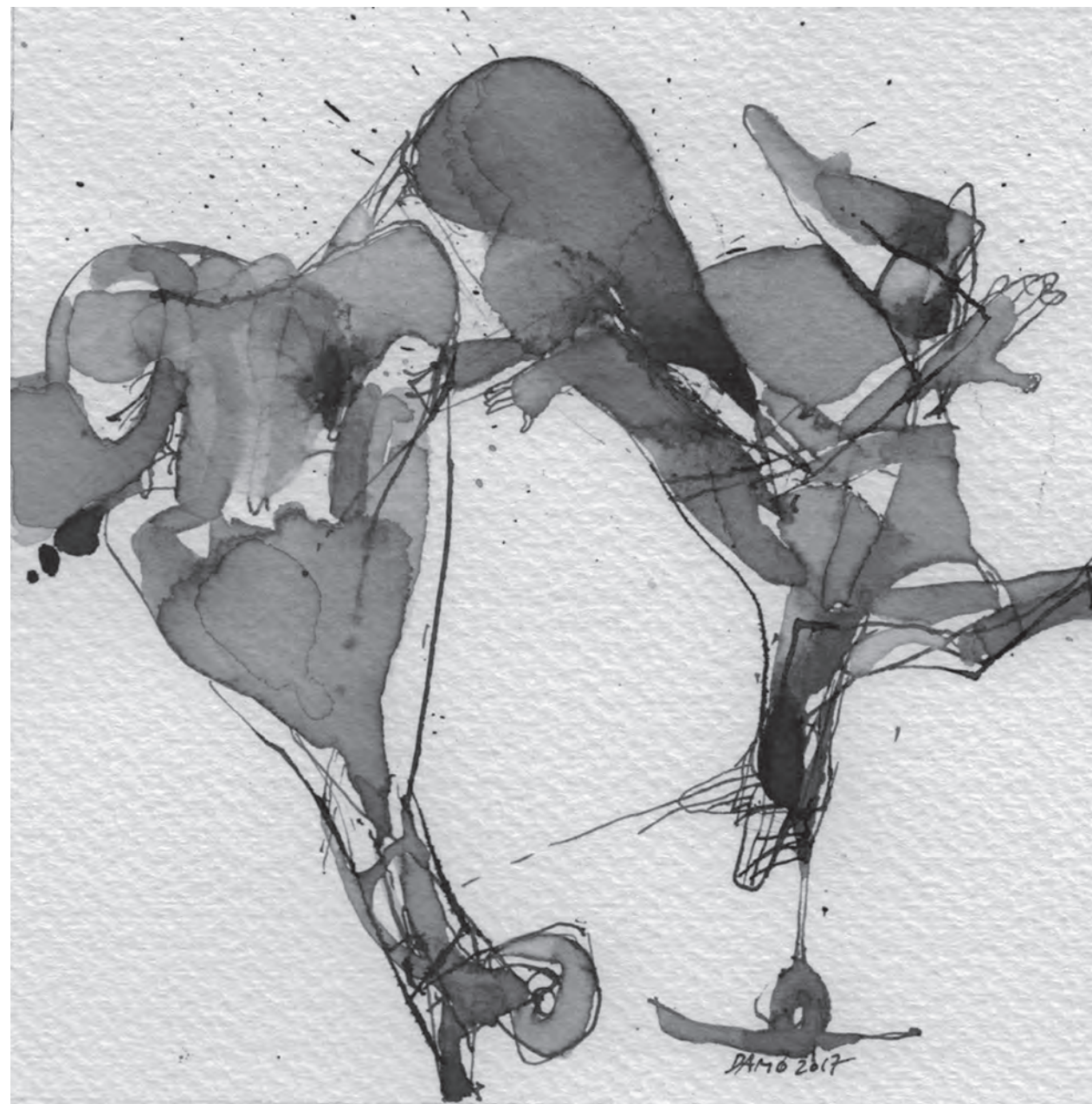
41

Az *úr haragosai c. sorozat*, 2016–2017,
színes tinta, papír, 13 × 13 cm

tos grafo-filozófiai eszköztár is. Metaforikus kifejezője, rendszerezője a művész világlátásának, létérzései- nek éppúgy, mint korunk nagy kihí- vásaihoz, veszedelmeihez való közös- ségi viszonyulásának.

Mintegy műhelytitkainak feltárása- ként, hadd idézzük – színes tintával, majd olajrúddal megfogalmazott *Mese a lét adta játékról* című sorozata apropóján – a művész utóbbi, igen gyakori eszközével kapcsolatos meg- jegyzését: „Ez egy szájrúzhhoz hason- lítható rúd. Tulajdonképpen egy olyan olajfesték, amelynek az állaga kemény. Csodálatosan lehet szétterí- teni a felületen, akár papírról, akár vászonnól van szó. Egymással is lehet keverni a színeket, de tetszés szerint oldani is. Az előnye az, hogy a papí- ron a festékanyagoknak nincs olajfoltos udvara, pereme.” Ennek a ciklusnak a címét Zalán Tibor egyik költemé- nyétől kölcsönözte. Damó Grafikasor- zatát érdemes összevetni Zalán ver- sének szürreális vízióival, melyek egy nap történései mentén bomlanak ki. „Így ér a hajnal / ágak mozdulnak légüres térben / s apró színtelen zajjal / elfoglalja bennem a finom termeket / a félelem: / megérted-e az életem / mely épp csak annyit ér amennyit / elbírsz még belőle – / emeld föl mene- külj / csak ne fordulj hátra / Én majd nézem halálra válva / ahogy távo- lodsz / hideg asztalomon jéghideg borok / szétszórt papírlapok álompor- ok.” Ritka szinkronicitás részesei lehetünk: művészünk képi poézisa azonos hullámhosszon, azonos frek- vencián rezeg együtt a poéta szöveg- beli képiségével. Mert a lét adta játék

nem csupa öröm; kétségek, megválaszolatlan kérdések, a remény elvesztésétől való félelem egyaránt kísérti az ember- fiát. S ha lepörgetjük a *Mese a lét adta játékról* ciklus figuráit, ezeket a csápjaikkal csapkodó, tagjaikat elhullató „damóid” lényeket, azok a szemünk láttára vergődik végig reményte-

len táncukat. Az oda-vissza irányú asszociációk libikókája a grafikus tudatos – minden látszólagos sponta- neitása ellenére: következetes – rajz- szándékának az eredménye. Az általa

kialakított, a szemlélő által nem könnyen dekódolható jelrendszer semmit nem bíz a véletlenre. Műkritikus barátjának – igaz, egy másik sorozatára vonatkozóan – így vall erről az őt állandóan gyöttrő alkotói kérdésről: „A téma általában ugyanaz. Lehet, hogy közhely, de az egyénnek a környezetéhez vagy másokhoz való viszonya foglalkoztat legin-

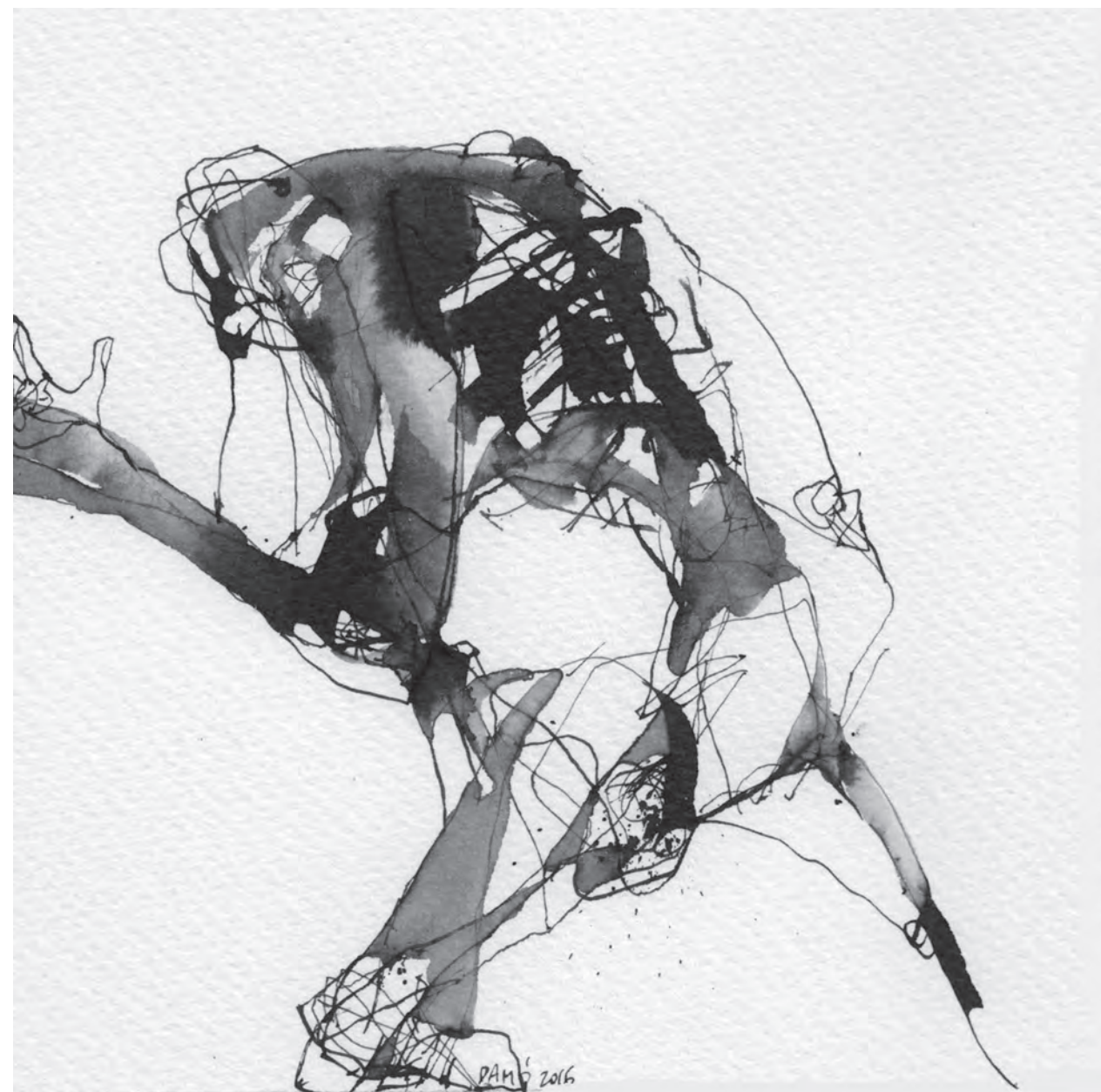
kább. Ugyanakkor az örök várakozás is: az állandó készenléti állapot. Meg az önvád, az önmarcangolás, a valami elől való rejtőzködés. Döntéseink jó vagy rossz következményei. »Szerencsejáték az emberi élettekkel« (Ken

Az úr haragosai c. sorozat, 2016–2017,
színes tinta, papír, 13 × 13 cm

Kesey: *Száll a kakukk fészkére*). Indulataimat nem rejtem véka alá. Formai szempontból is állandó visszatérő motívumaim: az emberre emlékeztető alakok és testrészek; az érzéki felületek, gesztusok. Nincs történet, de van megélt élmény. Ugyanakkor fontos támpont az olvasott vers vagy regény is, mert megerősíti bennem azt, amit gondolok a világról.”

Amúgy nem véletlen, hogy könyvközelben ember léte különböző irodalmi alkotások válnak számára ihletforrássá. Lapszámunkhoz szánt, csatolmányként elküldött munkáit kísérő villanyposta-szövegében a követke-

zőket írta: „A fekete-fehér rajzok címei azonosak: AZ ÚR HARAGOSAI, *avagy az el nem hangzott párbeszéd*. Miért ez a hosszú cím? Az egyetemi évek alatt olvastam George Blond francia szerző könyvét, a *FURIOȘII DOMNULUI* címűt. Európa négy évszázadának vallási háborúiról szól. »Kemény« történetek. Azóta foglalkoztat a téma, bármit csinállok, ez a

téma mindig vissza-visszatér. Annál is inkább, mert igen aktuális. Pár évszázad leforgása alatt az emberi tudat nem változott. A „kisember” ugyanolyan talajvesztett, kiszolgáltatott, magára hagyott, becsapott.

Az úr haragosai c. sorozat, 2016–2017,
színes tinta, papír, 13 × 13 cm

A feje fölött dönt a mindenkori hatalom: PÁRBESZÉD NINCS.”

Végezetül hadd ejtsünk szót a főleg grafikusként számon tartott Damó István színvilágáról is. Mivel alaptevékenysége az életöröm, a boldogságszomj, ennek a művészi attitűdnek természetes eszközei a meleg színek. Damó jobbára a már említett olajruddal, akrillal, száraz- és olajpasztellal, valamint vizes technikákkal dolgozik. Aranysárgái, narancsszínei, pirosai – ritkábban használt lilái, kékjei – még a legszéjjelrajzoltabb figuráit megjelenítő témaciklusokban is ennek a boldogságigénynek a jelzései. Ami pedig fekete-fehér rajzait illeti, azokon a szürke hihetetlenül változatos árnyalatai kínálnak gazdag színélményt az achátszürkétől a szürkésfeketéig.

Egyébiránt – ha lehet válogatni egy életműben az értékrend felborításának a kockázata nélkül – ami engem illet: Damó István művészkönyv-tárgyai a kedvenceim közé tartoznak. Ezek a könyvre emlékeztető, háromdimenziós, egyedi példányban megszületett műalkotások ötletességükkel, művességükkel, gondolatiságukkal – lett légyen szó szitanyomatról, számítógépes grafikáról avagy hidegtű-technikával készült „könyvszobrokról” –, mind, mind a kedvemre valók...

Az úr haragosai c. sorozat, 2016–2017,
színes tinta, papír, 13 × 13 cm

48

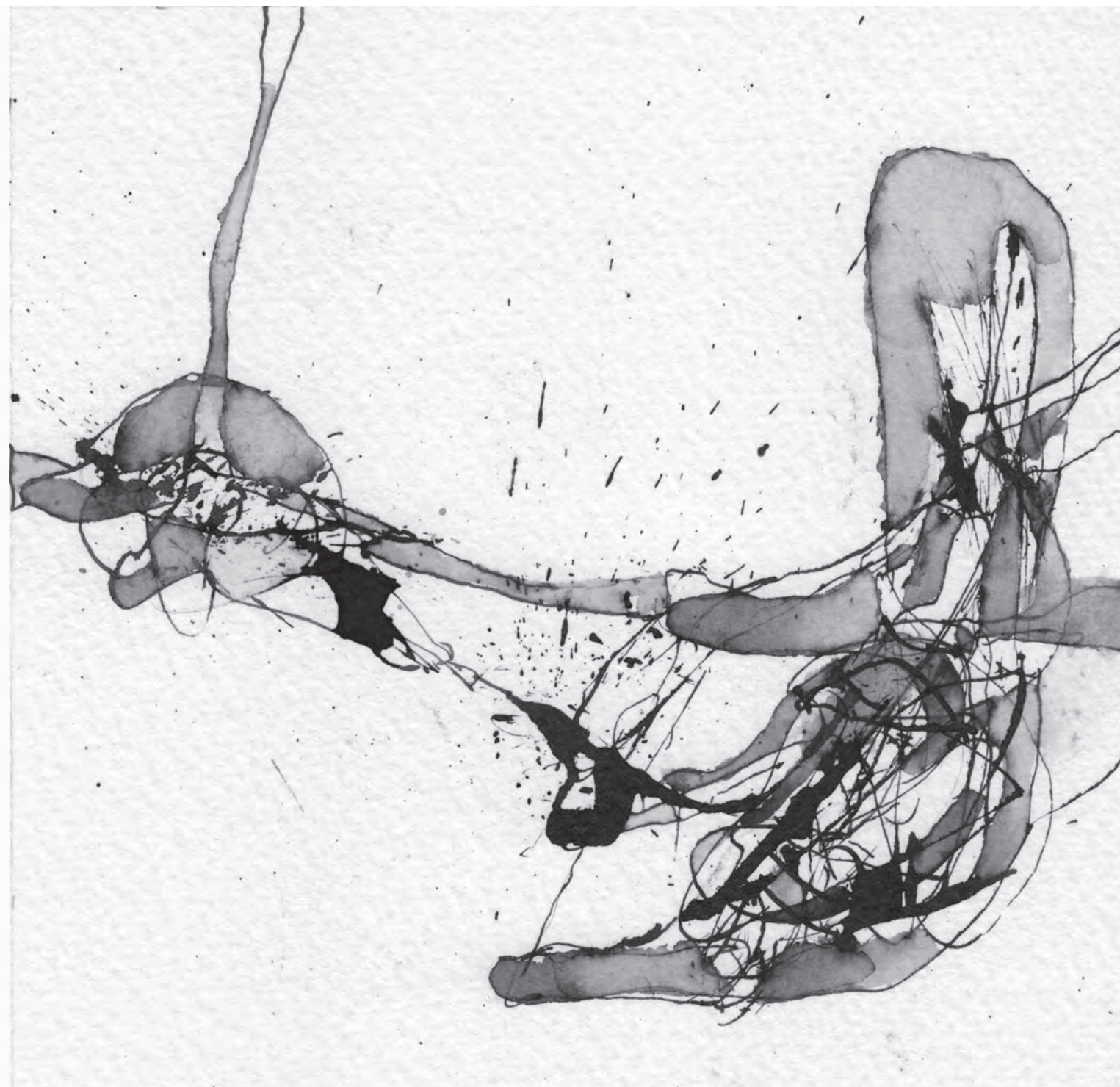

49

*Az úr haragosai c. sorozat, 2016–2017,
színes tinta, papír, 13 × 13 cm*

50

51

A mese mindenkinek ott érinti meg a lelkét, ahol szüksége van rá

Tóth Tünde rendezőt kérdezte Tóth Hajnal

Kultúra

A Nagyvárad Táncegyüttes januárban mutatta be új produkcióját, a *Senki madara* című táncjátékot. Az előadás Szabó T. Anna azonos című meseregénye alapján készült. A történet egy furcsa magyar juhászfiú, Tátos, és egy titokzatos japán darulány, Tori szerelméről szól, valamint – nem utolsósorban – az alkotás gyötrelmeiről és gyönyörűségeiről, egyedüllétről, barátságról, szabadságról és elmúlásról, a városi és vidéki élet közötti különbségekről, a magyar és keleti kultúra találkozásáról. **TÓTH TÜNDEVEL, a táncjáték rendezőjével az egyik próba előtt beszélgettünk az előadásról, a mesék világáról, az alkotásról, a színház világról és sok egyébéről.**

A színészi munkád mellett több ízben is rendeztél már előadásokat. Még a temesvári színháznál kezdted az Őz, a csodák csodája című előadással, Váradon pedig folytatódott a rendezések sora: Orfeum, Rómeó és Júlia (bábszínházi produkció), Áni Máni, Leánder és Lenszirom, most pedig a Senki madara. Mi készítetted arra, hogy színészi munkáid mellett rendezz is?

Kialakult bennem egyfajta közlési kényszer, amit így tudtam leginkább hasznosítani. Kíváncsi lettem arra, milyen lehet egy egész világot fölépíteni. Színészként egy ember belső világát építgetem. A rendezőnek az egészre kell rálátnia, az egészet kell átfognia. Ez az izgalmas kérdés már egészen fiatalon, még egyetemistaként kezdett érdekelni. Kolozsváron olyan rendezői színházat láttam, ami új dolgokra inspirált. Szerencsére hamar lehetőségem adódott rendezőként is kipróbálni magam. Most is keresem a saját hangomat, saját utamat, saját stílusomat. Érdekelnek a jó történetek. A mesékben megtalálhatók az archetípusok. Egy történetben egész világok jönnek létre, anélkül hogy felfognánk, mit jelképez a figura, milyen östípust jelenít meg. Az identitáskeresés foglalkoztat rendezőként. Az átalakulások problematikája. Talán színésznő is ezért lettem, az átalaku-

lások miatt. Mind a *Leándernek és Lensziromnak*, mind a *Senki madarának* van köze Benedek Elekhez, a *Nagyapó mesefájához*. A szerzők (Szilágyi Andor: *Leánder és Lenszirom*; Szabó T. Anna: *Senki madara* – szerk. megj.) bevallottan inspirálódtak belőle. Hogy miért fontos az identitás? Egy ember akkor érzi jól magát a világban, ha megtalálja azt, ami az ő feladata, szerepe. Mindenkinek más-más feladat jut. Sorsfordító pillanat, ha valaki megtalálja az életcélját, vagy amikor valaki elveszíti ezt a célt. És ha valaki nem lelte még meg az életben a feladatát, akkor tengődik. A gyermeknél is fontos, hogy tudja: ő kicsoda. Ez az egyik leglényegesebb mozgatórugó az életben. E köré szerveződött a gondolkodásmódom. A színpadon, a művészetekben minden ismétli önmagát. Éppen ezért a színházcsinálásban is megtalálható egyfajta útkeresés. Szeretném tudni, mi felé tartunk, mi az az irány, ami továbblendíti a színházat.

Gyermekkorodban milyen meseélményeid voltak?

A *Cerceruska* volt a kedvencem. Az is átváltozós mese. Megint az átváltozós témája, ugye... Bizonyára nem véletlenül, hiszen folyamatos változásban vagyunk mindannyian. Jól emlék-

szem arra, mikor gyermekként nagyapáméknál meséket hallgattunk esténként a rádióból. Nagyon erősen megmaradt ez az emlék. Nagyapám is nagyon szerette velem hallgatni ezeket az esti meséket. Persze a tévé előtt is tátottam a számat eleget, amikor meséket vetítettek. A magyar népmeséket pedig nem lehet megunni. Szabó Gyula mesemondása csodálatos. A mai napig meghatározó élmény számomra. A szüleim szerették meg velem az irodalom, a könyvek, a versek világát. Rengeteg könyvet kaptam tőlük. Annyi mindent köszönhetek nekik!

Mi ragadott meg leginkább a műben, ami arra készítetted, hogy megrendezd a Senki madarát?

Nagyon szeretem Szabó T. Anna költészetét. Szívesen olvasom a verseit. Aztán rátaláltam erre a meseregényre. Elolvastam és kezdtem vissza-visszatérni hozzá. A *Senki madarát-*

ban szintén az átváltozás a téma. Ebben a történetben is van olyan archetípus, amellyel azonosulni tudunk. Tátosnál is fontos az identitás-, az útkeresés. Keresi a helyét a világban. Fájdalmas pont a történetben az, hogy a szerelmi szimbiózis nem mindig segít önmagunk megtalálásában. Éppen ezért párkapcsolati gondok is kibontakoznak Tori és Tátos történetében. A nyugodt puszta világ mellé teremtettem egy várost, az ékszerész figuráját kibővítettem. Kapcsolati rendszerekre építettem. Például ahogyan a város kezeli a művészetet. Ezért kapcsoltam össze az ékszerész-mecénás és a

mesélő figuráját. Az egyedüliséget, azt, hogy Tátos „egyedül van az emberek között”, a város megteremtésének segítségével sikerült pontosan megfogalmazni. Magát a próbafolyamatot úgy kezdtük, hogy összeültünk elolvasni a mesét. Érdekes volt az, hogy ki melyik figurával azonosul. Fölfejtettük a mese rétegeit. Ezért csodálatos a mese, mert mindenkit ott érint meg a lelkében, ahol szüksége van rá. Ha egy mesét mondunk el, használjuk a mesében rejlő terápiát.

Vagyis érdemes hinni a mesék varázserejében.

A varázslattal hadilábon állnak az emberek a mai világban. Sokan bűvésztrükként azonosítják. Mert rengeteg a szemfényvesztés manapság. Ezért a varázslat szót hallva sokan kételkednek. Egészen addig, amíg nem hat rájuk valahogyan a mesevilág. A *Senki madarát* felváltva olvastuk a próbákban. Érdekes, mindenki másképpen olvas egy-egy történetet. És mindenkire különbözőképpen hat. Éppen ezért léteznek különféle értelmezések is. Ez minden történetre

*„(...) táncolni, nem szólni, táncolni, nem lenni, táncolni, nem tudni, forogni, elveszni” (Szabó T. Anna: *Senki madara*)*

A *Senki madara* előadásról VÍGH LÁSZLÓ készített fotókat

érvényes. Olyan nincs, hogy valaki nem jó mesemondó. Mindenki tud mesét olvasni, mesét mondani.

A gyermekeidtól szoktál-e ötletet, tanácsot kérni?

Amikor kicsik voltak, néha beültek egy-egy próbára. Zsófi lányom mondta az Óznál: „Ezt a szárnyas majmot rendezd ki belőle, mert tőle félek.” Andor fiam pedig a *Rómeó és Júlia* látán megjegyezte: egyáltalán nem így kell kardozni. Egyébként nem szoktam tanácsot kérni a gyermekeimtől. A *Senki madara* inkább felnőttmese, ám a gyermekek is érthetik, érezhetik. Talán a hosszúsága miatt kicsi gyerekeknek nem való. Andor fiam

54

nagyon szereti a mitológiát. Rengeteg mindent tud is, ami mitológiával kapcsolatos. Ha valamit tudni szeretnék, ami kötődik a mitológiához, legyen az kelta vagy éppenséggel japán, tőle kell megkérdezni. Egyébként a darumadárnak fontos szerepe van a japán mitológiában, és a magyar mondákban is találni daruval kapcsolatos történeteket. A *Senki madarában* sem véletlenül lényeges a motívum.

Az előadásban nemcsak táncal mesélik a történetet a szereplők, hiszen elhangzanak fontos szövegrészek a meséből. Emellett más szövegeket is beépítettél.

Az egész mese nyilván nem hangzik el az előadásban. Viszont elhangzanak mindazok a részek, amelyeket gondolatiságuk, költőiségük, zeneiségük miatt – és nem utolsósorban a mese elmesélése végett – kihagyhatatlannak tartottam. Emellett a magyar irodalomban (Nagy László, Szilágyi

„Ekkorra már tudta, hogy egyedül van az emberek között”

Domokos), népköltészetben, világirodalomban (Samuel Beckett: *Godot-ra várva*) is találtam olyan remekműveket, amelyekről úgy éreztem, kapcsolódnak valamiképpen a *Senki madarához*. A japán kortárs irodalomban is találtam egy Tanikava Suntaroverset, ami nagyon megkapó volt, s amely az Életről szól és szervesen kötődik nem elsősorban a kisregény, sokkal inkább az előadás mondani-valójához... Ezért került be az *Élni* című japán vers is az előadásba. S ez is milyen különös: próbán kiderült, hogy az egyik zenész, Szukits Éva, az együttes brácsása tud japánul. És el is mondja az előadásban a verset

55

japán nyelven, a mesélő pedig magyarul. Rengeteg, a témához illő anyagot gyűjtöttem össze. És aminek megtaláltam a helyét, az bekerült az előadásba. Nagyon tetszett Patrick Ness *A daruasszony* című regénye is. Az író rendkívül érdekesen építette föl. Nála is megtalálható az út- és motivációkeresés. *A daruasszonyból* nem emeltem be szöveget az előadásba, hanem a városi érzeteket vettem át. Hogy milyen az, amikor egy művész felkapottá válik, vagy elkezdik elemezni a műveit.

Szabó T. Anna gyönyörűen ír a Senki madarában a táncoló darvakról és a táncot lejtő festőlányról, Toriról. Gondolom, ez is közrejátszott abban, hogy táncjátékot vigyél színre.

A fehér darvak a tánc mesterei. A darvak tánca az előadásban ugyanazt a hangulatot idézi, amit Szabó T. Anna megfogalmazott. Másfelől érdekesség az is, hogy a Nagyváradi Táncgyűttes is keresi az identitását. A társulat kötődik a néptáncokhoz, de más műfajokhoz is. Éppen ezért az új táncelőadás formanyelve eklektikus. Föllelhetők benne a magyar néptánc, a szving, a kortárs tánc, a street dance, a balett különféle elemei. A színhelyekhez, figurákhoz különböző stílusokat kerestünk. Három koreográfus, Tőkés Imola, Györfi Csaba és Brugós Sándor Csaba segített a formanyelvek megtalálásában, kibontásában. A látványvilág is több stílust ötvöz. Cristina Breteanu jelmeztervezővel és Rákay Tamás díszlettervezővel nem először dolgoztam együtt. Az általuk megálmodott vizuális világot egészítik ki Izsák Előd digitális látványtervei.

Cári Tibor UNITER-díjas zeneszerzővel jó néhányszor koncerteztél együtt. Váradon is láthatott-hallhatott már benneteket a közönség a színházzenei koncertek alkalmával. Most pedig zenét írt neked az előadáshoz.

Teljesen más munkakapcsolat volt ez, mint az együttzenélés. A *Senki madarához* Cári Tibi népzenei ihletésű muzsikát komponált, meg japán hangzású zenét is írt, ami cimbalmon szólal meg. Trabalka Cecília (Traila) színész, DJ a modern elektronikus zenék, a hangsávok szakértője. Érdekes fúzió lett az előadásban Cári Tibi muzsikájából és Traila zenéjéből. Egy Mozart-ária is bekerült a *Figaro házasságából*: Cherubino áriája a szerelem kínjairól szól. Vivaldi *Negy*

évszaka a másik klasszikus. Emellett szvingzenei elemek is bekerültek a táncjátékba. El kell mondanom még, hogy rengeteget tanultam, tanulok Alexander Ekman svéd táncos, koreográfus előadásaiából. Van bátorsága ötvözni a stílusokat és totális színházat létrehozni. Fantasztikus tudásanyag birtokában van, és merészen szedi össze a produkcióit. Nagyon jó útnak és példának találok az ő művészetét.

A Senki madara színrevitele előtt már foglalkoztál japán kultúrával, művészetel, vagy ez a mű irányított inkább efelé?

Szabó T. Annának köszönhetem, hogy elkezdtem foglalkozni a japán művészetekkel. Nagyon megfogott ez a kultúra. Sok szimpatikus dolgot találtam benne. Az egyik például az idősek tisztelete. Ami nemcsak az öregek tiszteletét jelenti, hanem azt, hogy mindenki tiszteli a nálánál idősebbet, és hogy valaki neked is mindig tisztelettel tartozik. Az írásművészetük is lenyűgöző.

Szabó T. Anna művében és az előadásban is jelentőséget kap egy régi japán legenda, az ezer darumadár origami. Eszerint, aki elkészül ezer papírdaru hajtogatásával, annak teljesül a szíve kívánsága. Ha sikerülne ezer darut hajtogatnod, volna valamilyen óhajod?

Hajtogatnék ezer darut azért, hogy tudjam: ezt megtettem magamért. Azt gondolom, mindenért meg kell dolgozni. Ahogyan ezért az új előadásért is. Azt szeretném, értsék meg az

emberek a *Senki madara* történetét. Közel áll hozzám ez a mese. S mivel nem kész színdarab, hanem regény, nagy szabadságot, sokkal több lehetőséget adott nekem a rendezésben. Fontos volt, hogy érthető színpadi kreáció jöjjön létre. A koreográfia aláhúzó dolgokat, érzeteket, hangulatokat erősít meg. Az archetípusok önműködővé kezdenek válni akarva-akaratlanul. Így lett például az előadásban egy egyszerű kenyérevésből utolsóvacsora-hangulat, pedig csak azt akartam érzékeltetni, hogy fogy az étel. Vannak olyan kulturális kapcsolódási pontok, amelyek sokkal többet jelentenek, mint ahogy elsőre gondolnánk. A gyúrogatásnak megvannak az eredményei. Tátos akár Hermész is lehetne. Új érzetek ébrednek pusztán attól, hogy helyesen van összerakva egy képlet, hiszen ezek az emberi lélekből íródtak.

Miféle feladatok várnak még rád ebben az évadban?

Munkás évadkezdés volt. Játsszom a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulatának *Bernarda Alba háza*

című előadásában, Bernardát alakítottam. Emiatt ingázom Várad és Szatmár között. Felújítottuk ebben az évadban a *Leánder és Lenszirmot*. Most itt a *Senki madara*. Furcsa, hogy míg erre az előadásra készültem, újra és újra felbukkant valamilyen japános vagy darvas motívum az életemben. Az egyik divatházban kimonókat lehetett vásárolni. Egy alkalommal, amikor sétáltam a kutyámmal, a házunk közelében lévő tó mellett, a túlparton váratlanul felbukkant egy darumadár. Egyetlen daru és a tükörképe a tóban. Mert nincsenek is csodák, ugye... Visszatérve a kérdésre: teendőm mindig akad. Meg aztán mindig motoszkal valami ötlet a fejemben.

Egy mosolyban lehet derű, elfogadás és fricska

Szabó T. Annával beszélgetett Tóth Hajnal

A *Senki madara* című táncjáték nagyváradi premierjén jelen volt Szabó T. Anna költő, író, műfordító. Családja – férje, Dragomán György, gyermekei, Gábor és Pál, valamint anyósa, Dragománné Tiszai Katalin – is elkísérte az előadásra, mely az ő azonos című meseregénye alapján készült. A bemutató után beszélgettünk egy kicsit a szerzővel.

„Különleges öröm nekem, hogy itt volt az előadáson szeretett anyósom is, aki csodálatos magyartanár, és aki Gyurinak rengeteg könyvet olvasott fel, regényekkel ismertette meg gyermekkorában. Az anyósomnak sokat jelent a váradi színház, hiszen gyakorlatilag itt nőtt fel, itt táncolt, az édesapja egy időben műszaki igazgatója is volt a színháznak. A férjem darabját bemutatták a kolozsvári színházban, most meg az anyóssal néztem előadást a váradi teátrumban. Gyermekeként, íróként többször jártam már Váradon, vannak kötődéseim a városhoz, színházi előadáson viszont még nem voltam itt.

Amikor a *Senki madarát* írtam, a történeten eluralkodott a líraiság. Picit bántott, hogy nem volt benne humor, ironia, de egészen egyszerűen ez nem fért bele a könyvbe. Az előadásban megjelenítették a játékosságot az örök kamaszság, a szenvédély mellett, ugyanakkor eltalálták azt a belső ritmust, amit én a könyvhöz elképzeltem, váltogatták a dinamikát. A ritmus adja magát a tánchoz. Mindennek a kulcsa a ritmus. Mintha az ember dalt írna. A történet drámaisága megmaradt, ám az előadásban a költőiséget kitágították a játékossággal. Tudtak hozzá adni egy kis bohóctréfát. Az egyensúly létrejött. Egy mosolyban sok minden lehet: derű, elfogadás, fricska. A táncjáték picit derűsebb lett, mint a könyv. Bár a könyv befejezése sem teljesen szomorú, nyitva hagyja a történetet, még bármi lehetséges. És a táncelőadásban is benne volt a vadság, a vágy természetének visszaadása. Jó ötlet volt a városi szcena létrehozása, a mesélő és az ékszerész figurája,

az állandó rákérdezés, hogy mit akar a művész. Akárcsak ahogyan Kosztolányi gúnyolta Babitsot. A vizualitás is csodálatos lett. Rengeteg szépség található a játékban. Például ahogyan a ruha bomlik ki, és abból lesz a szárny. A könyvben hasonló hangulatok következnek Rofusz Kinga rajzaiból. Az előadásban tetszett az összjáték, az elképesztő egység. A gondolatok egymást segítették. Hatalmas ajándék volt számomra az elhangzó Szilágyi Domokos-vers – *Megvert az Isten (Kézirattörődék)* –, a költő kamaszkorom legnagyobb idolja volt. A japán költő, Tanikava Suntaró *Élni* című versét nem ismertem. Jó, hogy rátalált Tóth Tünde, a rendező erre a versre. Örülök, hogy nem volt időm hamarabb jönni, hogy csak a premierre érkeztem, és az elfoglaltságom miatt nem vettem részt próbákon, mert így nem befolyásoltam semmit, meglepetés lett minden. Nyugodt boldogsággal néztem az előadás elébe, megkönnyebbüléssel jöttem ide. Bármikor örülök, ha létrehoznak valamit az alkotásaimból, de ilyen ajándékokra nem számítottam. El vagyok varázsolódva.”

Apropó, Japán: Szabó T. Anna elmondta, sokfelé járt már, sokat utazik, Japánban még nem volt. Egyébként Dragomán Györgynek épp mostanság fordítják le japánra *A fehér*

király című regényét. Szabó T. Anna hozzáfűzte: a gyermekei, akik sok inspirációt nyújtanak neki, nagyon vágnak Japánba, reméli, egyszer sikerül eljutniuk a felkelő nap országába.

Új könyveket is várhatunk az idén Szabó T. Annától. „Próza-kötetemet épp tegnap adtam le, tavaszra jön ki. Nagyon személyes írásokat tartalmaz. Nem kitalált történetek. Rengeteg magamról szóló dolog található ezekben az írásokban – a gyermek- és kamaszkoromról, Kolozsvárról. Erre a könyvre inkább az érvényes, miszerint: minden történet igaz, az indulat általános. *Határ* a címe a kötetnek. Negyvenöt törté-

netet adtam le, én is 45 éves vagyok. Remélem, a szerkesztő benne hagyja majd mind a 45 írást. Inkább prózát akart most tőlem a Magvető Kiadó. Év végére várható ugyancsak a Magvetőnél az új verseskötetem, amelynek *Idegen nyelv* a munkacíme. Egyébként a novelláskötetben is van egy ilyen című írás. Az új versek jobbra utazásaim érzelmi lenyomatait tartalmazzák.”

PÉTER I. ZOLTÁN

Egy Ady-vers születésének előzménye

Ismeretes, hogy Ady Endre jó barátságot ápolt Horváth János irodalomtörténész, egyetemi tanárral. Személyes ismeretségüket megelőzően az irodalomtörténész 1909-ben megjelentette *Ady és a legújabb magyar lyra* című tanulmányát, s ezt a költő is elismerően fogadta. Ez után találkoztak először Ady törzshelyén, a fővárosi Három Hollóban, majd Horváth János ott volt a Royalban megrendezett Ady-estélyen, és többször meglátogatta Adyt a Meteor szállóban is. Barátságuk tovább mélyült, 1911 augusztusában Ady eleget tett barátja meghívásának, meglátogatta őt és családját a margittai szülői házban.

A képeslap háttérében látható járásbíróság emeletes épületén túl volt a Kóser vendéglő rég lebontott földszintes háza

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

60

A házigazda, Horváth Péter községi jegyző későbbi visszaemlékezésében fontosnak tartotta megemlíteni azt, hogy Adynak nagyon ízlett a vörösboruk, de annak hatása nem látszott meg rajta annak ellenére, hogy reggeltől estig azt itta. A szőlőjükbe is kísérték vele, s a délutánt és az estét kellemesen töltötték. A költő elmerült a szőlőhegyről a Rézhegységre nyíló panorámában. Természetesen itt is szívesen itta a jó margittai bort. Megfordultak vele a Kóser vendéglőben is, ahol mindig jó sört lehetett kapni. Ady kedélyes, sze-

Ady Endre nem sokkal a margittai látogatás után

retetreméltó volt, szemmel láthatóan jól és otthonosan érezte magát, s alig volt szó az irodalomról, az ő eszméiről, Pestről, Párizsról. Margittai tartózkodása gondtalan időtöltés, családi barátkozás és fiatalos szellemi hancúrozás volt.

A Kóser vendéglőbeli sörözésre visszaemlékezett egy margittai fiatalember is: Ady Horváth János társaságában volt. Két pohár sört rendeltek sós kiflivel, majd leültek az egyik asztalhoz.

„Mindenki odanézett:

– Ez ott az Ady... Jó cúgja van. Nézd, mekkorát húzott a pohárból... Nahát, ez az a híres Ady.

Efféle kis mondatok cseréltek gazdát, a fejek itt is, ott is összehajoltak, de aztán visszatértek a régi témához. Itt van Ady, megnézték, kész, nincs tovább.

Adyék megitták a pohár sörüket, elmentek. Akadt egy-két ember, aki pillanatra utánuk nézett. Persze nem lett volna tanácsos megkérdezni, vajon egyetlenegy verset is olvasott-e tőle valaki itt a sörözők közül? Mert hát itt nemigen volt szokás verset olvasni...”

Horváth János is felidézte később barátja látogatását: „Margittán igen jól érezte magát Ady. Édesanyám, testvéreim mind nagyon szívesen látták; egy délután kimentünk a szőlőnkbe, ott a tanya tornácán uzsonnáltunk, iddógáltunk (kitűnő, kelle-

61

mes ízű borunk volt), s ő különösen egyik legidősebb bátyámmal nagyon összebarátkozott. Este otthon, vacsora után a kis virágos udvarra ültünk ki, sütött a hold, a szőlőlugason ciripeltek az őszi férgek, s egy nagy »szalacsi karos-székben« ülve, fejét a tenyerébe hajtva gyönyörködött bennük, s azt mondta, hogy ilyen szépet még nem is hallott. Mikor elutazott, egyik bátyámmal Székelyhídig elkisértük a vonaton.”

A Horváth-féle zárt kapualjas ház a Körtvélyesi (ma Bálcescu) utca 27. szám alatt volt. A margittai Horváth-házat az 1980-as években eladta a család. Rövidesen az utcafrontnál beljebb egy pünkösdista imaházat emeltek. A 2002-re lebontott családi házat egy évszázada még a szőlővel befuttatott tágas üveges tornáca és virágos udvara tette barátságossá. Adynak vendégeskedése alatt külön szobája volt itt. A család szőlője a Lüki-hegyen volt, a település keleti határában. Az emlékezők szerint Horváthéknak különleges, finom, fekete-vörös boruk volt, amelyet „zsaké”-nak hívtak, valamiféle elmagyarosodott francia néven.

A Horváth család Körtvélyesi utcai háza az 1960-as években

Horváth János irodalomtörténész egy későbbi képen

„Az egyik este a férfiak a verandán szivaroztak – emlékezett Horváth Péter fia, János –, amikor Ady megszólalt:

– Hallga csak, hallga: milyen szépen szól, ciripel a tücsök.
Horváth Péter sietett felvilágosítani Adyt:
– Nem tücsök az, Bandi, hanem őszi féreg. Őszike.
– Őszike? Még nem is hallottam soha, hogy ilyen létezik – jegyezte meg Ady.
– Pedig létezik, léteznek. Ezek énekelnek olyanformán, mint a tücsök: chiu, chiu, chiu, chiu. Mintha azt mondanák: gyűjts, gyűjts! Ha az őszi-kék énekelnek, már nem messze az őszi, hamarosan bekövetkezik a lombhullás, a hervadás.

A következő évben *A menekülő élet* című kötetben már benne volt *Az őszi szerelmei*, amelyben az őszi férgek kara így énekel: Hihu, hihu, jaj már a Nyárnak.”

Az *őszi szerelmei* vers a *Nyugat* 1911. szeptember 1-i számában jelent meg először. Ebből közöljük az *Őszi férgek kara* szakaszt: *Hihu, hihu, jaj már a Nyárnak, / Hihu, megyünk, megyünk, / Ezer ásók sirokat ásnak, / De víg az énekiünk. / Hihu, hihu, / Az Élet oly hiú / S oly szép, mint őszi alkony / S oly szép, hogy elmegyünk / S oly szép az Élet-balkon / Virágos párkányán át / Bizton bukni a mélybe. / Hihu, hihu, megyünk / Danolva és nem félve. / A mi szent muzsikánkra / Ép lábu lesz a sánta, / Nyár-életű az Ősz, / Jámbor a nyári bős, / Minden kitárt, higgadt lesz / És minden rendszeres / Oltsd el a nagy lángokat: / Szeress, szeress, szeress, / Utólszor és kitártan, / Nagy, ölelő könny-árban, / Hihu, megyünk, megyünk.* A vers hasonló című utolsó szakasza: *Hihu, hihu, jaj már a Nyárnak, / Hihu, megyünk, megyünk, / Oltsátok el a nagy lángokat, / Szeresetek*

még egy utolsót, / Még szól a mi víg énekiünk: / Hihu, hihu, / Az Élet oly hiú, / Megyünk, megyünk, megyünk.

Tíz nap elteltével Horváth János levelet ír a költőnek, s ebben megjegyzi: „Az őszi féreg nem azt mondja, hogy megyünk, hanem azt, hogy gyűjts. Látszik, hogy a vers nem Margittán készült, hanem valahol a zilahi hegyeken, a hihu közelében.” A költő válasza sem késlekedett sokat, szeptember 21-én a Prien am Chiemsee-i szanatóriumból írt: „... hihu, hihu, hála Istennek kivételesen jól vagyok itt, e pompás helyen, egy szanatóriumban. A viszontlátásra Pesten...”

Tervasztalon a kultúra

Az általuk vezetett intézmények idei kulturális kínálatáról kérdeztük Czvikker Katalint, a Szigligeti Színház főigazgatóját, Imre Zoltánt, az Ady Endre Emlékmúzeum vezetőjét, Meleg Vilmost, a Nagyváradi Állami Filharmónia menedzserét és Szűcs Lászlót, a Várad Kulturális Folyóirat igazgatóját.

Saját feladatát elsősorban abban látja, hogy sikeres szerkezetet alakítson ki a Szigligeti Színház számára, „ami működőképesé teszi, és kellő értéket tud adni annak a művészeti tartalomnak, amit az általam nagyra becsült művészeti vezetők kialakítanak” – mondja Czvikker Katalin. Fontos, hogy létre tudják hozni a kiegészítő programokat, melyek az évad előadásait erősítik, kiegészítik; például házigazdaként sikerült vendégül látni az Erdélyi Hivatásos Táncegyüttesek Találkozóját, de független színházak vagy kisebb produkciók fellépéseit is szívesen fogadják. Bár a Szigligeti Stúdió elsősorban arra hivatott, hogy a kamara-előadásaiknak, a nagyszínpadon kevésbé megvalósítható programjainak otthon adjon, kitűnően működik próbateremként és kiállítóteremként is, de könyvbemutatók helyszínévé is vált. „Köztudottan nagyon jó a kapcsolatunk és egymást kiegészítve működünk a Várad Kulturális Folyóirattal, és a Könyvmaratonnak vagy egyéb közös programjainknak teréül is szolgál ez a stúdió” – fogalmaz a főigazgató.

Fesztiválok, iskolaprogramok

A március 21–25. között jelentkező HolnapUtán fesztiválon, a tavalyi profilváltás nyomán hangsúlyosabban fordulva a fiatal alkotógeneráció felé, idén a meghívottakat és a fesztivál tevékenységi köreit is bővítik. A Magyar Színháztechnikai Szövetség segítségével olyan workshopot hoznak létre, melyen a legújabb fénytechnikát és a hangtechnikát is megismerhetik, illetve azok alkalmazásait létrehozott előadá-

sokban. A HolnapUtán fesztiválon öt művészeti egyetem diákjai lesznek jelen, jönnek Budapestről, Bukarestből, Kaposvárról, Vásárhelyről és Kolozsvárról.

„A HolnapUtán szorosán illeszkedik abba a stratégiába, amit a megalakulásunk óta fontosnak tartok, a fiatal generáció színházközelben tartását, hiszen a fiatalokkal közel kerülnek a szülők, nagyszülők is. Ez a generáció egy nagyobb kört is magával vonz, és őket a színház körül tudni nagy megkönnyebbülés is, hiszen ők azok, akik majd a felnőtt közönség nagy részét formálják, büszkeség is, hogy az új generációnak tudunk mondani érthető, értelmes, számukra is kódolható formanyelven üzeneteket. Fontos számomra, mi az az üzenet, amit megfogalmazunk, hogy mit képviselünk, és amiben nemcsak a szórakozás van jelen, hanem mindaz a fontos mondanivaló, ami egy értékrendet tud benne kialakítani. (...) Szeretnénk felmutatni bizonyos történeteket, melyek a maguk nyelvén kódolhatnak, rá szeretnénk mutatni, mi az, ami jó, és mi az, ami rossz, mi az, ami szép, és mi az, ami nem annyira szép, de nem ítélezhetünk afelett sem” – mondja Czvikker Katalin, aki szerint sikerült felállítaniuk egy kritikai és etikai mércét.

„Sok helyre hívnak, azt gondolom, értékelik azt a fejlődést, amin a társulat az elmúlt években keresztülment. Ez rég elkezdődött, de még mindig tart, ami külön öröm számomra, mert ez egy előre látható, dinamikus fejlődés, és bár kicsit furcsán hangzik, de számadatokban is jelentkezik. Több nézőnk lett, több bérletesünk, folyamatosan növekszik ez a szám. Konstans ez a 8-10%-os emelkedés, minden évre visszavezethető lett, bevételben, nézőszámában, a bérletesek számában.” Novák Eszter ötlete alapján bevezették a szabadbérleteket például azoknak, akiknek kevésbé kiszámítható a programjuk, ez is emelkedést hozott.

A fesztivált a Festum Varadinum követi április 29. és május 13. között. Czvikker Katalin tagja az ünnepséget szervező kuratóriumnak, terveik szerint idén is lesz a Varadinum alatt fesztiválbérlet. Idén Székesfehérvárról, Egerből hoznak előadásokat, az Esztergomi Várszínház érkezik egy produkcióval és a debreceni Csokonai Színház is fellép.

Ebben az évben esedékes az Infinite Dance Festival is, ezen olyan társulatok is jelen lesznek Nagyváradon, amelyek még nem vagy nagyon-nagyon rég vendégszerepeltek nálunk.

A Lilliput Társulat művészeti vezetője, Botházi Daróczy Réka egy gyönyörű kislánynak adott életet, ezért a volt tagozatvezető, Lélek Sándor Tibor vette át a művészeti vezetői teendőket. Februárban elkezdődik a casting a következő iskolaprogramra, *Át a Maszat-hegyen* címmel Bartal Kis Rita rendez előadást, ehhez kapcsolódik egy rekettjei alkotótábor, illetve idén is lesz a várban tábor, Esztergomba is mennek bábos táborba.

Novák Eszter vezetésével iskolaprogramot is indított a Szigligeti Társulat, lassan elkezdik a munkát az iskolákban. Annak a produkciónak is az évad vége felé lesz a bemutatója, témája a barátság.

A Nagyvárad Táncegyüttes nagy vállalása volt idén, hogy erőteljes mentori program keretében a táncegyüttes tagjai kijárnak a megyében lévő amatőr néptáncsoportokhoz és egy nagyon fontos előadást készítenek elő. *Hídavatás* munkacímmel készül a tavasszal bemutatandó előadás, és az iskola-

program részeként jön létre. A bemutatót Nagyszalontán, az Arany János-év záróeseményeként tervezik. A programot Dimény Levente művészeti vezető irányítja.

Ady 140

Az Ady Endre Emlékmúzeum programjainak sorából kihagyhatatlan az Ady Endre 140 program. A költő születésének 140. évfordulójától, azaz tavaly november 22-től kezdődően 14 hónapon keresztül jelentkeznek a Müllerájban minden hónapban valamilyen érdekességgel, kiállítással, előadással – közli Imre Zoltán, a múzeum vezetője. Januárban *A menekülő élet* címmel tartottak másfél órás előadást Meleg Vilmos színművész közreműködésével. Ady istenes versei hangzottak el, Bartók Béla és a francia impresszionisták művei csendültek fel, Imre Zoltán pedig *A géniusz Ady* címmel tartott előadást, melyben a 28 évesen elhunyt Egon Schielét is bemutatta, aki börtönbe is került erotikus tartalmú rajzai miatt. Schielét két téma foglalkoztatta, a halál és a nők. „Az életvitele is hasonlatos volt az Adyéhoz, de nem az a lényeg, hogy milyen volt az életük, hanem pontosan ez a párhuzam, hogy ne az életük miatt ítéljük el vagy taszítsunk el egy költőt, hiszen A költőről beszélünk, a modern eszmeiség költőjéről, a modern irodalom legfontosabb alakjáról, Ady Endréről. Nincs különbség a képzőművészetben Picasso, a zenében Bartók Béla és a költészetben Ady Endre között” – mondja Imre Zoltán.

A februári előadás Bartók és Ady esetleges kapcsolatát taglalja, ismerhették-e egymást vagy sem, volt-e hatásuk Bartók Béla zeneszerzésére Ady verseinek. A meghívott Szegő Péter lesz Kolozsvárról, ő Bartókról beszél, illetve zongorajátékkal mutatja be Bartók stílusát, alkotói nyelvét, míg Imre Zoltán Ady Endrének az életét taglalja, kitérve a lehetséges bartóki kapcsolatra.

Márciusban Rockenbauer Zoltán mutatja be a *Csinszka, a halandó múzsa – Ady özvegye, Babits szerelme, Márffy hitvese* című könyvét. Az áprilisi program meghívottja Beke László. Ő a képzőművészekről, a filozófusokról s Ady Endréről beszél majd, arról, hogy az akkori párizsi politika hogyan viszonyult a szabadság eszmeiségéhez, hogyan fejlődik Ady ebben a korszakban. Minden hónapra terveznek koncerteket, s bemutatják *A műhelyben-t*, Ady egyetlen színdarabját is. A programsorozat 2019. január 27-ig tart, Ady halálának 100. évfordulójáig, a záróesemény helyszíne a filharmónia lesz. Az emlékmúzeum Facebook-oldalán folyamatosan tájékoztatnak az újdonságokról.

„Kiállításaink is ebben az ütemben változnak, január vége óta az Ady halálával és annak körülményeivel kapcsolatos anyagunk látható. Fotók, dokumentumok a költő utolsó napjait mutatják be, a közvetlenül halála után megjelent *Nyugat* Ady-számát. Tabéry Géának is állítunk egy emléktárlót, az félévente újul meg. Tabéry Géza volt ennek a múzeumnak a létrehozója. Büszkéek lehetünk rá, hogy itt volt Váradon, kitartott Várad mellett, nehéz sorsa volt, mégis meg tudta ezt a múzeumot nyitni sok utánjárással. Itt a múzeumban íróként is helye van Tabéry Géának is” – fogalmaz Imre Zoltán. Tabéry Géza 1958 januárjában, hatvan éve hunyt el. Reggel bejött dolgozni a múzeumba, később élettelen testét Ady Endre íróasztala mellett találták meg, a ravatalát is a múzeumban állították fel.

A következő, márciusi tárlat témája Ady nagyváradi szerelmei lesznek, például Marton Gabi. „Később lesz egy olyan kiállítás, ami Párizssal foglalkozik, onnan is sok dokumentumunk van. Vélhetően lesz egy Lédáról szóló kiállítás, hiszen neki köszönhetjük, hogy Ady kimegy Párizsba. A holnaposokról sem feledkezünk meg, novemberben pedig olyan képeket állítunk ki, melyeket még nem láthatott a

nagyváradi közönség” – foglalja össze az idei terveket Imre Zoltán.

Meghonosítanak az operát Váradon

Az ősszel induló új zenei évad előkészítése még folyik, de a 2017/18-as évad tavaszi koncertjei is tartogatnak meglepetéseket – mondja Meleg Vilmos, a Nagyváradi Állami Filharmónia igazgatója. Sok esetben helyet adnak más rendezvényeknek, főként a zenés műfajt vállalják fel szívesen, mert az igazgató úgy véli: a filharmónia épülete méltó arra, hogy házigazdája legyen olyan kulturális programoknak, amelyek a város érdekében jönnek létre.

Meleg Vilmos szerint fontos olyan terek létrehozása a házban, amelyek kiállításoknak is otthont adhatnak. Az Ovi D. Pop által vezetett Varadinum Fotóklubbal együttműködési szerződést kötöttek, ennek alapján nagynevű fotósok kiállításait, országos, európai szintű versenyek képanyagát állítják ki. Szeretnének helyet nyújtani zenei témájú könyvek bemutatóinak is.

Február 18-án Jankó Zsolt és a filharmónia kórusának közreműködésével a *Parasztbecsület* csendült fel koncertkörülmények között, néhány díszlet-elemmel. Meleg Vilmos elmondta, menedzseri tervének egyik alappillére, hogy Nagyváradon igazi operát honosítsanak meg a 2018/19-es évadra, a színház épületében. Mindkét színtársulattal egyezséget kötne,

mert olyan előadásokat szeretne, amelyeket akár ötször-hat-szor is eljátszanának, az igényektől függően. A vendégszerepléses operaelőadásokon általában telt ház van, de ezeket egyszer, esetleg kétszer látja a közönség. Ugyanakkor jó minőségű vetítőt is vásároltak, így nem kizárt, hogy vetített díszlettel, vendégénekesekkel, a filharmónia zenekarával, kórusukkal is tartanak operakoncerteket, -előadásokat.

Februárban vezényel majd Alexander Walker Angliából, közreműködnek Gabriel Croitoru és Simina Croitoru hegedűművészek. Csíky Boldizsár zongoraművész Brahms-, Strauss- és Wagner-műveket ad elő, Romeo Rîmbu vezényletével. „Márciusban a nőnap eseményt emelném ki, mert épp aznap játszunk, szintén Romeo Rîmbu fog vezényel, Matei Ioachimescu fuvolaművész lesz a szólista. A márciusi koncertsorozat 15-én Jankó Zsolt vezényletével és Fenyő László gondokaművész meghívásával folytatódik, Strauss-, Erkel- és Dvorak-művek hangzanak majd el, 22-én pedig indul a kéthetes, évente megismétlődő tavaszi fesztivál. Ezen a japán meghívottak mellett vezényel Constantin Grigore karmester, valamint Tiberiu Soare is” – mondja az igazgató, aki a további programokat is ismertette.

Április 5-én, az ortodox húsvét nagycsütörtökén vokálszimfonikus hangverseny lesz, Cherubini Requiemjével, Rîmbu vezényletével. Április 19-én Beethoven műveiből válogatnak, Viniciu Moroianu zongoraművész lép fel, a koncertet Tiberiu Popovici Franciaországban élő karmester vezényli. Április 26-án ismét Tiberiu Soare vezényel, akkor Ravel-, Anastasiu- és Bizet-művek csendülnek fel. Május 10-én Roman Kim hegedűművész Németországból, Andrea Barizza karmester Olaszországból érkezik, koncertjükön Rossini-, Paganini- és Brahms-művek szólalnak meg. Májusban több zongoraest is lesz, 24-én fellép Dana Borșan, 31-én pedig egy Bach-medalion lesz műsoron, Ilarion Ionescu-Galați karmester dirigál. A júniusi évadzárásra ismét filmzenei koncerttel készülnek, Werner Gábor magyarországi karmester vezényletével. Remélhetőleg addig felszerelik a vetítővásznat, így filmrészleteket is láthatnak a nézők.

Terveznek fellépéseket mind egyetemi hallgatókkal, mind a művészeti iskola diákjaival, és folytatják a Posticum vezetőjével, Rencsik Imrével való egyezés alapján elkezdett soro-

zatot, a dzsesszkoncerteket is. Két dzsesszestet már tartottak, további kettőre az évad második felében várják a közönséget.

„Nagyon örülök, hogy a megyei tanács vezetésében megvan az a szándék, hogy segítse a filharmóniát a felújításokban, a körülmények javításában. Régóta álmodtunk arról, hogy egy külső liftet tudjunk beszereltetni, így a mozgásukban korlátozottakat is tudjuk fogadni” – mondja az igazgató. Kisebbségi átalakításokat is terveznek, ezekkel a koncertlátogatók komfortérzetét tudják növelni.

Holnap Feszt, Könyvmaraton, pályázat

„Év elején beindult egy hosszabb távú új projektünk, részvételünk egy RO–HU-s projektben (Romanian–Hungarian Cross-Border Education Centre of Cultural and Historical Heritage). Ennek az a célja, hogy Várad-Velencén, a római katolikus kultúrházban – amely 1936-ban épült, s a kilencvenes évek közepén ott működött egy ideig az Ady Endre Sajtókollégium – egy multifunkcionális, multikulturális központot alakítsunk ki. Ha elnyerjük a támogatást, előbb az épület átalakítása várható, s ha minden jól alakul, 2020-ban már működni fog – kezdi Szűcs László a Várad Kulturális Folyóirat idejének számavételét. – Nyilván, ebben az évben ez még nem érinti a mi kulturális ajánlatunkat, hiszen nagyon örülnék, ha eljutnánk év végéig legalább oda, hogy a tervek elkészüljenek, kedvező

esetben meginduljon maga az építkezés. A hely sokféle rendezvény számára alkalmas, van egy nagy előadóterem, több kisebb terem, alagsor, továbbá tervezzük a manzárdosítást, vendégszobák kialakításával. Szeretném kiállítótérként is hasznosítani, illetve szakmai tanácskozásokat is lehet szervezni, ahol vendégül tudjuk látni a résztvevőket. Komoly kihívást jelent a helyszín, hiszen Nagyváradon az ilyen kulturális terek jobbára a központban vannak, Velence e tekintetben hátrányos helyzetű. Nem lesz könnyű az embereket meggyőzni arról, hogy kijöjjenek a Kolozsvári útra, bár valójában nincs is messze, hiszen a nagyváradi vár – amely egyre inkább be van kapcsolva a város kulturális-civil vérkeringésébe – onnan gyalogszerrel három-négy perc.

Visszatérve 2018-ra, az alaptevékenységünkhöz tartozik a *Várad* folyóirat és a *Biharország* havilap szerkesztése-kiadása, továbbá ezek online változatai. Utóbbi, a biharmegye.ro esetében lesz komolyabb váltás, márciusban elindul új verziója, ami látványában és szerkezetében is újat kínál. Mindkét folyóiratnál törekszünk arra, hogy a nyomtatott változat és az online lap tartalmában komolyabb különbségek legyenek, az online gyorsabban reagáló, hírérzékenyebb, míg a nyomtatott változat elemzőbb, a jelenségekre figyelő. Folytatjuk a könyvkiadást, a két előttünk álló legnagyobb kihívás Péter I. Zoltán teljes, háromkötetes Ady-életrajza és Kormányos Lászlótól a Nagyvárad Krónikája, ennek kiadásán immár második éve dolgozunk. Együttműködésben a Holnap Kulturális Egyesülettel újabb életmű-kiadásokat tervezünk, Emőd Tamásét vagy Tabéry Gézáét. Nemrég mutattuk be az *Élő Várad antológiát*, a könyvet Kolozsvárra és Budapestre is elvisszük, április elején a budai Nyitott Műhelybe várjuk az olvasókat.

A hatodik alkalommal jelentkező Holnap Fesztet megpróbáljuk áthozni az év első felére, valószínűleg a Varadinum utánra időzítve. Ez részben visszatérés a kezdetekhez, másrészt úgy éreztük, túlságosan közel került időben másik nagy rendezvényekünkhöz, a novemberi Könyvmaratonhoz. Mindkét programunk lebonyolításában nélkülözhetetlen az a segítség, amit évek óta megkapunk a Szigligeti Színháztól.

Fontos változás, ami hozzájárulhat ahhoz, hogy szorosabb kapcsolattartást tudjunk az olvasókkal kialakítani, hogy a

Várad folyóirat a közeli hetekben új, a szerkesztőségek számára alkalmasabb székhelyre költözhet, erre ígértünk van fenntartónktól, a Bihar Megyei Tanácstól. Szeretném azt is, hogy ne csak Nagyváradon legyünk jelen, hanem több rendezvényt tartunk vidéken. Nemrég jártunk Albison, s közel nyolcvan ember jött el egy remek hangulatú könyvbemutatóra. Érzékelem azt, hogy a vidéken élő emberekben is van igény olyan kulturális eseményekre, amilyenekkel ritkábban szólítják meg őket. Albison is (Bogyoszló község) volt, aki elmondta, rájuk leginkább úgy gondolnak, hogy csak szórakoztató, mulató programok érdeklik a vidéki embereket, ebben valamiféle lenézést érzékelnek. Tehát meg kell tudjuk szólítani azt a kultúra iránt érdeklődő réteget, amelynek tagjai másra is vágnak, mint nótaestre, kabaréra.

Tizedik alkalommal jelentkezik ősszel a már említett Könyvmaraton, tehát jubilál. Még van időnk gondolkodni azon, hogyan tegyük emlékezetessé; többször változtattunk a formáján, a helyszínein, próbálunk az igényekhez alkalmazkodni. Nagyon nehéz Váradon úgy szervezni irodalmi rendezvényt, hogy azt az érdeklődést, amit az ember megálmodik, el is tudja érni. Sok apró összetevője van a sikernek: megtalálni a megfelelő időpontot, kínálatot, s azt hatékonyan népszerűsíteni. Továbbra is gyakran szervezünk egymásra rendezvényeket. Próbálkoztunk azzal, hogy a partnerintézményekkel felvéve a kapcs-

latot, valamilyen egyeztetés folyjon, működtessünk közös online platformot, amely segítene elkerülni a párhuzamoságokat. Két hete is volt olyan könyvbemutatónk, amelyre egy másik lett rászervezve, hasonló érdeklődésű közönséget megszólítva. Annyian már nem vagyunk. Folyamatos kommunikációval ezen valahogy változtatnunk kell. Korábban úgy véltem magam is, hogy egy ekkora városban, mint Nagyvárad, nem gond, ha párhuzamosan futnak események, de be kell látni, nem akkora a piac, hogy ezt megengedhessük magunknak. Magyar szempontból egy ötvenezresnél is kisebb város, s kultúrát, pláne kortárs kultúrát, kortárs irodalmat ennek a közegnek is csak egy kis

töredéke fogyaszt. Azért a kép nem mindig kedvezőtlen, a mostani talán az egyik legerősebb évadja a már több mint tízéves Törzsasztal-sorozatnak. Február 2-án, Grecsó Krisztián estjén zsúfolásig megtelt a könyvesbolt, sokaknak csak állóhely jutott. Egy ilyen telt ház, a sok gazdára talált könyv után úgy érzem, mégiscsak érdemes folytatni.”

FRIED NOÉMI LUJZA

PÉTER I. ZOLTÁN

Nagyvárad kertvárosa

Társadalom

Kevesen emlékeznek ma már az egykori nagyváradai Kertvárosra, bár az is igaz, hogy ez a kis városrész sem igen tükrözi az eredeti elképzeléseket, a kezdetben felépített stílusos házakból is egyre kevesebb maradt napjainkra. Azok is átépítve. Ennek okait az alábbiakban próbáljuk összefoglalni, a Kertváros vázlatos történetével együtt.

Ezt a városrészt 1910-ben kezdték építeni a Vad-patakon túl, a Püspöki (ma Ștefan cel Mare) úttól délre. Az új negyed létrehozásáról először a *Nagyvárad Napló* 1909. november 13-i száma adott hírt: „Százház kertváros

Talán ez az épület őrzi legjobban Rimanóczy eredeti elképzelését

70

néven hatalmas családi telep létesítését vette tervbe [ifj.] Rimanóczy Kálmán műépítész, aki ez iránt tegnap benyújtotta ajánlatát a városhoz. A vasúti pályaudvar mögött, a Püspöki országúttól balra fekszik az építész hatalmas telke, amelyet parcellázás útján tisztviselő teleppé akar kifejleszteni, csupa modern családi házakból. [...] A Százház kertváros, ahogy Rimanóczy elkeresztelte a kiépítendő új városrészt, a tervezet szerint 109 házhelyből áll.” A cikkből megtudható az is, hogy ifj. Rimanóczy Kálmán egyenként 600–800 négyzetméternyi telkeket parcellázott ki. Ezekre három- és négyosztós házakat tervezett, az épületek előtt kis kertet hagyva. Nagyvárad közgyűlése 1910 januárjában egyhangúlag és nagy lelkesedéssel fogadta el a javaslatot, és megadta az engedélyt parcellázásra.

Ez a sarki ház is eredeti, de már átalakítva

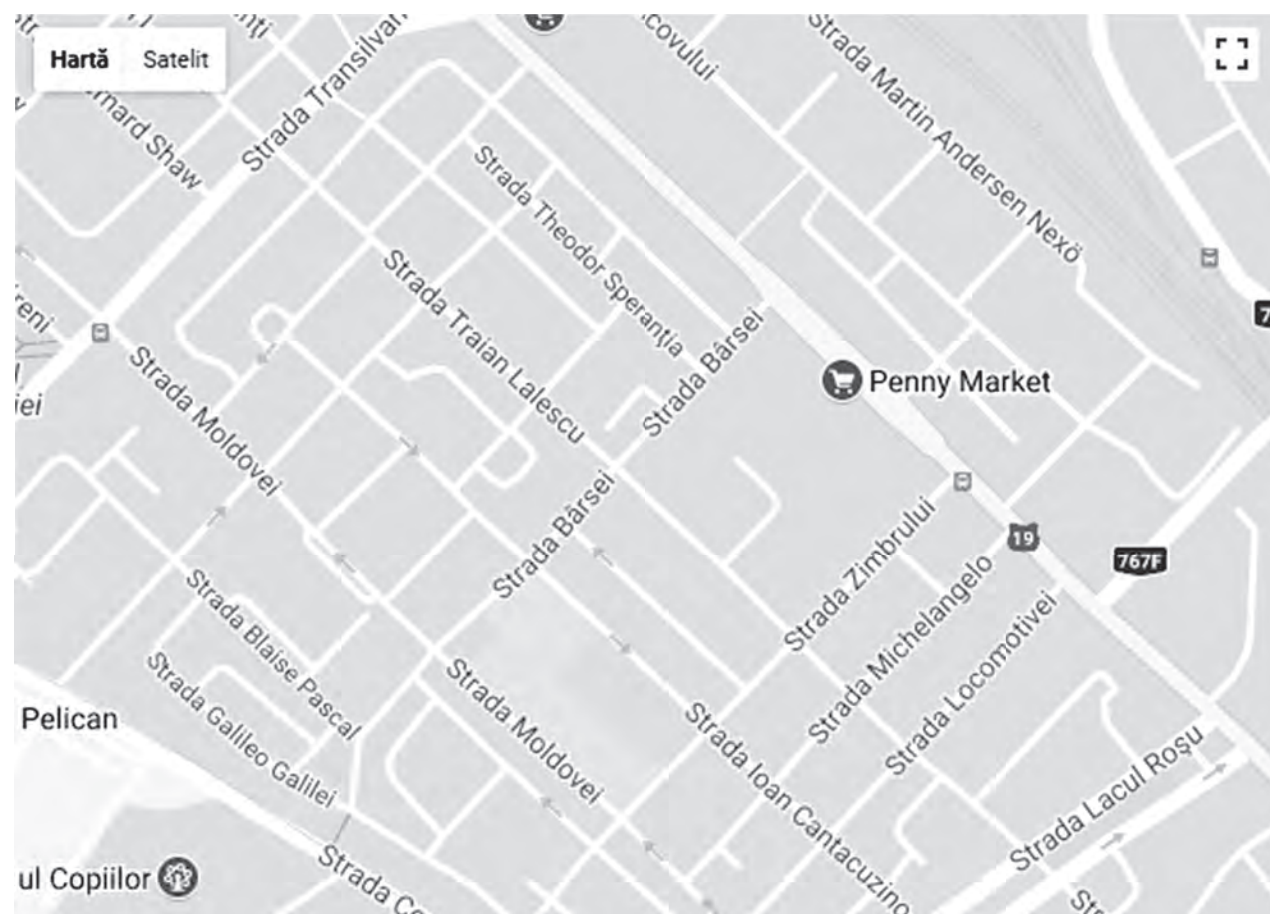
A telep közepét átszelő, a Püspöki úttal párhuzamosan futó utcát hanglejtő Aranyfácánnak (ma Traian Lalescu) nevezték el, amely a Pray György (Berzei) utcából ágazott le. Merőlegesen rá, a Püspöki útról leágazva a következő virág- és madárnevű utcákat jelölték ki: Borostyán (Lacul Roșu), Fülemlüle (Vagonului), Gyöngyvirág (Locomotivei), Nefelejcs (Michelangelo), Szegfű (Zimbrului) és Ökör szem. Ezt az utcát mára már „elnyelte” a blokkrengeteg. Kertváros nyugaton

71

nagyjából a mai Bârsei utca vonaláig terjedt. Ott volt a korabeli vámház, néhány árusbódé társaságában. Ezeknek az utcáknak két oldalán átlagosan hat-hat telket mértek ki az Aranyfácán utcáig, kivéve a Fülemüle egyik oldalát, ahol hét telek volt, míg az Ökörszem utcában nyolc, illetve kilenc, de némileg keskenyebbek.

A fenti utcák folytatódtak az Aranyfácán utcán túl is négy vagy öt teleknyi hosszúságban a mai Ioan Cantacuzino utcáig. Azon túl továbbra is mező húzódott.

A vállalkozó kötelezte magát, hogy a saját költségén készíti az aszfaltjárdákat és fásít is. A város vállalta a víz és a villany bevezetését, valamint a csatornázás meghosszabbítását. Az utcák kikövezése és a Pray György utcából vezető út melletti járda aszfaltozása is a város feladata lett.

A térképen a Püspöki út, a mai Bârsei, a Ioan Cantacuzino és a Lacul Roșu utcák határolták az eredeti Kertvárost

Erre a negyedre azért volt szükség, mert bár a városközpontban ekkor már sorra épültek a szebbnél szebb többemeletes bérházak, az azokban levő bérlakások a magas lakbérek miatt nem jelentettek megoldást a középosztály, a tisztviselőréteg számára. A Kertvárosban viszont az építetők 35-50 évre terjedő bankkölcsönt nyújtottak. Ki gondolt még akkor arra, hogy mi történik közben Nagyváradaon a bankkölcsönök lejártáig?

De milyen is lesz a Kertváros? Ezzel a címmel közölt terjedelmes cikket a

Nagyvárada 1910. június 26-i száma. Ebből megtudhatták az érdekeltek: „A házak bizonyos harmóniában állnak majd, de a tervezés került az uniformis rendszert, az egyformaságot, ami esztétikailag ártott volna, hanem a bájos villaszerű házak különböző stílusban épülnek. A fő szempont a tervezésnél, mint az építkezésnél a kitűnő anyag, semmi cikornyos elrendezés, a célszerű beosztás. A Kertváros ilyenképp az angol cottage benyomását fogja kelteni...” A szerző – valószínűleg a tervrajzok ismeretében – ismerteti a házak beosztását, elrendezését, még arról sem feledkezve meg, hogy drótfonatos vaskerítés határolja majd az udvarokat. Ez utóbbi stílusos kerítésnek már nyoma sincs egyetlen udvarnál sem. Rimanóczy ingyenes házterveket is felajánlott, de senkit sem kötelezett arra, hogy azok közül válasszon. Tervez-

Itt már egy kis neobrâncovenesc stílus is megjelent a közel százéves, felújított házban

tek játszóhelyet (oda épült 1938-tól az ortodox Kék templom), kis vásárcsarnokot, iskolát, nyári mulatóhelyet és egy épületet a negyed biztonságán örökítő rendőri különítménynek. Hogy az utóbbi épületek nem valósulhattak meg, annak oka az első világháború kirobbanása volt. Szó volt a villamosvasút meghosszabbításáról is, de ez csak 1930-ban készült el.

A telkekre 1910 tavaszán árverést tartottak, júniusra már túl voltak az előmunkálatokon, néhány ház építé-

sét is megkezdtek. Júliusban az utolsó 42 telekre is árverést hirdettek. Egyetlen feltételt szabtak: a vevő köteles az árverést követő év tavaszáig hozzákezdeni az építéshez. Ennek ellenére akadt olyan vevő is, aki bár a telket megvette, mégis várt az építéssel. A már előzőleg említett napilap 1910. július 31-i számában ez olvasható: „tizenöt családi ház építése folyik most, amelyek között legtetszetősebb a Rimanóczy Kálmán emeletes, kastélyszerű épülete. Ez a tizenöt új ház novemberre már teljesen kész és lakható lesz.” Négyen az első év telére be is költöztek új házukba. Rimanóczy házában bolthelyiséget is létesítettek. Sajnos, az újság semmi közelebbit nem mondott róla, így csak tippelni lehet, hogy talán a Gyöngyvirág (Locomotivei) utca 2. szám alatti, Püs-

A Szent József-plébániatemplom

pöki út sarki, ma is meglévő házról lehet szó, amelyet a második világháború után alaposan átépítettek.

1911 tavaszára kiépítették a negyed infrastruktúráját, két utcát is fásítottak, gyalog- és kocsitutat készítettek.

1912-ben a bankhitelmegvonások miatt, akárcsak országszerte, Váradon, ezen belül a Kertvárosban is megcsappant az építkezési kedv. Aztán kitört az első világháború, és ez sem kedvezett a további építkezéseknek. Így aztán a szépen eltervelt Kertváros torzóban maradt.

Kertváros további története

Az építkezések majd csak az 1920-as évek elején folytatódtak, de még 1926-ban is mindössze húsz telken építettek lakóházat. Később tovább nőtt a lakóházak száma. Az egykori negyed határában, a mai Bârsei utca sarkán, a Traian Lalescu utca 39. szám alatti telket megvásárolta a római katolikus egyház, s 1931-re egy kultúrház-kápolnát építtetett. Ezt bővítették, alakították később, kialakítva 1989-re a Szent József-plébániatemplomot. Az 1928-ban létrehozott itteni ortodox parókia a Locomotivei 7. szám alatti telkén 1938-ban letette templomának alapkövét, de a következő évben az építkezés félbemaradt. Majd csak 1946-ban folytatták, és 1952-ben szentelték fel a Kék templomot.

Az 1940-es évek elejére a déli irányban futó párhuzamos utcákat meg-

hosszabbították az akkori Vitéz János (a mai Corneliu Coposu) utcáig. A Püspöki (akkori Árpád vezér, mai Ștefan cel Mare) úttal párhuzamosan létrehozták az egykori Kertváros határában a Kinizsi Pál (a mai Ioan Cantacuzino) utcát, ettől délre pedig az előzőkkel párhuzamosan a Franklin Benjamin (mai Moldovei) és a Vitéz János (mai Corneliu Coposu) utcát. Mára ezen a részen a magánházak helyét tömbházak foglalják el.

Az eredeti Kertváros erre az időre északnyugati irányban is terjeszkedett az Aranyfácán (akkori Szent József, mai Traian Lalescu) utca meghosszabbításával, illetve az ettől délre korábban létesített Kinizsi Pál és Franklin Benjamin utcák révén. E két utca meghosszabbításában, velük párhuzamosan kisebb utcákat is létrehoztak. Mindhárom a Nadányi (a mai Transilvaniei) utcáig, és részben azon túl is húzódtak. Ezeknek az utcáknak a házai a tömbházasítás áldozatai lettek.

A negyed házainak egy része elpusztult az 1944. szeptember 6-i bombázáskor. A háború után folytatódott az építkezés, beépítették a bombatölcsérekkel szabdaltságot, foghíjas telkeket, majd némileg bővítették a városnak ezt a negyedét, de már rég nem Rimanóczy eredeti terve alapján.

A hetvenes-nyolcvanas években az erőltetett tömbházépítések miatti esztelen rombolás elérte ezt a kellemes, kertvárosi negyedet is. A Traian Lalescu – az akkori 16. Februarie – utcától délre szinte minden házat lebontottak. A proletá-

rokról elnevezett Püspöki úton egy sor tömbházat húztak a Kertváros elé, emiatt az itteni utcák elején az egykori házaknak csak egy része maradt meg. Kertváros megmaradt házai közül a legtöbbet mára átalakították, volt, amelyet lebontottak, hogy helyükre a tulajdonosok ízlése, anyagi helyzete szerint jobbára a mai kor stílusában építhetők. Így aztán mára igencsak vegyes kép alakult ki, a Rimanóczy Kálmán elképzeléseit tükröző legrégebbi házak mellett ott láthatók az 1930-as, az 1940-es években építettek, a közvetlenül a második világháború után, majd az 1960–1970-es évek házai mellett a jelenkor ízléses vagy hivalkodóan giccses „palotái” is. Mindezek a változások részben a fejlődés velejárói, de ettől még őszintén sajnálhatjuk, hogy ifj. Rimanóczy Kálmán terve, az egységes Kertváros nem valósulhatott meg maradéktalanul. De a megépült házakat sem becsülték; átépítették, lebontották őket úgy, hogy mára hírmondójuk sem maradt a jobb sorsra érdemes Kertvárosban!

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (2.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Apám kezdetben nem látta kilátástalannak a helyzetét a román postánál. Az első esztendőben semmi esetre sem. Hiszen az új államhatalomnak az ország nagymérvű területi növekedése miatt hosszú ideig még gondolnia sem lehetett arra, hogy a Monarchiától, illetve Magyarországtól örökölt nem román állami alkalmazottakat románokra cserélje – kellően fölkeszített saját, román anyanyelvű káderek hiányában. Ámbár e tervéről a kezdet kezdetétől fennen szóno-kolt öt-tíz jobboldali, nacionalista, sovinszta politikai alakulat és magyargyűlölettől lihegő politikus. A román kormányok már akkor azt kérték, majd követelték, hogy a szolgálatukba került, egykori magyar királyi állami alkalmazottak tegyék le az esküt az új román hatalomra, Nagy-Románia lojális szolgálatára. Aztán kezdjék el mihamarabb a román államnyelv elsajátítását, olyan szinten, hogy a fokozatosan bevezetett román nyelvű adminisztrációban

eligazodjanak. Akkor még, a húszas évek elején kevés nyoma volt a hivatalos román politikában a későbbi, nyíltan sovinszta-fasiszta kormányok követelésének, hogy nyelvtudástól függetlenül, csakis román etnikai származásúak maradhassanak az állam szolgálatában. Erre csak az 1929–1933 közötti gazdasági válság okozta nagy munkanélküliség idején került sor, mind fenyegetőben. Így próbálták ugyanis az alulról fölfelé törekvő, munka nélkül maradt román etnikai elemnek biztosítani a kenyeret, megadni az előbbre jutás lehetőségét, a többi nemzetiség terhére. (...)

Ma már szinte el sem képzelhető, mekkora ellenállásba ütközött ez a követelés. Oka az volt, hogy először is a trianoni békét még vagy nem írták alá, vagy ha már aláírták, a magyarság körében senki nem tartotta komolynak a dolgot. „Úgyis megváltozik ez a helyzet! Pár hét, pár hónap az egész, addig guggolva is ki lehet bírni!” – ez volt Erdélyben a magyarok és a magyar anyanyelvű zsidók általános meggyőződése. Valóságos politikai mozgalom indult a magyar nemzetiségű állami, városi, postai, vasúti alkalmazottak körében: „Esküt tenni árulás! A betolakodott román állami hatóságokra, a román

királyra semmiképp se tehet esküt tisztességes magyar ember!” Azt, hogy a Trianonban megvont új határok visszavonhatatlanok, véglegesek, jóformán senki sem hitte! Még a románok egy része sem. Ők főleg azért nem, mert a legsovinsztábbak szüntelenül azt harsogták, hogy „de la Nistru până la Tisa!”, (a Dnyesztertől a Tiszáig), hogy amit kaptak, az kevés, a Trianonban Magyarországnak hagyott Tiszántúl is a „történelmi Nagy-Románia” része(...)

Háborgott mindenki, számon kérve a rögtön megszegett, demokratikus színezetű gyulafehérvári határozatokban rögzített nemzetiségi jogokat. Eközben senki nem gondolt arra, hogy Trianont nem Gyulafehérvárott „határozták el”, hanem abban a titkos, Románia és az antant között még 1916 augusztusában megkötött egyezményben, amelyben e területeket Romániának ígérték, ha az antant oldalán beavatkozik a háborúba. (...) Önérdkeiktől ösztökélve, sok partiumi, főleg bihari magyar már akár elfogadta volna „érvényesnek” a történelmi Erdély elcsatolását, ha „cserébe” jogtalanok tekintik a partiumi területek megszállását és bekebelezését. Tény, hogy az ún. történelmi Erdélytől nyugatra eső, és 1920-ban Romániához csatolt, kb. 100 kilométer szélességű területsávról még Trianonban is vitáztak, a döntés nem volt olyan egyhangú, mint Erdély esetében. (...) A mindvégig valamiféle csodában hívő magyar lakosság a Trianonban diktált béke hírére nagy izgalomba jött: „Nem nyugodhatunk bele, hogy ezután Romániához tartozzunk! Milyen címen és milyen jogon? Ha belenyugszunk, nincs Isten, aki ezen többé változtasson!” A realitások iránt érzékenyebbek – és a tehetősebbek – viszont nem hőbörögtek. Nem tápláltak illúziókat, de nem is próbáltak beilleszkedni az új helyzetbe. Hanem egyszerűen fogták magukat, összekapcsolható motyójukat, és áttelepültek, akkori közkeletű kifejezéssel: repatriáltak a Kis-Magyarországnak hagyott területekre. Apám viszont azon a nézeten volt, hogy a közös sorsot közösen vállalni kell. Az áttelepülőket a háború alatti lógósokhoz, vakbélműtétesekhez hasonlította. (...)

Születésemig öt év telt el az első világháború befejezése, illetve Erdélynek és Kelet-Magyarország egy részének Nagy-Romániához való „önkéntes egyesülése” óta. Öt év alatt az ötödik román kormány volt már funkcióban, amit az magyarázott, hogy a régi Kis-Romániából (Moldovából,

Munténiából, Olténiából) Nagy-Romániává való átalakulás kiélezte a hatalomért vívott belső pártküzdelmeket. A belső politikai és hatalmi versengés akkor az okirályságbeli, „történelmi” román liberális és konzervatív párti politikusok és az egyesülést kiharcoló, erdélyi és bánági román nemzeti párti politikusok között volt a legélesebb. Ahogy támogatták egymást a háború előtt és alatt a „szent cél”, Nagy-Románia megteremtése érdekében, úgy rontottak egymásnak, személyeskedve, ellenfelüket sértegetve-mocskolva a háború „győztes” befejezése után.

Apám, akivel nyiladozó értelmű korom óta oly sokszor meghánytuk-vetettük a világ sorsát, már kezdetben komoly politikai éleslátásról tett tanúbizonyságot, amikor azt vélte, hogy az első világháborúban egyik oldalon sem találjuk az igazságot, amiért érdemes volt annyi millió embernek az életét áldoznia! Mindkét oldalon az erőszakos területszerzés, a befolyási övezetek kiterjesztése volt a cél. És a Párizs környéki békeszerződések – köztük a Magyarországot oly páratlanul sújtó trianoni – épp olyan igazságtalan nemzetiségi-területi megoszlást teremtettek Európának ezen a részén, mint amilyen a sokat bírált, háború előtti volt! Ha nem igazságtalanabbat és természetellenesebbet. Egyik betegséget nem lehet – illetve nem érdemes – egy másik betegséggel gyógyítani. Európa beteg maradt 1918–1920 után is. Csak mások feküdtek az ágyba, és változtak az „orvosok” – vélte apám. Mindez annyiban tartozik emlékező-

seim tárgykörébe, hogy nagymértékben meghatározta kisgyermekkorom, serdülőkorom, majd fiatal férfikorom jó néhány esztendejének a körülményeit, „világnézeti” – inkább úgy mondanám: az etnikai származásomból következő – látásmódomat. Családunk érmelléki, Bihar megyének abból a keleti, nagyobbik feléből való, amelyik a trianoni békediktátum következtében Romániához került. De évtizedeken át magyarok maradtak az addig is teljesen vagy részben magyar lakosságú falvak, járások, városok, köztük szülővárosom, Nagyvárad is, a szétvágott régi Bihar vármegye Romániához csatolt részében. Formailag belenyugodtak az új helyzetükbe, kiegyeztek az egyelőre megváltoztathatatlanul tűnő hatalmi viszonyokkal, próbáltak hozzá igazodni, megkísérelték átvészelni az időt, míg „jön a változás”, az „igazságszolgáltatás”, de lélekben – kevés kivétellel – intranzigens irredentává, magyarán: engesztelhetetlen, területi revíziót óhajtó magyarrá váltak. (...) Az erdélyi magyarság elsőpró többsége a trianoni békeszerződés mielőbbi revíziójáért „imádkozott”, egy radikálisabb kisebbsége pedig tett is valamit, amire lehetősége volt. Eskü alatt állítom, hogy legalábbis abban a körben, amelyben én mozogtam, falusi és városi rokonságom, többségük fillérező-nyomorgó sorban élő szegény, vagy állásából nemzetisége miatt eltávolított, kenyértelen és megfélemlített magyar, valamint a váradi magyar középosztály és a még feljebb élők általam ismert gyermekei, magyar iskolatársaim, mint egy megszállott szekta tántoríthatatlan hívei, szurkoltak a trianoni békeszerződés revíziójáért, a Magyarországhoz való visszacsatolás ábrándjáért, függetlenül a magyarországi társadalmi-politikai helyzet alakulásától!

Lehet, hogy ha 1919 és a trianoni békeszerződés után a román államhatalmi politika bölcsebb, ha nem engedi szabadjára – megfélemlítés és erőszakos megszelídítés céljából – a román sovíniszta kilengések terrorlegényeinek ténykedéseit, az erdélyi magyarság gondolkodóbb része egy Masaryk típusú romániai demokrácia légkörében eljut a társadalmi-politikai összevetésig, és egy humánus romániai demokrácia, teljes és valós erdélyi nemzetiségi jogegyenlőség esetén Románia javára billen gondolkodásában a mérleg, szemben az állandó magyarországi heccelődések és szélsőséges nacionalista uszítás hözöngéseiével, valamint az ott restaurált feudális kasztrendszerrel. Erre a józan mérlege-

lésre azonban maguk a romániai viszonyok nem adtak lehetőséget. Annyira felháborítóan, minden ígéretet és aláírt kisebbségvédelmi szerződést megcsúfolóan voltak kezdettől fogva, a harmincas évektől mindegyre halálosabb veszedelmet előrejelző módon magyarüldözők. Az sem változtat a tényeken semmit, hogy míg Magyarország őszintén és nyíltan hivatalos rangra emelte a területi revízióra irányuló törekvéseit, a román kormányok a magyarüldözést sose kormánynyilatkozatokkal, hanem az ultranacionalista és vaskardista különítmények és pártok ténykedéseivel valósították meg. A mindenkorai kormányokban mindig akadt a szereposztás szerint egy-egy politikus, akinek a tárcája hatáskörébe utalták a nemzetiségi jogok, a kisebbségek ügyének „rendezését”. Ígéreteken sose volt hiány, de a helyzet a húszas évek elejétől a harmincas évek végéig egyre romlott. Kétszínű játék folyt, ami csak fölhergelte még a különben belenyugvóbb, beletörődőbb nemzetiségi rétegeket is. Az általános etnikai elnyomóródon túl, súlyos egyéni tragédiákkal is járt ez a román asszimilációs vagy retorziós politika: nem tudnám pár oldalon felsorolni hirtelenjében azoknak az általam is ismert kishivatalnokoknak, kisembereknek a névsorát, akik üldöztetésük, állásvesztésük, nyelvvizsgára hajszolásuk miatt lettek öngyilkosok, beleértve saját édesapámat is, aki kétszer is öngyilkosságra szánta el magát. Nem rajta múlt, hogy egyik kísérlet se végződött tragédiával. Először egy jóérezésű román rendőr húzta ki a Körös-

ből, amibe belevetette magát. Másodszor anyánk maradék hozományából egy bukaresti „jószívú, segítőkész” ügyvéd zsebébe vándorló tízezer lej adta vissza az életét. Dr. Ioan Udrea úr elintézte, hogy elbocsátott apánkat hadirokkantsága és más, általa kiesztelt „érdemei” miatt kordedvezménynyel, 47 évesen, kényszernyugdíjazzák. Nagy üzlet volt azidőt egyes bukaresti ügyvédek számára, hogy korrupt összeköttetések és a kapott összegeknek egyes miniszterekkel való megosztása révén, egyedi esetekben, meg tudták változtatni az ügyfelek számára előnytelen minisztériumi döntéseket. (...)

Apa följegyzései szerint dr. Popovici Nicolae prefektus rendeletére a háztulajdonosokat kötelezték a szobák számának és a bennük lakóknak a bejelentésére. Azt is oda kellett írni, hogy az illető mikor telepedett le Nagyváradon. Ennek a lakbértörvény érvényesítésén túl az volt a célja, hogy megálapítsák, ki, milyen illetőségű, és ha nem „idevalósi”, intézkedni lehessen sürgős kiutasítása felől. Szüleimnek is igazolniuk kellett, hogy noha nem váradiak, olyan területről származnak, amelyik szintén Nagy-Romániához került: az Érmellékről. Ez nem járt izgalom nélkül. Közben Moşoiu tábornok „a román állam biztonsága ellen folytatott üzemek” miatt három hónapra betiltotta a *Nagyvárad* megjelenését. Ez csak növelte később az előfizetők és az olvasók számát. Az év végén, amikor a lap munkatársa, Peredy György megírta, hogy a románok leszedik a Vármegyeháza nagytermében Feszty Árpád *Zsolt eljegyzése* című képét, újabb egy hónapra betiltották az újságot. Újabb előfizetők!... Abban az időben (is) mindent meg lehetett írni, ami nem igaz, csak azt nem, ami tény. Elkezdődött a volt osztrák–magyar tisztek összeírása Nagyváradon, hogy egy kicsit ők is idegeskedjenek. A magyar nyelvű újságok – az egyre gyarapodó fehér feltjaik mellett – állandóan román nyelvű (*Anunţ, Publicaţiune, Ordin*, vagyis: *Értesítés, Közlemény, Rendelet* címmel) hivatalos közlemények közzétételére voltak kötelezve, és minden megjelent példány fejlécén ott díszelgett a „Cenzurat” jelzés. A vendéglátás, az üzleti élet pangott. Apa följegyzi, hogy a Félixfürdőben koszos éttermi terítékek, félvilági nők, piszkos kabinok és lézengő, kifürkészhetetlen foglalkozású, kétes alakok fogadták a fürdő vendégeit. Minden azonnal elbalkániasodott. Egyre gyakoribb volt a vita a román pincér és a magyar vendég, avagy a magyar pincér és a

román vendég között, hogy milyen nyelven kell beszélni Nagy-Romániában. Ezek a viták némelykor pofokodássá fajultak – persze, eléggé egyoldalúan, mert próbált volna egy magyar ez okból megütni egy románt!... A cenzúra erőszakoskodásaival szemben elhangzottak azért román részről is elítélő szavak. Kocsán János, a *Nagyvárad* művelt cikkírója Aurel Lazárt idézte: „A leírt, kimondott eszmék, gondolatok soha nem okoztak annyi bajt, mint amennyit az elfojtott eszmék, szenvedélyek.” A román értelmiség toleránsabb része pedig amiatt bírálta az erdélyi magyarságot, hogy... túl passzív. A magyar újságírók próbálták bizonygatni, hogy a szigorú cenzúra és a közéletbe való tömeges bekapcsolódás nem fér össze, kizárja egymást. Arról nem is szólva, hogy az új román választójog egész Váradon csupán 2700 főt részesített a választás jogában! A Fő utcát (a Rákóczi utat) már elkeresztelték *Bulevardul Regele Ferdinandra*. A Szigligeti Színház is új nevet kapott: *Teatrul Regina Maria* (Mária Királyné Színház) lett belőle. Kellő számú román közönség hiányában akkor még csak magyar társulat szerveződött, és időnként román stagione-társulat látogatta a várost.

Váratlanul kitört vérhas-járvány borzolta a váradi kedélyeket, utcánként egy-két beteget ismertek el a hatóságok. A város piszkos volt, főleg a külvárosi utcák, amerre szüleim is laktak, tele szeméttel. Csatornázás sem volt, a járdák mellett úgynevezett „folyók” vitték el vagy hagyták ott a

szennyest vizet és a beléjük dobált hulladékot. Vérhason kívül többnyire súlyos lefolyású skarlát, tífusz, himlő, kanyaró is terjedt, ritkított bennünket, főleg külvárosi gyerekeket. A szomszédságunkban is több velem egykorú játszótársam vált a járványok áldozatává. Mi sem úsztuk meg a bátyámmal, de legalább életben maradtunk. Az úrszékes kocsik tartalmukat végigcsöpögtetve kocogtak keresztül a külvároson, maguk is terjesztve a bűzt meg a fertőzést. Egy Dancse nevű vállalkozó lyukas, túlcordultig töltött tartályokkal hordta el a kerti budik összegyűjtött tartalmát. A piacokon sok volt a rossz, éretlen, fertőzött gyümölcs. Nem az általános béke és boldogság éve volt tehát ez, még a bevonnult és „honfoglalással” elfoglalt románok számára sem.

1920 őszén elterjedt Váradon az álhír, miszerint Nagyszalonat Magyarországhoz csatolják, ezért kiüríti a román kormány. Más területek visszaadásáról is lábra keltek ellenőrizhetetlen ábrándhírek. A józan újságírók nem győzték

cáfolni ezeket, de hiába, mert hevesebb érzelmű magyar olvasók – ismeretlenek, névtelenül – megfenyegették őket és lapjaikat, hogy „elintézik” őket, mert közvetett módon „a románok érdekeit védelmezik”. Holott csupán a fölösleges bizakodást próbálták leszerelni, mert már akadtak, akik az álhír hatására elkótyavetyélték váradit javaikat, és Szalontára tódultak, hogy ott lehessenek, mire Horthy darutollas katonái átveszik a várost...

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR*

A szabadulás után sem könnyű

A nagyváradit Euro Foto Art Galériában december végén nyitottak meg egy tárlatot, melyen börtönökben – köztük a nagyváradiban – készült képeket állítottak ki. A délelőtti megnyitón sokan ültek a székeken, civil ruhában, így belelelt néhány percbe, míg e sorok írója rádöbrent: rabok között foglal helyet, akiket elhoztak az eseményre. A megnyitón beszélt Marius Paul Hliban igazgató, a börtön főparancsnoka és Dan Lele lelkipásztor is, a háttérben pedig ott volt Gabriel Țica főparancsnok, a fegyház nevelési és pszichoszociális részlegének aligazgatója, később őt kérdeztük egyebek mellett a váradit börtönről, az elítéltek társadalomba való visszailleszkedésének módjáról és nehézségeiről.

A Nagyváradit Fegyház a Büntetés-végrehajtási Intézetek Országos Igazgatóságának (Administrația Națională a Penitenciarelor) alárendelt intézmény, közintézményként a védelmi, közrendi és nemzetbiztonsági intézmények között tartják nyilván, tudtuk meg Țica főparancsnoktól. Mint mondta, a nagyváradit fegyház története 1868-ban kezdődött, akkor kezdték építeni a jelenlegi helyén. (A korábbi évszázadokban többnyire a várban tartottak fogva elítélteket.) Az évek során a börtön bővült, fejlődött. Jelenleg körülbelül 450-en laknak bent, ki előzetes letartóztatásban, ki elítélteként tölti itt büntetését maximális biztonságú, zárt vagy nyílt büntetés-végrehajtási fokozatban. A rabok többsége Bihar vagy Szilágy megyei, legtöbbjüket vagyon vagy személy ellen elkövetett bűncselekmény miatt ítélték el.

Felkészíteni a visszailleszkedésre

A fegyháznak a felügyelet mellett a társadalmi visszailleszkedést segítő kulcsszerepe is van, szögezte le az aligazgató, s megtudhattuk tőle, hogy a társadalmi reintegrációt segítő tevékenységek elsősorban azért fontosak, mert olyan elfog-

altságokat teremtenek az elítélteknek, melyek megelőzhetik újabb bűncselekmény elkövetését. A társadalmi reszocializációt segítő munkájuk során olyan tevékenységekbe vonják be az elítélteket, melyekkel segítenek megelőzni újabb bűncselekmények elkövetését. Figyelemmel kísérik azt is, hogy az elítéltekben megfelelő szemlélet alakuljon ki a jogrendről, a társadalmi együttélésről és a munkáról is, hogy ezzel is megkönnyítsék majdani visszailleszkedésüket.

A nagyváradit fegyházban három területen nyújtanak támogatást a majdani visszailleszkedésben, ezek az oktatás-nevelés, a pszichológiai és a szociális támogatás. Ezek alkalmazásakor figyelembe veszik az egyéni jellegzetességeket, szükségleteket, de a kockázatokat is, melyeket a bűnözői viselkedés jelenthet – tudtuk meg Gabriel Țica parancsnoktól. „Az oktatási programok részeként a tanulás mellett a képességek fejlesztésére, alkotó tevékenységekre és a szabadidő eltöltésére is figyelünk, hogy ezek során egy szociális, autonóm és felelősségteljes viselkedés kialakítását segítsük. Ezen belül tanfolyamokról, szakmai képzésekről, nevelő hatású, kulturális, vallási, sport- és szabadidős tevékenységekről és könyvtárhatalról beszélünk – sorolta. –

Pszichológiai és szociális támogatáson az összes olyan tevékenységet értjük, melynek célja szakszerű segítségnyújtás a büntetésüket itt töltő raboknak a lelki vagy szociális problémáik megoldásában, hogy ily módon is felkészítsük őket a közösségbe való visszatérésre” – tette hozzá.

A beiskolázás, képzés fontos oszlopa a reintegrációnak, elsősorban az írni-olvasni nem tudó vagy a közoktatásból kimaradt rabok számára. Elemi, általános és középiskolai szintű képzés is folyik a fegyházban, az oktatók, pedagógusok két tanintézetben dolgoznak a közösségben. Általában az elítéltek tíz százaléka, mintegy 50 ember tanul a fegyházban. „Azoknak, akik megtanulnak megfelelően írni, olvasni és számolni, vagy éppen szakképesítést szereznek, könnyebb lesz a szabadulásuk után munkát találniuk, és már a törvényes jövedelem megszerzése is segíthet abban, hogy ne kövessenek el újabb bűncselekményt” – mondta az aligazgató.

Foto: GHEORGHE TALPOȘ

Mivel Bihar többnemzetiségű megye, azt is megkérdeztük, előfordul-e és jelent-e gondot, ha az elítélt nem vagy csak nagyon keveset tud románul, s mit tesznek ilyen esetekben. Mint megtudtuk, hogy ha valamilyik nemzeti kisebbséghez tartozó vagy más nemzetiségű, például külföldi elítélt, előzetes letartóztatásban lévő nem beszél románul, akkor előbbiekkel a börtönnek a kisebbség nyelvét beszélő alkalmazottja, utóbbiakkal idegen nyelvet ismerő alkalmazott beszél. Eddig mindig sikerült áthidalni a nyelvi nehézségeket, sőt a jogszabályok egy része is elérhető négy különféle nyelven, mondta Gabriel Țica.

Az egyházak képviselőinek jelenléte is fontos a börtön életében, ezt a meggyőződés-, vélemény- és vallásszabadsághoz fűződő jogot nem szabad korlátozni. A fegyházban több felekezet képviselői tartják meg vallási szertartásaikat, és lelkipozást is végeznek. Egyértelmű, hogy a vallási értékeknek megvannak a megfelelőik a jogszabályokban is, ezért a vallási tanítások betartása segíthet szabadulás után a helyes és társadalmilag elfogadott életforma kialakításában, tette hozzá az aligazgató.

Börtön után munkát és lakást találni a legnehezebb

A fogva tartás idején tehát megteszik, amit lehet, de van-e lehetőségük a büntetés letöltése után követni a volt rabok sorsát, kérdeztük Gabriel Țicát. Mint elmondta, a szabadulás

Foto: CHRISTIAN FILIPESCU

után a fegyház személyzetének nincs semmilyen hatásköre a volt elítéltekkel szemben. Más intézmények sincsenek felhatalmazva arra, hogy figyelemmel kövessék a visszaüllesztés folyamatát vagy szükség esetén beleavatkozhatnak. „Azonban a szabadságvesztéssel járó büntetések letöltésének vége felé a legtöbb rab részt vesz a szabadulásra felkészítő programban. Ennek során tájékoztatják őket azokról a lépésekről, amelyeket meg kell tenniük a társadalomba való visszaüllesztésük érdekében. Megismertetik velük a reintegráció fogalmát és a szociális

támogatás alapelveit, ezek később megkönnyíthetik számukra a reszocializáció folyamatát. Pszichológiai tanácsadást is nyújtanak nekik a témában a visszailleszkedés érdekében, és megteremtik a lehetőségét annak, hogy szabadulásuk után is részesüljenek támogatásban” – fogalmaz az aligazgató.

Ţica parancsnok arról is beszélt, milyen gondokkal szembesülnek az egykori elítéltek szabadon bocsátásuk után. „A szakirodalomból is kiderül, hogy a legtöbbjüknek munkahelyet és szociális lakást szerezni a legnehezebb. Ennek két fő oka van, az első a volt elítéltek szakképzésének és munkatapasztalatának hiánya, a második a munkaadók bizalmatlansága. Nem titok: egyes alkalmazók kizárják őket a munkaerőpiacról. A szociális lakás megszerzése is nagyon nehéz, mivel ilyen kevés van, a várakozási lista hosszú, és az odaítélés szempontjai is megnehezítik a büntetett előéletűek lakáshoz jutását. Ha nem támogatják egy volt elítélt munkába állását és lakhatásának megoldását, nagyon rossz a kilátásai, kevés választja el őt egy esetleges újabb bűncselekmény elkövetésétől, a visszaeséstől” – jelentette ki a parancsnok.

Stratégia már van

Az, hogy egy társadalomban vannak rabok, annak a következménye, hogy állampolgárainak egy része áthágta azokat a szabályokat vagy megsértette azokat az értékeket, amelyeket ismernie és tisztelőben tartania kellene. Ahhoz, hogy csökkenjen a bűncselekmények száma, az alapoknál, azaz a családban és az iskolában kell kezdeni ezeknek az értékeknek és szabályoknak a tudatosítását, hogy már gyermekkorban bárki magáénak vallja őket, hívta fel a figyelmet az aligazgató.

A szakember szerint a visszaesők számának csökkentésében segítene egy olyan intézményi háttér megteremtése, mely valódi támogatást nyújthatna a börtönből szabadultaknak ahhoz, hogy a büntetésük letöltése után megtalálják a helyüket a társadalomban. A gondolkodásmódnak is meg kell változnia, hogy a volt rabokat ne rekesszék ki a társadalomból, ne marginalizálják őket.

GABRIEL ŢICA szociológiát végzett a Nagyvárad Egyetemen, a bűnözés megelőzése és a társadalmi beavatkozás témakörében mesterfokozatot szerzett Bukarestben, szociológiából doktorált a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Szerzőként és társszerzőként több tudományos cikket jegyez a foglyok társadalmi visszailleszkedésének témájában, könyve *Recidivism și excluziune socială* (Visszaesés és társadalmi kirekesztés) címmel jelent meg 2016-ban. Az Európai Börtönnevelési Társaság (European Prison Education Association) tagja. A Nagyvárad Fegyházban 2004-ben kezdett dolgozni nevelőtisztként, 2007-től 2017-ig a nevelési részleg vezetője volt, 2017 áprilisától aligazgató.

Jó hír, hogy az első lépésen már dolgoznak, kormányhatározattal jóváhagyták az Országos Reintegrációs Stratégiát. A második lépés hosszadalmasabb, nehezebben megvalósítható. Ha részünkről, tevékenykedjünk a társadalom bármely területén is, nem nő a befogadási készség a volt elítéltek iránt, bizonyos, hogy a kirekesztésük újabb bűncselekmények elkövetéséhez vezet, vezethet, hangsúlyozta a mentálisváltás szükségességét a parancsnok.

Mivel januárban a váradi önkormányzat jóváhagyta a fegyház lehetséges elköltözését Váradcsehíbe, arra is kíváncsiak voltunk, a parancsnok szerint milyen előnyökkel járhat az új hely. Az utóbbi években már többször felvetődött az ötlet, hogy Váradcsehíbe, a volt katonai lőtér helyére költöztessék a fegyházat. Az elképzelést több okból is jónak tartja Gabriel Ţica. Elsősorban azért, mert a másfél száz éves fegyház infrastruktúrája nem felel meg az európai uniós elvárásoknak, melyek a személyek büntetőeljárású követelményeire vonatkozó irányelveket tartalmazzák – ezeket az európai ajánlá-

sok és törvények szabják meg. „A cellák, a sétálóudvarok, a sportpálya, a szabadidős és reintegrációs tevékenységekhez használt helyiségek jelenleg nem felelnek meg ezeknek az előírásoknak, nincs megfelelő hely a járműveknek stb. A költözéssel a nagyvárad fegyház megfelelne az országos és az európai standardoknak mind infrastrukturális szempontból, mind a fogva tartás körülményeinek tekintetében. Ennek eredményeként kevesebb elmarasztaló ítélet születne az Európai Emberi Jogi Bíróságon a nem megfelelő börtönviszonyok miatt” – összegezte az aligazgató.

FRIED NOÉMI LUJZA

„Ahogy mesélni könnyebb”

Vida Gábor új kötetéről*

Kritika

Vida Gábor új regényében egyszerre otthonos és idegen az elképzelt tér: ugyanaz a narrátori személyesség hozza jóleső közelségbe, mint amelyik időről időre megfelelő távolságtartásra inti olvasóját. Mintha mi is bevonódnánk az elbeszélő kamaszkori természetfelfedezés-játékába; az ismerős tájat épp csak magunk mögött hagyva merőben eltérő törvények felségterületére érkezünk, ahol alakítói nem, csak szemléltői lehetünk a történéseknek. A regény első felében felbukkanó vadles-epizód így válik az elbeszélés központi motívumává: az *Egy dadogás története* ugyanis úgy járja körül a család és a szülőföld elbeszélhetőségének kérdését, hogy a szemlélődést jelöli ki a múlt megértésének szerzői és olvasói stratégiájaként.

Már a cím is ezt, a megfigyelés kitüntetett szerepét vetíti előre. A dadogás miatt jobbra magába forduló kisfiú éppen beszédhibája folytán jut az elbeszélés (írás) képességének birtokába; és saját Bildungsroman-történetével párhuzamosan egy rendszer széthullásának jellegzetes élethelyzeteit is az olvasó elé tárja. A regény társadalomkritikai éle nem választható szét a családtörténettől, hiszen a narrátor szubverzív módon azt mutatja meg, hogy a társadalmi hanyatlás a család működésének disszonanciáival áll egyenes arányban.

A fülszövegben kiemelt frázis („*Szülőföldet akartam írni magamnak*”) alapján joggal gondolhatná az olvasó, hogy Vida Gábor regénye a népszerű Erdély-elbeszélések sorába illeszkedik. Ennél azonban jóval rétegzettebb a narráció problémafelvetése, amely a beavatástörténetek identitás-kríziseit, valamint az önéletírás lehetőségességét és az írói hitelesség kérdésfelvetéseit egyaránt tárgyalja.

A „*Hogyan beszélhetnék én önmagamról?*” kérdés megválaszolása már nem csupán azért jelent problémát, mert a narrátor fizikailag képtelen tisztán ejteni a szavakat. A dadogás sokkal inkább valamiféle metafizikai szinthez kapcsolódik, hiszen az

önazonosság és az otthon alapvető konfliktusai jócskán túlmutatnak a rendszer zsarnokságán, és az olyan konstrukciókban ragadhatók meg, mint a nemzeti és felekezeti identitás, vagy éppen a különböző történelemszemléletek, s e fogalmak mentén a címben jelzett kommunikációs elégtelenség újabb értelmezési lehetőségeihez jutunk el. Innen nézve válik világossá a narrátor álláspontja, aki nem az elnyomó rendszerekről szóló megszokott diskurzust mondja fel újra, hanem azt mutatja meg, hogy a közösek hogyan termelik újra önnön kilátástalanságukat.

A regény tizenkilenc, kijelentésszerű fejezetcíme az életrajz egy-egy jelentős vonatkozására irányítja az olvasó figyelmét. A családi kapcsolatokra, életterekre, földrajzi-etnográfiai régiókra, az egyén fejlődéséhez köthető fogalmakra vonatkozó felsorolás értékek rendszerévé áll össze a tartalomjegyzékben.

Mindezen koordináták közül egyértelműen a család a legmeghatározóbb közeg. Nem véletlen, hogy a regény alaphangját az apa és a felnőtt novellista fia közötti párbeszéd adja meg: „*DE-vel nem kezdünk mondatot, nyilatkoztatta ki apám, én pedig azonnal rávágtam, hogy: de.*” Az irodalom feje-

zet nyitányában tovább árnyalódik ez a helyzet: „*Sose tudtam apámnak elmesélni, hogy mit jelent az írótság.*”

Innentől kezdve a regény az íróvá válás történeteként is olvasható: mintha minden epizód, szereplő, megszólalás egyetlen pontban, az írás mozzanatában sűrűsödne össze: „*DE-vel nem kezdünk mondatot*” – ezzel nyit a regény, és „*De*”-vel zárul, mintha az elbeszélés folyamatos jelen időként tételeződné. Az írás jelenéből tekintünk vissza az egyes fejezetekben rekonstruált élethelyzetek jelen idejéhez; ez a perspektívakezelés egyszerre foglalja magában a szemlélődés és a felidézésen keresztüli értelmezés mozzanatát.

A narrátor egyes életkorait úgy rekonstruálja, hogy az adott szakaszt az elbeszélés jelenéből, a jelenvaló tudáshorizont felől szemléli. Az emlékezetben megmaradt élmények és helyzetek ilyen módon egy tágabb kontextusban, társadalmi-politikai összefüggéseikben jelennek meg.

Az erdélyiség kérdését leginkább a család felmenőinek különbözősége szemlélteti. Egyik részről adott az otthon, az Alföldhöz tartozó Kisjenő társadalmi berendezkedése, amellyel szemben tételeződik Barót, azaz a Székelyföld: „*Itt nincsen semmi*” – summázza a székely nagynéni a két régió összeférhetlenségét. A Baróton töltött vakációk a másság tapasztalatával szembesítik a főhőst, partiumi barátai még hetekig rácsodálkoznak tájszólása miatt.

Honnan kezdődik Erdély? – ehhez a kérdéshez térünk vissza a katonaság kapcsán is, ahol a laktanyába zárt tisztok történetei a térségről szóló diskurzusok széttartását szemléltetik. Ebből a szempontból érdekes párhuzamot von a narrátor saját beszédhibája és Ceaușescu titkolt dadogása között: a franciatanár, aki a főhőst felkészíti a bölcsészettudományi kar felvételi vizgájára, elárulja, hogy a „konduktor” jellegzetes kézmozgásával tulajdonképpen beszédének ad ütemet, hogy leplezze fogyatékoságát. Ironikus, ahogy az írói ambíciókat tápláló fiatal történetmondó és a megalomán vezér egymás mellé kerül, és talán ez a párhuzam jelentőségteljesebb, mint azt gondolnánk: „*Senki sem találhat ki magának szülőföldet a semmiből, mindenki hozott anyagból dolgozik*” – állítja az elbeszélő, mintegy szemléltetve az önéletírások és egyáltalán az emberi történetmesélés objektivitásának alapvető és áthidalhatatlan hiányát.

Ebbe a hozott anyagba a másság megélésén túl azok az irodalmi referenciák is beletartoznak, amelyekkel a regény egyértelműen kapcsolatban áll. A *Tüskevár* és az *Iskola a határon* meghatározó olvasmány- és létélmények: egyik a természetszemlélésben, másik a bentlakásos iskolában, majd a katonaságban segít tájékozódni a határhelyzetek sajátos mitológiájában.

Az írói kibontakozásban az irodalmi előképek mellett megjelenik egy jelentős mentor, Cs. Gyimesi Éva, a kolozsvári bölcsészettudományi oktatás kiemelkedő egyénisége. A felvételi vizsga, a bölcsészlet első tapasztalatai özszemosódnak az ő nevével, illetve a forradalom előtti és közvetlenül utáni erdélyi értelmiségi pályamodell perspektíváival. Nem véletlen, hogy a kötet éppen kettejük párbeszédét idézi meg a regény zárásában: „*Mivel szeretnél foglalkozni, kérdezte Cs. Gyimesi Éva (...)* *Mondtam neki, hogy könyvet fogok írni. Miről szól majd, kérdezte, én pedig rávágtam, hogy természetesen az egészszről.*”

Az *Egy dadogás története* így, metaregényként tárja fel önmagát olvasója előtt: az emlékezés és ezáltal történeteink viszonylagosságára, valamint az önélet- és történetírás tökéletlenségére hívja fel figyelmünket úgy, hogy mindeközben folyamatosan reflektál az íróvá válás folyamatára, amely jelenidejüként tételeződik, hiszen ezen mozzanat magában hordozza önmagunk újra- és újraírásának lehetőségét is.

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

* Vida Gábor: *Egy dadogás története*. Magvető, Budapest, 2017.

Lelkünk rá

(mottó) „a lélekkel együtt a test is megadta magát”

Előbb csak a vágóasztalomon található tavalyi felbontatlan lakbér megadóbevallás borítékot tettem-vettem-illesztettem, mégsem lehet úgy nekimenni egy könyvnek, hogy nő, s akkor első, de nem is közös látásra már szeretjük, pedig lehet, amúgy mi más lenne az első látásra, aztán innen már attitűd-váltás csapott be, felvágtam egy minden bizonnyal kedvezményes kölcsönt reklámozó ánégyes lapot könyvjelző hajszállakká, s így vágtam neki a folytatásnak, de ez is kevésnek bizonyult, nem tudtam mindent kijegyzetelni, ami szerintem fontos, végül megtanultam az egész könyvet kívülről belülré; de persze ilyenkor sajnálom ám, hogy nincs már **ep**, hogy beemelje ezt a tudást a női Kánaánból a magyar kánonba, ahogy én is itt majd persze, Király Kinga Júlia könyvéről* megteszem a magam kísérletét.

Mondjuk, de nem tehetem, hát írom, hogy a véggel lesz érdemes kezdeni, nevezetesen hány ember lett (sőt lesz!) értelmesebb, (hát írom!) egészségesebb ettől a mondjuk ki: regénytől.

Hányan tudják megvetni a lábuk így akárhány évesen is és ezt mondani: „És most mégis itt voltam.” (113. oldal) *Most. Voltam.* S ezzel megadva minden létező és nélkülözhetetlen paramétert: indul, zajlik és be is fejeződik e könyv! KKJ hús és vér szereplőket teremt rögtön az első oldalon, meg hozzá megfelelő démonokat is! Használja, majd kiüríti, lemezteleníti őket, és szép lassan megszabadul e névre, megnevezésre talált démonaitól és visszatér saját magához.

Mi meg közben szemtanúi lettünk egy teremtés nővé, felnőtté és emberré válásának. Máris megérte volna!

Nagyon nehéz úgy regényt olvasni, hogy ismerem a hazugságokat. Amikről szólna, amikről elvárhatnánk, hogy szóljon egy *ilyen* regény!

Ez a regény azonban hamar testet ölt és eszmél is magára, benne az alkotója is saját történelmi szövetestére. KKJ bátran, ám könnyed mozdulatokkal – és hát örömmel! – távolítja el viaszos tapasztként működő mondataival az elmúlt bő negyedszázad reumatikus fantomfájdalmait a saját önfelfogásának útjából („a hősnek hitt férfiak tisztelete tart távol elsősorban önmagunktól” 140. o.). Hamarosan eljön majd az ideje megjelölni azokat az alkotásokat, melyek majd az új irodalmi s azon belül is az új prózai század megszületésénél fontos szerepet játszottak. Ez a könyv szerintem mindenképpen ott kell majd legyen. Az írás ismét az önmagára találás eszköze, az alkotás az önmagára lelés, a saját élményekben való otthonteremtés eszköze. Az emlékek megírhatóságának a százada vagy legalábbis évtizedei jöttek el ismét. A társadalmi feldolgozás ideje vagy elmúlt már ismét, vagy soha nem is volt szükség rá!

És mindezekkel együtt a könyv élvezetes, olvasmányos, megcsinált.

Meg teli van ilyen csapdákkal, hogy „Már egy hete csak....” és akkor már nincs kijárat belőle, már csak a beleélés van, és igazából ez benne a road movie (persze jobban szeretném snow movie-nak olvasni, ha a címet komolyan vesszük, ám minden nekem sem járhat ingyen!), ezért kell olvasni csak tovább és tovább (jaj, de jó, szól belém az élet: „*Mindig tovább, mindig tovább csak menni kell*” – Szeder-Szabó Krisztina hangján!)

Néhány jól sikerült fejezete több mint az egész. Több, jobb, szárnyalóbb. Akárcsak az északi összetett sífutásba, KKJ többféle mesteri (pl. balladai ismétlés, sűrítés, mágikus realizmus stb.) húzással játszik és játssza el nekünk a p(r)ózát. Igazából bármibe belekezdhette, kitűnően írta meg, de egyelőre talán jobb, ha nem tudjuk (meg), mire képes! Nem vagyok biztos benne, hogy érettek vagyunk rá!

Az egész könyv anyagának felépítése egyszerű és átlátható: múlt, jelen és lélek. Így haladunk. Egyre csak befelé, ahol majd fogást találunk magunkon. A legjobb fejezetekben megvalósul: az igazi szövegtest a soul movie, már-már az élet maga: bejárjuk a múltat a jelenben és lélekké leszünk!

Mint a hittanóráról túlkorosságuk miatt sorra eltiltott kisgyerekek bölcsessége az elsőáldozás utáni kakaózás közben, villannak fel elemi igazságok itt („Felnőttnek akartam látszani, mert szíven ütött, hogy nem bízik bennem, hogy a földhöz, ami a számára a legnagyobb kincset rejtegette, még kicsinek tart” – 33. o.; „emlékeinket másnak hajkurásztuk (...)” – 125. o.; „hogy már ne is tudjam,

ki vagyok” – 140. o.; „a magamról való tudás legalább annyira repetitív, mint a hibák, amiket minduntalan elkövetek” – 153. o.; „miközben persze irigykedtem is, hogy úgy birtokol engem, ahogy én magamat soha” – 189. o.; „hogy teszem ebbe az egyetlen darabkájaiba szuszakoljam a teljes integritásomat” – 193. o.; „szerettem volna újra eljutni önmagamhoz” – 194. o.; „vigasz az idegen sóhaj” – 275. o.). Vagy ahogy Nádas Péter *Saját halálában* mondja: „A lélek emlékezete nélkül a test nem érthető.” (34. o.)

Lelkünk rajta, ha nem merünk alámerülni e kitarulkozó tudásban.

Hrapka Tibor borítója szép, de úgy érzem, a funkcionalitása túlságosan egyirányú, lezáró, egyszerűsítő ígéretet tesz az olvasónak. Ezt érzem a fülszövegek kiválasztásánál is. S bár a könyv szépen jelzett fejezetekből áll, még sincs tartalomjegyzék, pedig a fejezetcímek fontos szerepet játszanak az egészben.

SALL LÁSZLÓ

* Király Kinga Júlia: *Apa Szarajevóba ment* (regény). Pesti Kalligram, 2017.

Madarat táncáról

Nagyváradon valami nagyon jó és fontos történik. A szemünk láttára, előadásról előadásra alakul át egy tánc-együttes színházzá, egészen pontosan táncszínházzá, remekül ötvözve a hagyományos néptáncot a kortárs táncal. Három kiváló koreográfus: Brugós Sándor Csaba, Györfi Csaba és Tőkés Imola teremt hagyományt, 21. századi táncszínházat alkotnak, megőrizve az értékeket. A táncosok pedig fáradhatatlanul tanulják ezt a dinamikus, élő színházi nyelvet és formát. Számos néptáncgyüttes műkö-

dik Erdélyben, táncszínház viszont kevés, kőszínházban talán egy sem. A Szigligeti Színház a nehezebb utat választotta, amikor a Nagyvárad Táncgyüttest a táncszínház felé vezette, de látván az előadásokat, a nézők számát, illetve a fiatalok vonzódását ezekhez a produkciókhoz, a legmegátalkodottabb hagyományör-

ző is beláthatja: így lehet és így érdemes átörökíteni a népit a városi kultúrába.

A *Senki madara* a szó legjobb értelmében táncszínházi előadás, melyben magában a népi és a kortárs a legmagasabb színvonalon van képviselve és alkot nagyszerű egységet, ötvözetet. Tóth Tünde rendező Szabó T. Anna meséje nyomán a mai kor kérdéseit megfogalmazó előadást állított színpadra. Két mondavilág, kultúra, két életforma találkozik a térben és időben, hogy mindegyik kövesse a maga útját. A művész a szabad, de magányos repülést választja, az alkotás örömétől megfosztott pedig a beilleszkedést.

Tátos (l nélkül) magyar népmesei figura, míg Tori, a leánnyá lett darumadár a japán mondavilághoz tartozik. A fiú ismerkedik a világgal, a faluval és várossal, szerelemmel, művészettel. A lány más kultúrából, más életmódból érkezik, rajzaiban olvad össze az ő régi és új világa. A szerelem mindkettőjük új tapasztalata, de elválásuk sorsszerű. Az alkotás magányos folyamat.

Izgalmas, ahogy megmutatkoznak a kulturális különbségek és hasonlóságok. A daru megjelenik mind a magyar, mind a japán mondavilágban, többé-kevésbé ugyanazt jelentve: a szabadságot. A táltos, esetünkben Tátos, az erős, de testi és lelki gyógyításra, csodákra képes férfi is megtalálható mindkét kultúrában.

A *Senki madara* szereplői élhetnék napjaikat akár japán faluban is, de a juhászcutya, a juhok, a nyáját terelő juhász a magyar mesék, balladák főszereplői, úgyhogy nem nehéz arra a döntésre jutni: a jelképes japán fa ellenére ez bizony magyar falu. A város is lehetne Tokió vagy Budapest, akár Bukarest, de úgy gondolom, mégis Várad. Erre utal, hogy egy adott pillanatban a mesélők műveltségi versenyében a Körös-parthoz kötődő több név is elhangzik.

A mesélők is a népi kultúrák részei, az előadásban Trabalka Cecíliára és Brugós Sándor Csabára hárul a nehéz feladat, de inkább előbbire. Trabalkában tehetséges színészt és zeneszerzőt fedeztünk fel. Humora, mozgáskészsége, szövegértelmezése megerősíti, jó döntés volt szerződtetni őt. Másik felfedezésünk, a Tátost alakító Kacsó Bálint József fiatal tánc-

művész, aki nemcsak mozgásával, de arcjátékával is meggyőző. Brugósról és Tőkés Imoláról rég tudjuk, hogy nagyszerű táncosok, koreográfusok, és színészek sem utolsók. Györfi Csaba is bizonyította már, hogy nagyon tud táncszínházat koreografálni.

Cári Tibor UNITER-díjas komponista több előadásban kényeztetett el kife-

Senki madara

Szabó T. Anna meséje nyomán

Rendezte és színpadra

alkalmazta: Tóth Tünde

Koreográfus: Brugós Sándor Csaba, Györfi Csaba, Tőkés Imola

Zene: Cári Tibor, Trabalka Cecília

Díszlet: Rákay Tamás

Jelmez: Cristina Breteanu

Videomontázs: Izsák Előd

Színész: Trabalka Cecília

Táncosok: Brugós Sándor Csaba, Forgács-Popp Jácint, Kacsó Bálint József, Kerekes Dalma Gabriella, Pintea Carmen Theodora, Schmith Nándor Gyula, Szabó Enikő Ágnes, Szabó Mercédesz, Szerefi Ilona, Szőnyi József, Timár Tímea, Tőkés Imola, Vizeli Dániel

Gyerekszereplő: Benedek Dávid

Zenészek: Bartalis Botond, Dallos Levente, Székely István, Székely Boglárka, Szukits Éva, Veres Lóránt, Trabalka Cecília

jező, beszédes, szellemes zenéjével, ezúttal nagyszerű muzsikájában összefonódnak a keleti és magyar taktusok.

Cristina Breteanu jelmezei azon túl, hogy szépek és funkcionálisak, mintegy bevezetnek a magyar és japán mondavilágba. Dicséretre méltók Rákay Tamás díszletei, színpadképei, a város és a falu képeit jelenítve meg szuggesztíven.

Tóth Tünde színpadra állításában a *Senki madara* a felvetett kérdéseken túl, drámaian szép pillanatokban, de sok humorral, derűvel mesél szerelemről, magányról, a falu meghittségéről, a város zajos forgatagáról és nem utolsósorban az alkotásról. Megmutatja az egyén különlegességét, a csoport, ha úgy tetszik, a társadalom húzó, egyben beolvasztó erejét. Tori a művészetbe, Tátos a közösségbe menekül. A lány madárként röpköd tovább, a fiú nevébe sosem kerül vissza az „l” betű.

Talán azért sem kapta meg, mert nem volt elég erős hozzá. A rendező nagyszerű ritmusérzékkel változtatja a jeleneteket, a mesélők szerves részei az előadásnak, az eredetiben elhangzó kortárs japán vers erősíti a történetet. A szereplők mindegyike hitelesen, magas tánc- és színpadi tudással látja el feladatát. Több szerepben, különböző koreográfiákban mutatják meg tehetségüket és tudásukat.

Őszinte és szerethető előadás a nagyváradi *Senki madara*.

SIMON JUDIT

Senki nem ártatlan, senki nem gonosz

Martin McDonagh: *Három óriásplakát Ebbing határában*

„Megerőszakolták, miközben haldoklott.” „Még mindig nem tartóztattak le senkit?” „Hogy lehet ez, Willoughby rendőrfőnök?” – ezek a rövid, velős üzenetek olvashatók a Missouri állambeli Ebbing kisváros határában, egy elhagyatott út mellett álló óriásplakátokon. Kiötlőjüknek, Mildred Hayesnek (Frances McDormand) nem áll szándékában szó nélkül hagyni azt aényt, hogy a lánya brutális meggyilkolásának ügyében a rendőrség finoman fogalmazva nem áll a helyzet magaslatán. Martin McDonagh filmje – a legjobb filmnek járó Oscar-díj egyik jelöltje és esélyes várományosa – elvéte sem moralizál, karaktereit messze túlvezeti a várt sztereotípiákon, mindeközben kegyetlenül, véresen szórakoztató.

A címben szereplő három óriásplakát szövegét Mildred alaposan átgondolta. Nincs benne rágalmozás, csak néhány, rendőrségi dokumentumokkal igazolható tény, illetve két egyszerű kérdés. A plakátok bérlését kifizette, jogi alap az eltávolításukra nincs. Hogy aztán mennyire jogos

Willoughby rendőrfőnököt (Woody Harrelson) személyesen vonni kérdőre a nyomozás eredménytelenségéért, vitatható, és az is tény, hogy Ebbing városának jóra való lakói nem nézik jó szemmel a tévéhíradóba is bekerülő plakátakciót. Ám Mildred hajthatatlan, és hiába is mutat a rendőrfőnök megértést irányában, nem mond le tervéről: azt reméli, hogy ha nem engedi a hét hónappal azelőtti gyilkosságot kikopni a köztudatból, kényszerítheti a hatóságokat, hogy ne álljanak le az ügygel.

A *Három óriásplakát Ebbing határában* Martin McDonagh-nak csak a harmadik nagyjátékfilmje, de a színház

Valamit tenniük kell – Woody Harrelson és Sam Rockwell

világából érkezett brit rendező-forgatókönyvíró nevét már a szakma és a közönség is jól ismeri. 2005-ös rövidfilmje, a *Six Shooter* Oscar-díjat ért, első nagyjátékfilmje, az *Erőszakik* (*In Bruges*) pedig a kétezres évek egyik legkellemesebb meglepetését tartogatta a moziba járóknak. A *Három óriásplakátot* is feketekomédiaként szokás emlegetni, és bár az igaz, hogy feketébb nehezen lehetne, viccesnek is elég gyakran vicces, ám komédiának meglehetősen tragikus. McDonagh tehetsége éppen abban áll, hogy a nemritkán végletesen erőszakos képsorok nevetető párbeszédekkel és súlyos emberi érzelmekkel alkotnak furcsa háromszöget. A film egyik nagy erőssége, hogy minden percben képes meglepni a nézőt: ne tápláljunk illúziókat, azzal ellentétben, amit láthatatlanban gondolnánk, ez nem egy újabb *Elcserélt életek*, nem az embertelen, korrump hatóságokkal a végsőkig dacoló és gyermekéért mindent feláldozó, elnyomott nő története. Frances McDormand szabadszájú Mildredje éppúgy harcol a saját lelkiismeretével, mint az impotens rendőrséggel, és nem megy a szomszédba egy kis önbíráskodásért. Az eleinte „főellenségnek” tűnő Willoughby seriff pedig a film legemberibb és legszerethetőbb figurája. A cselekményszálak a legváratlanabb helyeken futnak össze, és a szereplők a legváratlanabban reagálnak az eseményekre vagy éppen egymásra, miközben a film hangulata folyamatosan, gyakran egyetlen jeleneten belül is változik: nevetésből döbbenetbe,

Nem kellene packázni Mildreddel –
Frances McDormand

meglepetésből sírásba fordul oda-
visza, hullámvasútszerűen.

Ahol a forgatókönyv gyengeségei kiütözköznének – a néhol kínos, humorosnak szánt párbeszédéknél, illetve a számos, megmagyarázhatatlanul tökkelütött szereplőnél –, ott derül ki igazán, hogy mi is alkotja ennek a filmnek a gerincét. A főszereplők alakításai önmagukban is elegendők lennének ahhoz, hogy szükség esetén kihúzzák a csávából a *Három óriásplakátot*. McDormand semmit sem veszített az erejéből a *Fargo* óta, ami-
ben 1996-ban Oscar-díjat kapott a mindenórás rendőrnő megformálásáért. Mostanra pedig, hogy már koránál fogva is igazi veteráná lépett elő – fanyar mosolya, vizenyős, kék szeme ezer zseniálisan megírt replikánál is többet mond. Harrelsonnal, aki a seriff szerepében cselekményben és karakterben is kiegyensúlyozza a természeti csapásra hajazó Mildred személyiségét, mehökkentően rokonszenves párost alkotnak. A két elemi erejű, nyers és

Három óriásplakát Ebbing határában (*Three Billboards Outside Ebbing, Missouri*), USA, 2017

A forgatókönyvet írta és a filmet rendezte: Martin McDonagh

Fényképezte: Ben Davis

Zene: Carter Burwell

Szereplők: Frances McDormand, Woody Harrelson, Sam Rockwell

őszintén emberi alakítás a film fő mozgatórugója, de nem feledkezhetünk meg Sam Rockwellről sem (hogy lett már 49 éves?), aki a mániákusan erőszakos, rasszista, mégis anyámasszony katonája rendőr, Jason Dixon szerepében a film egyik legmeredekebb karakterfejlődését mutatja be.

Aki látta az *Erőszakikat*, az a néhol rajzfilmszerűen eltúlzott erőszak és a megszámlálhatatlan szitokszó mögött-között most is mélységesen emberi filmre számíthat. A főbb szereplők bármelyikével könnyű együtt érezni: ki mondhatja el magáról, hogy minden nap túlcserélő szeretettel búcsúzik el munkába menet a családtagjaitól, minden alkalommal bölcsen gondolva arra, hogy a sors akár úgy is hozhatja, hogy többé nem látja őket? Vagy hogy maradéktalanul képes nap mint nap teljesíteni a hivatását? Vagy hogy könnyedén megéli a felnőtt létet, és felelősséget vállal minden tettéért? McDonagh karaktereinek is

Jöhet a második Oscar? –
Frances McDormand

vannak hibái, de egyikük sem alapvetően gonosz vagy jó. Miért megy keresztül páförduláson a velejéig kegyetlen Dixon rendőr, miután az ő élete is a feje tetejére állt? Miért nem adja fel bosszúkampányát Mildred, amikor már az egész közösség ellene fordul – részben jogosan –, és valószínűleg saját lelkiismerete is az ellenkezőjét diktálná? Meglepő módon sok mindenre a szeretet és az empátia a válasz. De ebben a filmben még azt is elhisszük, hogy a szereplők mindezt valóban a poén kedvéért teszik.

Krusovszky Dénes

Törzsasztal költő, szerkesztő

Debrecenben született 1982-ben. 2004-ben első kötete a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirdetett Édes anyanyelvünk pályázaton megosztott harmadik díjat kapott vers kategóriában. Alapító tagja volt 2005 és 2009 között működött Telep Csoportnak, korábban a Puskin Utca és az Ex Symposion irodalmi folyóiratok, illetve a József Attila Kör világirodalmi sorozatának szerkesztője volt.

2008-ban Móricz Zsigmond ösztöndíjas, ugyanabban az évben Junior Prima díjas magyar irodalom kategóriában. 2017-ben Zelk Zoltán díjat kapott.

2014-től alapító főszerkesztője a Versum külföldi költészettel és műfordítással foglalkozó online világirodalmi folyóiratnak. Tagja a József Attila Körnek és a Szépirok Társaságának.

Önálló kötetei:

Az összes nevem, versek, Széphalom Könyvműhely, 2006

Elromlani milyen, versek, Kalligram, 2009

A felesleges part, versek, Magvető Könyvkiadó, 2011

Mindenhol ott vagyok, gyerekversek, Magvető Könyvkiadó, 2013

A fiúk országa, novellák, Magvető Könyvkiadó, 2014

Kíméletlen szentimentalizmus, esszék, kritikák, L'Harmattan, 2014

Elégiazaj, versek, Magvető Könyvkiadó, 2015

KRUSOVSZKY DÉNES

Engem az irodalom teljessége érdekel

Kőrössi P. József (■): *Krusovszky Dénes a Törzsasztal eddigi legfiatalabb íróvendége. Tudtam, hogy létezik ilyen költő, azt viszont nem, hogy kiváló novellista is. Számomra igazán nagy élmény a Törzsasztal azért is, mert olyan írókat hozok, akiket, esküszöm, különben nem olvasnék. Találkoztam már Dénes írásaival az Élet és Irodalomban, verseivel főleg, de hogy mekkora kaliber, föl se fogtam addig, amíg el nem olvastam a könyveit, amik eddig megjelentek, és amelyekről most beszélni fogunk. 1982-ben született, és 2004 után, amikor az első könyve megjelent, az Édes anyanyelvünk pályázaton megosztott harmadik díjat kapott, azóta folyamatosan elementáris dolgok történnek az ő írói pályáján. Sorra jelennek meg a könyvei, és ezekkel sorra komoly sikereket ér el. 2008-ban Móricz Zsigmond-ösztöndíjas volt, ez még nem olyan nagy dolog, ezt szinte minden fiatal író meg tudja kapni, ám ugyanebben az évben Junior Prima díjas volt magyar irodalom kategóriában; s nagyon fiatalon József Attila-díjas költő. Még soha nem találkoztunk. Pár órája futottunk össze – nem véletlenül – a határon –, ott találkoztunk, majd külön-külön jöttünk Váradig. Ez is ritka. Úgyhogy én is most fogom őt megismerni, remélem.*

Debrecenben születél. Én, amikor jövögetek szerzőkkel Budapestről Váradra egy kocsiban, és ha ezek a szerzők történetesen Debrecenben születtek, vagy onnan származnak és költöztek később az ország más részére, ahogy közeledünk, egyre idegesebbek lesznek, és egyre jobban szidják Debrecent. Neked milyen a viszonyod a várossal?

Krusovszky Dénes (▼): Speciális. Debrecenben születtem, de nem ott nőttem fel, hanem Hajdúnánáson. Debrecentől 40 kilométerre van, ami nem túl sok, de volt egy időszak, amikor vonattal majdnem négy és fél óra volt, ami vicces. De hát Debrecen vonzáskörzetében van, odaköltöztek a szüleim a nyolcvanas években, ott kaptak állást, ott tanítottak. Aztán apám az egyetemen kezdett tanítani, akkor ő elkezdett visszafelé járni, de mi maradtunk Hajdúnánáson. Ott

nőttem fel, ott végeztem a gimnáziumot. Debrecenbe mindig csak bejártam. És amikor a bátyám Debrecenbe ment egyetemre, az ő albérletében elég sokat voltam, szóval van egy elképzelésem a városról, egész gyerekkoromban sokat jártunk be. Már Budapesten voltam egyetemista, akkor költöztek be a szüleim Debrecenbe, úgyhogy megint oda járok hozzájuk. Látogatom őket. Így az a kényelmes viszonyom van Debrecenrel, hogy egyszerre ismertem és voltam kívülálló benne. Kicsit turista-ként mozgok Debrecenben.

Borbély Szilárd Debrecen-képét ismerem. Téreyvel is sokat beszélgettem Debrecenről, de ahhoz a lelkesült nemszeretéshez, ami bennük van Debrecennel kapcsolatban, nekem igazából nincs közöm, távol éreztem magam tőle.

Nemrég találkoztam Károlyi Csabával, és ő mondta, hogy így a debreceni írók, úgy a debreceni írók; akkor mondtam neki: jó, jó, mondhatja nekem, de én nem vagyok debreceni. Azt mondta: de. Mondtam, hogy nem vagyok, mert ugyan ott születtem, de nem éltem ott soha. Erre azt mondta, nem az számít, hogy hol születél. Van olyan nézőpont, ami szerint debreceni író vagyok, de szerintem nem.

■: *Tisztáztuk és terjeszteni fogjuk, hogy nem. Ugorjunk egy nagyot. Van egy Telep Csoport, amelynek alapítója vagy.*

▼: Ez fiatal költők önszerveződő csoportja volt.

■: *Néhány nevet mondjál.*

▼: Pollágh Péter, Sopotnik Zoltán, Nemes Z. Márió, Dunajcsik Mátyás, Szabó Marcell, Sirokai Mátyás, Deres Kornélia, Bajtai András.

■: *Minden korosztály, nem szeretek nemzedéket mondani vagy generációt, mert szorosabb kapcsolódást jelent, de végül is minden „nemzedék” igyekszik egy csoportot, társaságot, csoportosulást létrehozni. Miért van erre szükség?*

▼: Ez önmagától értetődő módon kezdődött. Van egy háttértörténet, nagyjából az én középiskolai éveim, nem volt benne mindenki a csoportból, de volt egy mag, kamaszként ismerkedtünk meg a sárvári táborban, ami viszonylag híres dolog. Minden évben megtartják Sárváron a Kárpát-medencei középiskolai költők és írók találkozóját. A '70-es évektől a mai napig működik ez. Fontos találkozási helye lett írói ambíciókkal rendelkező kamaszoknak. És azokban az években, amikor én ott voltam, ez '98, '99 és 2000, ott többekkel találkoztam a későbbi Telep Csoportból. Kialakult egy kezdeti barátság. Ez mindig áprilisban volt, eltöltöttünk pár napot, utána haza kellett menni az ország különböző pontjaira, és aztán nem találkoztunk, legfeljebb egy év múlva – ugyanott. De ez mégis meghatározó volt. És az volt még meghatározó, hogy milyen szerzőkkel találkoztunk, kik voltak a zsűriben. Mezey Katalin volt az egésznek a szervezője. Amikor középiskolás költőjelöltként oda kerültem, Kemény István volt az egyik zsűritag, ő nagy hatással volt mindenkire, meg hát Térey, Vörös István, Peer Krisztián.

■: *Ők Mezey Katinak az első csoportjából, az első sárvári kör tagjaiként ismertek.*

▼: Igen, ők ezt a sárvári dolgot átmentették, és volt elég hosszú ideig egy budapesti asztaltársaság, összejártak. Én már nem láttam, csak tudtam róla. Aztán a későbbi Telep Csoport tagjaival találkoztam az ELTE bölcsészkaron, vala-

hogy a folyosón összefutottunk, és felismertük egymást, hogy előtte pár évvel Sárváron ezt meg azt csináltuk. A következő lépcsőfok egy JAK-tábor volt Szigligeten, az alkotóházban a József Attila Kör tábora. Mindig vannak versszemináriumok. És volt egy év, amikor Marno János volt a szakértő, aki a fiataloknak a verseit birizgálta, én pont nem voltam, a többiek, akik később a Telepet alkották, ott voltak, és azt találták ki, hogy ezt a nyári versszeminárium dolgot hetente tartani kellene Pesten. Egyikünk albérletében találkoztunk. Följött Marno is, meg más szerzők, kibeszéltük a verseinket. Abban a lakásban kezdett körvonalazódni ez a dolog. Onnan indult ki, hogy olvassuk egymás verseit, beszélünk róla, de jó lenne, ha lenne valami felülete, pár nappal később nyugodtabban vissza tudnánk olvasni ezeket a szövegeket, akár jegyzeteket is el tudnánk helyezni. Kitaláltuk, hogy csináljunk egy blogot, a versszemináriumot folyamatossá tenni az online térben.

■: *És nyilvánossá tenni, gondolom.*

▼: Igen. Eleinte az volt a fő elképzelés, hogy az esteken elhangzó verseket folyamatosan újra tudjuk olvasni. És mindenki föltette másnap, amit felolvasott pénteken, a következő heti találkozóig ott lehetett olvasni, meg jegyzetelgetni. Egymásnak szántuk, csak nyilván a blog könnyen hozzáférhető felület, és azt vettük észre, kezdik olvasni az emberek, kezdenek olyanok is kommentelgetni, akik nincsenek

benne ebben a körben. Ez afelé vitte az egész dolgot, hogy szervezettebben csináljuk. A találkozók egy idő után meg is ritkultak, de a blog megmaradt. A blogra föltette mindenki a készülő verseit vagy az új verseit, és kommenteltük egymást, meg mindenféle módon kötekedtünk egymással, és ez lett, ez a blog a Telep Csoport maga. Eleinte nem is mi neveztük magunkat Telep Csoportnak, hanem akik írtak róla, hogy van ez a blog. Az egyszerűség kedvéért Telep volt a blognak a neve, elkezdtek bennünket Telep Csoportnak hívni. Mi azt határoztuk el, hogy ne burjánozzon el a dolog, nem nyitottunk ki teljesen, megmaradtunk csoportként. Ha valaki látott egy jó fiatal költőt, akkor meghívta, hogy ő is tegyen föl. És aztán a blogfelületről átkerültek a szövegek a nyomtatott irodalmi folyóiratokba, volt egy-két különszám, a *Kalligramnak* volt először Telep Csoport különszáma, más lapokban is volt. Ez ment évekig.

■: *Kemenes Henriette (●): Nem gondolkodtatok antológia kiadásán?*

▼: Megjelent egy Telep-antológia 2009-ben, ami vicces történet volt, mert 2005-ben indult, akkor volt az első közös felolvasóestünk, az már Telep Csoport-felolvasóest volt, ebből volt több. Ezekhez a tematikus lapszámokhoz kapcsolódóan voltak felolvasásaink, népszerűek is voltak, ez 2005-től 2009-ig ment, elég sok szó volt róla, meg élénk kritikái fogadtatás volt, vita is, hogy akkor ez most milyen költészet, jó-e, mi ez az egész.

■: *Csak költők voltak?*

▼: Ez csak költőkről szólt. Ez a blogos felület eleve költőknek kedvez. Prózát olvasni fárasztó is monitorról, meg lassúbb folyamat, de ahhoz, hogy egy-egy verset elolvasson bárki és kommentelje, – akkor még lájkolás nem volt – arra tökéletes volt. Aztán a Scholar Kiadó elindított egy kortárs költészeti sorozatot. A Scolarnál volt akkor szerző Bán Zoltán András, aki figyelte kritikusként a Telepet. És amikor a Scholar megkérdezte, milyen fiatal költőket lenne érdemes kiadni, akkor ő azt mondta: a Telep Csoportot. Meg is keresett minket a Scholar Kiadó, és ebből lett az antológia. Szerintem az ő ötletük az volt, hogy mivel akkor volt a legnépszerűbb ez a dolog, akkor volt a Telepen a legnagyobb figyelem, csinálnak egy

antológiát, s azt majd a Telep viszi tovább, reklámozza. Nagyon örültem ennek az egésznek, ám mi már be akartuk fejezni az online működést. Megjelentették az antológiát, de amikor megtudták, hogy az antológia bemutatója egyben a mi búcsúbulink, a kiadónál nagyon szomorúak voltak. De a könyv megjelent, egyébként Borbély Szilárd írta az utószót, és Szegő János írt hozzá rövid bevezetést, Borbély hosszú utószava külön megjelent a *Kalligramban*, a folyóiratban, aztán a saját esszékötetében is, meg ebben az antológiában is benne van. Filológusoknak érdekes, hogy vannak különbségek a verziók között. Számmunkra ez fontos pillanat volt, csak addigra elfáradt már ez a felület. Kezdték a Telep fiatalabb tagjai is saját kötetet kiadni, valahogy az egész csoportdinamika kezdett kifutni alólunk, mindenki a saját pecsenyéjét akarta sütögetni inkább, mint a csoportét. 2009 volt ennek a végpontja.

■: *A Puskin Utcának van valami köze a Telephez?*

▼: Nyilván elég sok átfedés van, a *Puskin Utca* az ELTE bölcsészkarának volt akkor kulturális folyóirata, akkor kezdődött a *Puskin Utca*, amikor véget ért a Telep, pár évvel élte túl, 2012 volt talán, amikor az utolsó szám kijött. Négyen szerkesztettük: Szabó Marcell, Deres Kornélia, én és aki benne volt a Telepben is, Úrfi Péter, aki nem költő, hanem szerkesztő.

■: *Általa jött a kapcsolat a Magyar Narancssal?*

▼: Az egész blogos ügy után volt egy éhség bennünk a nyomtatott formátum iránt, ami bennem most is megvan. Bár most is szerkeszték online folyóiratot.

■: *Melyiket?*

▼: A *Versumot*.

●: Épp arra akartalak kérni, hogy a *Versumról mesélj egy picit*.

▼: Ez sokkal későbbi ügy. Olyan honlap, ami versfordítással foglalkozik, nem közöl magyar szerzőktől szöveget, csak külföldi irodalmat magyar nyelven. Vagy esszéket. Az oda felkerülő szövegek nagy része versfordítás. 2013–14-ben kezdtük, azt láttuk, hogy ez az egész műfordítás dolog, különösen a versfordítás nem néz ki jól. Amikor elkezdtünk irodalmat olvasni, én, meg azok, akikről a *Versum* kapcsán szó van, ugyanúgy olvastunk külföldi költőket, mint magyarokat. Ez mindig fontos volt, hogy külföldieket olvassunk, lásuk, mi történik máshol. Volt két híres sorozat, amin én szocializálódtam, az egyik a *Lyra Mundi*, ami a klasszikus költőket adta ki az Európánál, és a másik is az Európánál volt, amit sokáig Vas István szerkesztett, a *Napjaink költészete* című sorozat a '60-as évek végétől '95-ig működött. És aztán mind a kettő tulajdonképpen megszűnt. A *Lyra Mundi* nak voltak utórángásai, egy-egy kötetet még kiadtak, korábban megjelentek újraszerkesztett vagy újrafordított változatait. De ezek a sorozatok, amik számunkra iránytűként működtek nemzetközi líra szempontjából, megszűntek. Én gimis koromban a hajdúnánási könyvtárban láttam, hogy van ez a sorozat, elolvastam belőle egy kötetet, ami érdekelt, és akkor arra gondoltam, ez marha jó, ebből nekem még kell, s végigolvastam az egész sorozatot. Délutánonként jártam be a könyvtárba, mindig levettem egy újabb költőt, és így ebbe az egész világirodalmi dologba bele lehetett látni. Ez a két sorozat annyira jó volt, hogy ha ezt a kettőt olvasta bárki, lehetett egy képe arról, miről szólt az elmúlt két-háromszáz évben ez az egész, amit világlírának lehet hívni, vagy annak hívják jobb híján. Ha van egyáltalán ilyen, de ha van, ezeken a sorozatokon keresztül bele lehetett nézni. Azt vettük észre, hogy ezek már nincsenek, és a folyóiratok ugyan közölnek fordításokat, de elég elszórtan, ráadásul nehezebb

visszakeresni a print folyóiratokban megjelent fordításokat, de van igény a versfordításra olvasói oldalról is. Rengeteg költő fordít magának, az asztalfióknak, csak azért, mert sok külföldi lírát olvas, és van egy csomó olyan vers, ami nagy hatással van rá; gyakran nem is jelennek meg ezek a szövegek. Akkor mi csinálunk egy olyan fórumot, ami jobb híján megpróbálja ezt az űrt betölteni.

●: *Hogy működik? Vannak költők, akik lefordítanak egy verset, és azt nektek elküldik?*

▼: Három tipikus eset van. Az egyik, hogy vannak olyan költők, akikről tudjuk, hogy sokat fordítanak, és megkérjük őket, hogy bármit, amit fordítottak, szívesen megnéznénk, s ha olyan, akkor le is közölnénk. Ennek egyik alverziója, hogy olyan költőket is megkeresünk, akikről tudjuk, egy-egy nyelvterületnek a szakértői, mondjuk Vörös István a cseh irodalomnak a fordítója. Ő olyan, hogy benyomsz egy gombot, kérdezed: nincs az asztalfiókban cseh kortárs líra? Ő pedig küld egy háromszáz oldalas szövegalmazt, mert ezeket ő magának fordítja. A kiadók nem nagyon szeretnek külföldi lírát kiadni, mert nem lehet eladni.

■: *Magyart se nagyon.*

▼: Igen, de külföldit aztán végképp. Vörös, aki a cseh tanszék vezetője volt, egyfolytában fordítja a kortárs cseh lírát; akkora vershalmaz van nála, amivel nem mehet oda a

kiadókhöz, nem fognak 500 oldalas kortárs cseh líraantológiákat kiadni. Ami nekünk jó, mert föltesszük a honlapra szépen, lassan, és ott elérhető lesz, és ez úgy működik, hogy archívum is akar lenni. A mostani keresőmotorja viszonylag jó, rá lehet keresni nyelvre, országra, szerzőre, fordítóra, meg kulcsszavakra. Minden héten jönnek le új fordítások. Azt szeretném, hogy kiépítgessünk egy külföldi költészet adatbázist. Ha fölmész a honlapra, és éppen az érdekel, milyen észet kortárs költők vannak, akkor ott megtalálod a fordított nyelvek közt az észtet, rákattintasz, s kijön az, ami eddig megjelent, és akkor valami benyomásod lehet erről. Ez az egyik. A másik, hogy mi is elég sokat olvasunk különböző nyelveken, akik szerkesztjük a *Versumot*, egymás közt is le vannak osztva a nyelvterületek, angolos, németes, franciás, spanyol-portugálos stb. A *Versum* holdudvarában van még egy csomó, az izlanditól az oroszra át akármeddig. Én azt szoktam csinálni, hogy ha látok egy nagyon jó amerikai angol költőt, akkor elkezdék rákeresni, írok neki, és megpróbáljuk nyélbe ütni, hogy ebből fordítás legyen. Így épül fel a honlapnak a tartalma, ehhez próbálunk esszéket vagy interjúkat mellékelni. Minden szerzőről van egy kis életrajz. Az az online felületben az a jó, hogy linkekkel próbáljuk interaktívvá tenni.

■: *Tehát ez a Versum. Érdemes megjegyezni, követni. Nemrég Barna Imre volt itt a vendégünk, aki elsősorban műfordítóként ismert, és a vele való beszélgetésben fölmerült elég hangsúlyosan, hogy minden generációnak újra kellene fordítani a maga számára a fontosabb műveket. Nálatok, a Versum környékén ez felmerül-e?*

▼: Fel. Szerintem csináljuk is, de versekkel. Ő *Rozsban a fogó* címmel újrafordította a *Zabhegyezőt*. És az Európánál Camus *Közönye* is megjelent újrafordításban. Neki ez egy ilyen ambíciója, tényleg fontos dolog. Nádasdy Ádámmal beszélgettem erről sokat, aki a Shakespeare-eket fordította újra, meg most Dantét. Ez a lírában ráadásul a prózához, a nagy művekhez képest könnyen megvalósítható dolog. A régi *Lyra Mundi* sorozatban azt szerettem, hogy egy csomó vers több fordításban volt meg. Néha négy fordítás szerepelt egymás mellett. Persze a líra olyan anyag, ami valahogy ezt igényli, fordításon keresztül is úgy működik, hogy különböző szerzők különböző módon fordítják, teszik a saját nyelvü-

kön hozzáférhetővé az idegen nyelven írott verset. Úgyhogy ezt mi is csináljuk. Én most egy William Carlos Williams-verset fordítok, ami megjelent a híres amerikai költészeti antológiában. Én egy picit mást gondolok róla, mint a meglévő magyar fordításban éreztem, és úgy gondoltam, van értelme kicsit bogarászni.

■: *Amikor te fordítasz, Krusovszky-vers születik?*

▼: Bizonyos szempontból igen. Ez talán kikerülhetetlen.

■: *És nem az a vágy van a fordítóban, hogy itt van egy „nyersanyag”, és abból csinálók egy nagyon tőkös saját verset? Ha kapok egy nyersanyagot, amit a sajátomná tudok tenni?*

▼: Különböző fordítói attitűdök vannak, ahogy fordítói iskolák is. Van a formahű és a tartalomban kompromisszumkész. Vagy van, ami inkább tartalomcentrikus. Ez országonként is változik. Nálunk különösen a nyugatos hagyomány miatt, formahű fordítási eszmény uralkodik. Ez mostanában ér véget. A német vagy francia nyelvterület inkább tartalomcentrikus. Egy csomószor nem fordítják rímbe a rímes szöveget, ezt az egészet elengedik, és a tartalmi hűsége törekszenek. Az angol és az amerikai között is van ilyen különbség. Az amerikai is inkább a tartalomra fókuszáló, míg az angol a legformakövetőbb Európában. Ezek kulturális kérdések, különböző irodalmi hagyományoktól, belső hagyományoktól függenek. Amit ma

Nádasdy csinál, szembemegy a magyar hagyománnyal. Ez nem tiszteletlenség, csak egy másik alternatíva; néha jó egy kultúrának, ha van ilyen is, meg olyan is. Babitsot nem radírozza ki, ha van egy új Dante. Nádasdy egyik kiindulópontja, amit mesélt nekem is, az volt, hogy ő, ugye, olasz szakon tanította az *Isteni színjátékot*, és nem lehetett párhuzamosan olvasni a magyar meg az olasz szöveget, mert nem ugyanaz. Babitsé nem felelt meg az olasznak. És akkor azon kezdett el dolgozni, hogy egy olyan fordítást csináljon, ami úgy tanítható, ami tartalmilag fordítható. De ez nem Babitsnak az annulálása. Azt hiszem, én tartalomkövető fordító lennék. Ha egymásra találunk a szöveggel, jó esetben sikerül is megértssem annyira az eredeti szöveget, hogy abból egy olyan magyar verziót csináljak, ami nem erőszakolja meg. Bizonyos stíuselemekben persze benne kell legyenek, mert az én megoldásaimon keresztül, az én költői nyelvemen szólal meg, de azért nem akarom, hogy ezek Krusovszky-versként olvasható szövegek legyenek. A versfordítás akkor működik, ha az jó magyar vers lesz a végén. Azt el kell engedni, hogy egy az egyben az eredeti tükörfordítása legyen. Jól megszólaló magyar versként kell működnie. Ha pontos a fordítás, de a nyelv nem annyira erős, akkor nem fog működni. Szóval jó verseket kell írni fordítás közben. Én igyekszem, hogy ne tegyek erőszakot a szövegeken. Ami nem megy, azt nem fordítom le. Van egy ilyen opció.

●: *Volt már ilyen?*

▼: Volt. Elég sokszor. És vannak olyan versek, amiket én nagyon szeretek, fontos versek a magam szempontjából eredetiben, és szerettem volna lefordítani, de egyszerűen nem ment. Az én nyelvemen nem jött át, vagy nem éreztem azt benne, amit az eredetiben.

■: *Ez csalódás?*

▼: Nem. De ilyenkor mindig megpróbálok valakit rávenni, akiről azt gondolom, meg tudja csinálni. Csinálja meg, hogy legalább az ő fordításán keresztül tudjam magyarul olvasni.

■: *Te mennyire tartod gyorsnak a saját pályádat? Fölsoroltam, hogy rövid idő alatt mennyi fontos, jelentős dolog történt veled. Elmennék egy kicsit abba az irányba is, hogy több műfajú író*

vagy. És aztán beszéljünk a könyvekről. Szóval mennyire tartod gyorsnak a pályát, ami mögöttes van?

▼: A sárvári időkben, 16-17 évesen, mint minden kamasz, aki szeretné költőnek érezni magát minél hamarabb, voltak teljesen elborult elképzeléseim. Komolyan gondoltam, hogy legyen kötetem 18 éves korom előtt, mert mit tudom én, kinek volt. Nem akarom kimondani a nevét. És aztán ilyen, hogy legyen öt kötetem 25 éves korom előtt.

■: *Tényleg? Ilyen előre eltervezetten?*

▼: Igen, de aztán egyik se jött össze. De motoszkalásként arra mindig jó volt, hogy ne hagyjam magam ellustulni. Volt ilyen periódus az egyetem elején. Sárváron háromszor voltam, mind a háromszor megnyertem, ami nagy dolog volt kamaszként. És akkor tényleg azt hittem, jön a kötet, meg minden. Aztán bekerültem az egyetemre 18 évesen, más közegbe, ott inkább irodalomelmélet iránt érdeklődő figurák voltak, és volt 18 éves koromtól 22-23-ig egy olyan szakasz, amikor nagyon lelassultam. Ezen az változtatott, hogy újra találkoztam a sárváriakkal, és egymást kezdtük doppingszerként használni. Irigykedtünk a másokra. Hogy megyek haza, aztán megpróbálok egy olyat írni, amit tőlem is lehoznak. És az felgyorsította. Most már nem gondolok semmi ilyesmit. Azt gondolom, szeretnék jó könyveket írni. Az igazából mindegy, mikor jelennek meg. Azt nem mondom, hogy nincs bennem néha ilyen éhség. Nem látom, merre

104

kellene mozognom, és mi az, amivel ebben az időszakomban jól tudnék rezonálni, vagy milyen irodalom az, és akkor azt nyomni erőbedobással. Díjakban ez soha nem merült föl, viszont fontossá vált, hogy az irodalmat életmódszerűen éljem meg. És ezzel együtt járt az, hogy szeretnék publikálni.

■: *Ez a profizmus, hogy életmódszerűen éled meg, nincsen más életformád. Most a sokoldalúságodra akarok rátérni. Volt Örkény-drámaösztöndíjad is, aztán a próza felé fordultál, elkészültél egy regénnyel. És az utóbbi időben erős a publicisztikai jelenléted is. Szeretném, ha erről is beszélnél, például a blogodon közölt, a Kárpát-Medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft.-vel kapcsolatos publicisztikáidról, ami kritikai magatartást is tükröz. No, szóval ez a sok műfajúság.*

▼: Én alapvetően verseket kezdtem el írni, mindig is az érdekelt. És tényleg, ez a 15-től 30-ig tartó időszak szinte kizárólag a versekről szólt. Közben én mindent olvastam. Nem úgy koncentráltam a versekre, hogy azt írom, és csak azt olvasom. Folyamatosan olvastam prózát. Meg szeretek drámát olvasni, jobban, mint színházba járni. Fura szokás.

■: *Mi ennek az oka? Hogy jobban szeretsz olvasni drámát, mint elmenni színházba és megnézni.*

▼: Mert a színház egy értelmezés. Én meg szeretek a szöveggel közvetlenül találkozni.

●: *Ugye, tőled Az üveganyát vitték színpadra?*

▼: Írtam több drámát, amikkel mindenféle gondom van, meg ezzel elég sokat kell dolgoznom, hogy közelebb kerüljön ahhoz, amit én szeretnék igazából megírni. Volt egy darab, amiért az Örkény-ösztöndíjat kaptam, azt még nem mutatták be. És volt *Az üveganya* című darab, eredetileg rádiójátéknak készült, a Kossuth rádióban el is készült egy rádiójáték verziója, adásban volt többször. Azt eleve úgy írtam meg, hogy olyan rádiójáték legyen, ami színpadon is működhet. Aztán egy dramaturg, aki ezt olvasta, megkeresett, a zalaegerszegi színháznál dolgozott, hogy őt ez érdekelné; végül ott ment három évadon keresztül, ami elég jó dolog volt. Nyilván a színházak sem mernek nagyot álmodni, egy évadra írtunk alá szerződést stúdiószínházban, és aztán

még egy évadig ment a stúdióban, utána átkerült a nagyszínházba egy évadra. Szóval az elég sikeres előadás volt. A színház mindig izgatott, de én nem vagyok színházi szerző. Elég sok olyan ismerősöm van, akik viszont színházi szerzők, de ez egy olyan világ, amiben benne kell élni. Én a költészettel meg a prózával, a műfordítással működök, de a színházzal már nem, nem ismerem eléggé. Van elképzelésem arról, mit szeretnék kezdeni ezzel, mert izgat, hogy ez micsoda, de nem vagyok bejáratos a színházakba. Ne úgy képzeljük el a színházi szerzőket, ahogy Bulgakov színházi regényében, hogy állandóan ott sertepertélnek a színpad mögött, és színésznőkre szerelmesek. S még valami a drámaolvasásról. Ez onnan is jön, hogy olyan helyen nőttem föl, ahol nem volt színház. Jártunk be ugyan Debrecenbe színházba, néha igen, néha nem, de nem volt egy színházi világ körülöttem, viszont a szövegek ott voltak. Ezeket otthon magamnak olvastam nagy színházi élet híján. Amit most látok, a mai színház nem erről szól. Nem úgy keletkeznek a szövegek, hogy valaki otthon ül és írja őket. A kortárs színházban a társulat, az író, a rendező együtt dolgozik, ez egy munkafolyamat. Én meg úgy gondoltam: megírom, odaadom, és ők megcsinálják, de nekem ahhoz már ne is legyen közöm. Zalaegerszegre lementem egy-két próbára.

■: *Beengedtek?*

▼: Ők hívtak. Szerették volna, hogy ott legyenek.

105

■: *Nem nagyon szeretik a rendezők, ha a szerző ott sertepertél.*

▼: Szerintem ők szerették volna. Jobban is, mint én. El is mentem egyszer-kétszer. De nem éreztem azt, hogy nekem ott helyem lenne, kibicnek éreztem magam az olvasópróbákon. Rádadásul zavarba ejtett, amikor kérdezték, hogy: na, na, mi van? Nem tudtam mit mondani. Mindig azt mondtam, oldják meg, azért van a dramaturg, meg mit tudom én. Valahogy elmenekültem. De ez nem rossz menekülés volt, csak rájöttem, nem feltétlenül tudok nekik mit mondani. És az biztos, hogy abban nem fogok tudni segíteni nekik, hogy hogyan kell játszani, mert fogalmam sincs. Hiába én írtam a szöveget. Nekem van egy elképzelésem a figuráról. Hogy azt egy színész hogyan oldja meg, az az ő ügye. Nagyjából ez a kapcsolatom.

■: *Nézzük meg ezt a publicisztikai vonaladat. Igazából te foglalkoztál először kemény hangon a Kárpát-medencei Tehetséggondozó társasággal, aminek röviden és tömören az a lényege, hogy a magyar állam egy szűk társaság számára körülbelül háromszor annyi pénzt adott, mint a teljes könyvkiadásra és tehetséggondozásra. Az egész magyar könyvkiadás kap egy évben négyszázmillió forint támogatást a magyar államtól – hozzávetőlegesen mondom, lehet plusz-mínusz húsz százalék, de nagyjából ennyi, míg ez a társaság több mint egymilliárdból gazdálkodhat úgy, hogy egy nagyon szűk kör mozgatja ezeket a pénzeket. Nagy felháborodást váltott ki a kulturális életben, gyakorlatilag kilóra vennék meg a fiatal írókat ezekből a pénzekből. Dénes volt az egyik első, aki előbb a blogjában, később a vitában megszólalt. A verseid meg a prózád alapján az ember nem gondolná, én nem gondolnám legalábbis, hogy te ilyen harcias ember vagy. Nem nagyon törődöttél azzal, mi lesz ennek a következménye, hogy ha te ebbe beleszállsz.*

▼: Ezek nem olyan következmények, amiktől nekem tartanom kell. Nem azért, mert kívül állok az egészen, hanem azért, mert nem akarom, hogy ezektől a dolgoktól tartsak, meg nem tartok számot arra sem, hogy ha én ezt nem írom meg, akkor helyette viszont valamit, amúgy sem tartanám a markomat.

■: *Mi szólalt meg benned, amikor először megszólaltál?*

▼: Én ezt az egész publicisztika dolgot annak a részének érzem, ami az irodalmi élet. Ahogyan a különböző műfajo-

kat vagy műnemeket sem tudom szétválasztani, azt gondolom, engem az irodalom érdekel, az irodalom teljessége érdekel, és van, amiben jobb vagyok, meg kevésbé jó, de attól még a teljessége érdekel. Ehhez hozzátartozik ez is. Én nehezen érzem egyöntetű álláspontnak, amikor valaki azt mondja, hogy de hát én csak írni akarok, és nincs véleménye, meg visszatartja, ami lenne, és nagyon óvatoskodik. Én azt gondolom, vitázni kell. Ez egy olyan ügymenet, amelyben folyamatos vitákra van szükség. Folyamatos viták voltak mindig is. Amikor termékeny korszaka volt a magyar irodalomnak, abban mindig nagyon súlyos viták voltak. Ez nem rossz, ettől nem kell félni. És nem kell mindenkivel jóban lenni. Ez nem a személyeskedésről szól, hanem arról, hogy különböző nézetek vannak, különböző elképzelések, különböző körök, és ha azt látom, hogy számomra ez az egész fontos, és közben olyan dolgok történnek benne, amik engem marhára zavarnak, akkor nem tudom megengedni magamnak azt, hogy erről ne alkossak véleményt és azt ne tegyem közzé.

Egyébként ez egy Facebook-poszt volt eredetileg, amit a *Magyar Narancs* átvett, aztán annak lett visszhangja. És aztán a vitának újabb lépcsőfokai, meg körei. Írtam még a *Narancsban* egy-két publicisztikát ezzel kapcsolatban, volt, aki ott válaszolt, és én arra viszontválaszt írtam. Volt egy nyilvános vita, én is vendégként vettem részt a kerekasztal-beszélgetésben. Lehet annyiban hagyni ezeket a

dolgokat, de akkor a hazugságok egy része egy csomó esetben megmarad. Én, amikor tudok, igyekszem reagálni. Egyébként pont ma a *Literán* mutattam egy hasonló szituációt. Kertész Imre-émléktáblaavatásra mentem tegnap, nem hívtak meg, nem hívtak meg senkit, ez egy minisztériumi dolog volt, de elmentem, kíváncsi voltam, mi történik, és megírtam, hogy ezt az egész ügyet hogy látom, egyáltalán Kertésszel mi történik, hogyan preparálják ki a Kertész-életművet, és hogyan csinálnak belőle egy ilyen comme il faut szerzőt.

■: *Mi történt ezen a táblaavatáson?*

▼: Minden flottul ment. Megjelent Balog Zoltán délben, ahogy meg volt hirdetve, Schmidt Máriával lekapták a leplet az emléktábláról, Balog elmondott egy 80 százalékbán Kertész-idézetekből álló szöveget, hangsúlyozva azokat a részeket, amikor Kertész a naplóiban a bevándorlókról ír. Hogy igen, igen, ezt a fenyegetést már 2004-ben Svédországban észrevette. Szóval ez megy, abba gyúrik bele a Kertész-életművet, amibe egyébként nem fér bele. És, ugye, nem volt meghíva sem a Kertészt kiadó Magvető Kiadó, sem a Szépírók Társasága, amelynek Kertész a tagja volt, sem a Széchenyi Akadémia, aminek Kertész ugyancsak tagja volt. Viszont koszorúzott az Írószövetség, amiből Kertész kilépett. Azért ezek elég súlyos ferdítések, vagy nem is tudom, manipulációk. S persze ott a táblán a Kertész Imre Intézet neve, amit Schmidt Mária hozott létre egymilliárd forintból; most az új hír, hogy hatszázmillióért vettek nekik egy villát, de tevékenység nincsen mögötte. Ha megnézzük a Kertész Imre Intézet honlapját, az egy szöveg arról, hogy majd itt lesz egy honlap. És nem lehet tudni, mit csinálnak, mit csináltak eddig az egymilliárd forintból. De az emléktáblán az ő nevük van ott. És Kertész számomra fontosabb annál, mint egy vállrándítással tudomásul venni. De ebben nincs düh, én nem gondolom, hogy ezek a szövegek feltétlenül változtatnának valamin, de, mondjuk, az én mentálhigiénés állapotomnak jót tesz az, hogy én ezekre legalább reagáltam. A Kárpát-medencei Tehetséggondozóval hasonló a helyzet. Ezek eldöntött dolgok. A Kertész-ügy is eldőlt, már van Kertész Intézet, már ott van az egymilliárd, már csinálják, nem lehet látni, hogy mit, de csinálnak valamit a háttérben.

■: *Beszéljünk a novelláskötetéről, ez az első prózaköteted. A fiúk országa. Kilenc novellát tartalmaz. Majdnem azt mondtam, kilenc történet, de sokkal több történetről van szó, kilenc novellában. Többnyire két férfi, sok esetben egy apa és egy fiú, más esetekben fiúk történetei, de mindig van valahol a háttérben egy anya, egy szerető vagy egy kedves, egy feleség. Igazából mindegyik novella a férfi gyávaságáról, a hazugságról szól, ezek mindenütt fontos szerepek. Vegyük csak az első történetet: Mielőtt apámat kettéfűrészték. Ugye, döbbenetes. Kíváncsi lennék, elsőre ki, mire gondol. Mindenkinek vannak szerintem olyan gyermekkori élményei, hogy elviszik a szülők a cirkuszba, ott jön a bűvész, és kettéfűrésze a művésznőt, aki mozgatja kezét-lábát, fejét. De itt az apát fűrészelik ketté. És valóban, az apa a nagyobbik fiúval meg a kisebbik fiúval elmegy a cirkuszba, és ott ez megtörténik. Hát úgy történik meg, ahogy a valóságban történik meg, és nem úgy, ahogy a cirkuszban. És olyan leírásokat tartalmaznak a novelláid, amelyeket nem lehet, én mint olvasó nem tudom elképzelni másképp, csak úgy, hogy aki ezt elmondja, az személyesen érintett. Itt is ez a két fiúgyerek, sok minden van a háttérben, alkohol, és nemcsak a szülőknek az alkoholizálása, hanem a fiatalok alkoholizálása is. Sokszor olyan erősek a történetek, hogy én mint olvasó arra gondolok, itt valami személyes érintettség is kell legyen.*

▼: Valóban azt lehet jól megírni, ami valamilyen módon érint. Van olyan prózaíró, aki távoli témákról is nagyon jól tud írni, de én főleg ezeknek a novelláknak az írása közben,

habár sok olyan novella van benne, ami nem önéletrajzi, de olyan témákat találtam, vagy ezek a témák találtak meg a novellákhoz, amik majdnem úgy érintettek meg, mintha önéletrajziak lennének. Kicsit írás közben azzá is váltak. Az írás közben váltak azzá. Mondjuk, az alkoholizmus, hogy van-e valami közöm hozzá, látom, ezért izgat, és akkor ehhez jöttek ezek a történetek, hogy én ezt hogyan tudom megfogni. Azt szerettem volna elkerülni, hogy szociális vagy szociológiai nézőpontú próza legyen, hogy ne ezen legyen a hangsúly, ne a társadalmi jelenségen, hanem inkább a személyes történeten. Azokat a novellákat tudtam végigírni, amik olyan dolgokat mozgattak meg, vagy olyan emléket hívtak elő, amitől tényleg személyessé vált a történet. De ezek jelentős része kitalált történet, csak olyan elemekből építkezik, amiknek egy része nem kitalált, egyébként ez nem műhelytitok, de nem is annyira érdekes külső szempontból. Maga az eljárás lehet, hogy érdekes, de ezeket nem fogja valaki megtalálni, aki nem én vagyok. Írás közben jól szórakoztam azzal – és ez segített is, hogy folyamatosan benne maradjak a történetben –, hogy mindegyikbe beleraktam valami konkrét személyes élményt.

■: *Olyan, amikor a festő belerajzolja vagy belefesti magát az adott képbe?*

▼: Igen. Én tudom, hogy az egyik novellában az az utca vagy az az ember tényleg létezett. Ez az olvasó szempontjából nem érdekes, mert nem erről szól a novella, csak szórakoztatott írás közben, hogy valós figurákat írtam bele a háttérbe, és azokat vegyítettem fiktív elemekkel. Vagy behelyeztem egy valós figurát egy fiktív környezetbe. Valahogy ezt a kettőt próbáltam folyamatosan összehasonlítani.

■: *És ott a hideg. Egyszerűen döbbenetes. Nagy-nagy drámák történnek, és közben érezzük, hogy csattog a téli jeges eső a hátunkon, fúj velünk szembe az erős szél.*

▼: *Van a hideghez egy ilyen viszonyom, amit próbáltam magamnak rendezni ezekben a szövegekben. Nem sikerült teljesen, de megjelenik, és fontos. Két-három novella volt készen, amikor észrevettem, hogy igazából mi érdekelt. Ezeket elkezdtem írni. Karakterek jelentek meg, történetmorzsák, és abból kibontakozott egy történet. Én azt végigírtam, és csomószor, kicsit mint*

a versnél, önmagukat irányítják ezek a dolgok, és jó esetben afelé irányítják magukat, hogy be is fejeződnek egy ponton, és lesz belőlük egy történet. Rossz esetben nem. Az írásnak a sajátja, hogy nem mindig jön össze. De a kötetbe került novellák ilyenek, legalábbis azt éreztem, hogy megtaláltam a témákat, ezek kibontják magukat. Visszanézve esett le, hogy itt folyamatosan a férfiszerepről van szó, illetve arról a dolgról, ami nagyon problematikus helyzet most, mindig is az volt, de most különösen az: milyen szerepben vannak a férfiak különböző helyzetekben. Van egy ma is létező elképzelés egyfelől az alfahímről, másfelől a családfenntartóról, harmadrészt sikeresnek kell lenni. Nagyon szerettem a Mad Men című tévésorozatot, nem tudom, mennyire néztétek.

■: *Nem nézek tévét tizenvalahány éve.*

▼: Le lehet tölteni. Az ötvenes évek Amerikájában játszódik, és az ottani, háború utáni generációnak a siker iránti nem tudom miéről szól. Csupa férfi. A nagy férfi-imidzs. Az ötvenes években menyire erős volt. Amerikában pláne. Megnyerték a háborút, hazajönnek, gazdasági felvirágzás, meg mit tudom én. Még háziasszonyok a nők, kevesen dolgoznak. Ez már azért így nincs. De ennek a szerepnek az emléke megvan. Egy jellegzetes probléma, hogy a férfiak ezzel nem nagyon tudnak mit kezdeni. A nők sem, de én a férfi részét érzem magamhoz közelebbinek. Persze az is izgat, hogy közben erre a nők hogyan reagálnak. Ezeknél a novelláknál inkább a belső férfinézőpont volt a fontos, hogy mik ezek a helyzetek,

amikor félremegy, vagy nem megy félre, vagy mik a kihívások, hogyan lehet ma férfinak lenni, mi a jó férfiszerep, mi az, ami nem az. És ha nem az, vagy félremegy, akkor ezek milyen jelenségekkel járnak. És amikor már az egész kötet része volt, egyértelmű volt, hogy itt az összes novella valamiféle módon, különböző korszakokban, különböző szituációk között, de nagyjából ezt vizsgálja. És ez a fiúkorszak picit ennek az infantilizmusára akar utalni. A férfibarátságok mindig olyan fiúsak maradnak.

■: *A fiú-szülő, fiú-felnőtt viszony is tele van hazugságokkal. Gondolok itt a Tisztáson című novellára. A fiú hazugságba keveredik, de ott van egy erkölcsös nagybácsi, aki a tisztáson lebukik, mert éppen félrekefél. Tehát így buknak le a fiúk, és így buknak le az erkölcsös nagybácsik, a felnőttek.*

●: *Úgy éreztem, az egész könyvön végigmegy ez a megfelelni nem tudás. Tehát különböző életkorú fiúknak, kicsit idősebb embereknek ki van szabva egy rész az életből, egy kontúr, ahova egyszerűen bele kell préseljék magukat. És ez gyakran nem megy nekik.*

▼: Egy csomószor eleve probléma, hogy azt se tudják, minek kell megfelelni. Nem tiszta helyzet, hogy nekem minek kell megfelelnem. Most is, amikor van ez a zaklatási botrány sorozat, van egy ilyen férfiszerep, a macsó, a nem tudom, mi, de végső soron egy undorító vergődés lesz belőle. Ez sem egy szerep, a macsó sem szerep, a nagy férfi sem szerep, a sikeres férfi sem szerep, ez valahol máshol kellene eldőljön, de van egy ilyen fura vágyakozás. Én ezt amúgy eléggé jellemző férfitulajdonságnak érzem, hogy olyan szerepre vágyunk, amibe abszolút nem illünk bele. És olyan szerepekben próbálunk sikeresek lenni, amiket valószínűleg el kellene engedni, vagy másképpen, másban sikeresnek lenni. És ezeknek a novelláknak a szereplői sokszor ebben a helyzetben vannak. Azért szeretném éreztetni, hogy ez nem feltétlenül ezredfordulás vagy a kétezres éveknek a problémája, hanem egy folyamatos probléma. Ez mindig is probléma lesz, hogy a különböző nemi szerepek vagy társadalmi szerepek mennyire kitölthetők egy ennél szabadabb vagy ennél esendőbb személyiség anyagával. A szerepek túl merevek, mindig ez van, hogy túl merevek, mi meg emberként elvileg nem lennénk ilyen merevek. És akkor folyton

valami hiátus képződik, amiből a frusztrációk keletkeznek.

■: *Készülő regényed a Könyvhétre jelenik meg. Miért csak jövőre jelenik meg? Én azt hallottam Téreytől, meg még valaki mástól, azért nem akarja, hogy az idén jelenjen meg, mert az idén megjelent Nádas Péter hatalmas nagy könyve, ezért több író nem akarja megjeleníteni az idén a sajátját, mert akkor nem lesz esélye az Aegon díjra. Mert Nádas biztosan elviszi. Ezt beszélük a városban.*

▼: Én adtam le későn a kéziratot. És a kiadónak van egy menetrendje, amelyben különböző szerzőket, idősebbeket, fiatalabbakat mikor jobb megjelentetni, és van az elég jól futó Margó Fesztivál, a nagyközönséget elérő irodalmi fesztivál. És akkor ezt találták ki, hogy a fiatalabb szerzők könyveit a Margó Fesztiválokra időzítik. Mert a Margó hozza a közönséget, és ez jót tesz a könyveknek. Egyébként az elmúlt másfél évben, amióta ez működik, tényleg úgy tűnik.

■: *Olyannyira, hogy az idén a Margóra a Magvető kihozta Krasznahorkait mint fiatal írókat. És Parti Nagy Lajost, mint fiatal írókat, háromszázan álltak sorba dedikálásért.*

▼: Krasznahorkai könyve nem jelent meg, Krasznahorkai volt a sztárvendég. Támasztottam a falat, mert nem lehetett már ülőhelyet találni, pedig elég nagy a terem. Totth Benedeknek, Horváth Viktor-nak jelent meg az új regénye, Potozky Lászlónak, Szécsi Noéminek, aki fia-

talabb prózaíró. Spirónak a könyve most jön novemberben, mert Spirónak nem kell Margó Fesztivál, Krasznahorkainak pedig februárban jön, ami amúgy halott időszak, de Krasznahorkainak teljesen mindegy, hogy halott időszakban jelenik meg vagy sem. Én szeptemberben adtam le a könyvet úgy, hogy az eredeti terv az volt, októberben jelenik meg. Nyilván éreztem, hogy ez nem fog beleférni. Majdnem négy évig írtam. Sok munka van benne. Ha egy ilyen könyvet lead valaki, nyilván azt szeretné, hogy már másnap megjelenjen. Én is azt szerettem volna. És mondta a kiadó, hogy mi lenne, ha inkább jövőre. Akkor egy picit azt éreztem, úristen, ez milyen hosszú, ez még nem tudom, hány hónap. Aztán aludtam rá egyet-kettőt, és beláttam, jó lesz. Aztán mikor hallottam, hogy Nádas fogja kapni az Aegon díjat, végképp azt gondoltam, nagyon jó lesz. Ez egy hosz-

szabb szöveg, a szerkesztése is tovább tart, végül Könyvhét lesz, ez egészen biztos. És az lesz a címe a regénynek, hogy *Akik már nem leszünk sosem*.

■: Ez már eldöntött?

▼: Igen, bár az utolsó pillanatig változhat, de elvileg eldöntött dolog.

(Elhangzott 2017. november 10-én
Nagyváradon, az Illyés Gyula
könyvesboltban. Az írott változatot
Tóth Hajnal közreműködésével
Szűcs László szerkesztette.)